

พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา
และพระธรรมเทศนาในการบำเพ็ญพระราชกุศล

โดย สมเด็จพระมหาธีราจารย์

พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา และพระธรรมเทศนาในการบำเพ็ญพระราชกุศล โดย สมเด็จพระมหาธีราจารย์

พระธรรมเทศนามงคลวิเสกกถา
และพระธรรมเทศนาในการบำเพ็ญพระราชกุศล
โดย สมเด็จพระมหาธีราจารย์

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร ป.ธ.๙)
เจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม ราชวรมหาวิหาร
เจ้าคณะใหญ่หนกลาง กรรมการมหาเถรสมาคม
คณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส
วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๕

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระราชอนุสรว่า สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม ราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะใหญ่หนกลาง กรรมการมหาเถรสมาคม และคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นพระมหาเถราจารย์ ผู้เจริญในสมณคุณธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลวัตร แตกฉานในพระปริยัติธรรม แม่นยำในพระธรรมวินัย ทั้งได้บำเพ็ญกรณียกิจมีอุปการคุณยิ่งแก่พุทธจักรและอาณาจักร นับเป็นสมณสรณะรูปหนึ่งแห่งพระพุทธศาสนา น้อมนำพระราชศรัทธาให้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงสดับพระธรรมเทศนา ซึ่งสมเด็จพระมหาธีราจารย์ได้แสดงถวายในวันธรรมสวนะอยู่เป็นนิจ

เมื่อพระมหาสมณะรูปนี้มรณภาพจึงทรงพระอาลัยยิ่ง และได้มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดพิมพ์หนังสือ ๓ เรื่อง คือ

๑. พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถาและพระธรรมเทศนาในการบำเพ็ญพระราชกุศล โดยสมเด็จพระมหาธีราจารย์

๒. รวมพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีราจารย์

๓. สมุดภาพสมเด็จพระมหาธีราจารย์

พระราชทานเป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ เพื่อเผยแผ่ชีวประวัติและพระธรรมเทศนาของท่านให้อนุชนได้ศึกษาเป็นแบบอย่าง กับเพื่อเป็นธรรมบูชาแด่สมเด็จพระมหาธีราจารย์ ทรงพระราชอุทิศกุศลทั้งปวงอันพึงบังเกิดแต่หิตานุหิตประโยชน์ของหนังสือทั้ง ๓ เรื่อง และพระมหากุศลจากพระบรมราชินูปถัมภ์ในการจัดสร้าง **"พระพุทธเมตตาประชาไทยไตรโลกนาถคันธารราฐอนุสรณ์"** ตามปณิธานของสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ณ วัดทิพย์สุคนธาราม จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งจะเป็นพระพุทธปฏิมาองค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ให้เป็นปัจจัยเสริมส่งสมเด็จพระมหาธีราจารย์ไปสู่สุคติภพที่ท่านตั้งประสงค์ไว้ และทรงหวังพระราชหฤทัยว่ากิตติคุณของสมเด็จพระมหาธีราจารย์ต่อพระพุทธศาสนา จักสถิตเสถียรอยู่ในความรำลึกของพุทธศาสนิกชนสืบไปชั่วกาลนาน

พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
วันที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔

ไม่รักศีล อย่าสิ้นสัตย์
ไม่วิรัติ ต้องมีเวลา
ถึงเกลียดชัง ต้องตั้งกรุณา
ไม่เมตตา ต้องยุติธรรม์
ประมาณตน ไม่ลืมตัว
กลัวยากจน ขวนขวายงาน
กตัญญู รู้คุณท่าน
สิ่งสำคัญ อย่าลืมคุณคน

สมเด็จพระมหาธีราจารย์

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม จานิสฺสโร ป.ธ.๙)

ประวัติ
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร ป.ธ.๙)
เจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม เจ้าคณะใหญ่หนกลาง กรรมการมหาเถรสมาคม
คณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

สถานะเดิม

นามเดิม นิยม นามสกุล จันทนินทร เกิดวันจันทร์ที่ ๑๑ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๓ ปีกุน ณ บ้านท่าหิน ตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นามบิดา นายโหร่ง จันทนินทร นามมารดา นางอิ่ม ศุภสุข เป็นบุตรคนที่ ๒ จากพี่น้องมารดาเดียวกัน ๔ คน คือ

๑. นายอุดม จันทนินทร (ถึงแก่กรรม)

๒. เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสโร)

๓. นางบุญล้อม สินเจริญ (ถึงแก่กรรม)

๔. นายเลี้ยง จันทนินทร (ถึงแก่กรรม)

และน้องต่างมารดา ๔ คน คือ

๑. นางสาวบุญเรือง จันทนินทร

๒. นายวิฑิต จันทนินทร

๓. นางสาวจำเรียง จันทนินทร

๔. นางวลี สุขสมปราถนา

การศึกษาเบื้องต้น

เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ถือกำเนิดจากตระกูลชาวนา ในวัยเด็กเป็นคนขยันชอบช่วยเหลือครอบครัว เมื่ออายุ ๗ ขวบ ได้เข้าศึกษา ประถม ก กา และมูลบทบรรพกิจในสำนักเจ้าอธิการอุ่น เจ้าอาวาสวัดหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนจบการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๔

เมื่ออายุได้ ๑๓ ปี โยมบิดาได้นำไปฝากเรียนบาลีนักธรรม ณ สำนักเรียนวัดตองปุ อำเภอกรุงเก่า (ในสมัยนั้น) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีพระครูโบราณคณิสสร (แกร สุมโน) เป็นเจ้าอาวาส

การบรรพชา

บรรพชาเมื่อวันที่ ๒๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๙ ณ วัดกะสังข์ ตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่ออายุได้ ๑๔ ปี โดยมี พระเทพวงศาจารย์ (แกร สุมโน) เจ้าอาวาสวัดตองปุ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูโบราณคณิสสร เป็นพระอุปัชฌาย์

การอุปสมบท

อุปสมบทเมื่อวันที่ ๑๐ เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗ ณ พัทธสีมาวัดพระญาติการาม ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่ออายุได้ ๒๑ ปี โดยมี **พระเทพวงศาจารย์ (แกร สุมโน)** เจ้าอาวาสวัดพนัญเชิง วรวิหาร ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระโบราณคณิสสร เป็นพระอุปัชฌาย์ **พระครูสาธุกิจการี (ขม)** เจ้าอาวาสวัดประดู่ทรงธรรม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ **พระครูอุทัยคณารักษ์ (ใหญ่ ติณฺณสุวณฺโณ)** เจ้าอาวาสวัดสะแก เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษาแผนกธรรม

พ.ศ. ๒๔๘๐ สอบ น.ธ. ตรีได้ ในสำนักเรียนวัดตองปุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๘๒ สอบ น.ธ. โทได้ ในสำนักเรียนวัดตองปุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๘๖ สอบ น.ธ. เอกได้ ในสำนักเรียนวัดราชบุรณะ ราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

การศึกษาแผนกบาลี

พ.ศ. ๒๔๘๒ สอบประโยค ป.ธ. ๓ ได้ในสำนักเรียนวัดตองปุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. ๒๔๘๕ สอบประโยค ป.ธ. ๔ ได้ในสำนักเรียนวัดราชบุรณะ ราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๘๗ สอบประโยค ป.ธ. ๕ ได้ในสำนักเรียนวัดราชบุรณะ ราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๘๙ สอบประโยค ป.ธ. ๖ ได้ในสำนักเรียนวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๙๒ สอบประโยค ป.ธ. ๗ ได้ในสำนักเรียนวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๙๔ สอบประโยค ป.ธ. ๘ ได้ในสำนักเรียนวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๙๘ สอบประโยค ป.ธ. ๙ ได้ในสำนักเรียนวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

งานปกครอง

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๓

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นเจ้าคณะภาค ๑๓

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นเจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม ราชวรมหาวิหาร

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นเจ้าคณะใหญ่หนใต้

พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นเจ้าคณะใหญ่หนกลาง

พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

หน้าที่การงาน

พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นกรรมการตรวจนักธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๔๙๔ - ๒๕๐๕ เป็นครูสอนบาลี ป.ธ. ๓ - ๔ - ๕ สำนักเรียนวัดราชบุรณะ

พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นครูสอน ป.ธ. ๕ สำนักเรียนวัดสุทัศนเทพวราราม

พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๒ เป็นครูสอน น.ธ. เอก สำนักเรียนวัดสามพระยา

พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๒ เป็นครูสอน ป.ธ. ๕ สำนักเรียนวัดสามพระยา

พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๕ เป็นครูสอน ป.ธ. ๗ สำนักเรียนวัดสามพระยา

พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นเจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรมวัดชนะสงคราม

พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นคณะอนุกรรมการ ศ.ต.ภ. (ศูนย์ควบคุมการไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร)

หน้าที่การงานพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นกรรมการนำข้อสอบบาลีไปเปิดสอบ ณ วัดธาตุ จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นกรรมการนำข้อสอบบาลีไปเปิดสอบ ณ วัดพุทธบูชา จังหวัดยะลา

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นกรรมการนำข้อสอบบาลีไปเปิดสอบ ณ วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงราย

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นกรรมการตรวจชำระพระปฐมสมโพธิกถา ฉบับองค์การศึกษา

พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นกรรมการนำข้อสอบบาลีไปเปิดสอบ ณ วัดธาตุ จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นกรรมการโรงพยาบาลสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นกรรมการพัฒนาวัดราชโอรสาราม

พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นกรรมการดำเนินการฝ่ายสงฆ์ในโครงการปฏิบัติธรรมเทิดพระเกียรติ

พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นกรรมการจัดงานโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ

พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นกรรมาธิการแห่งสังคีติการกสงฆ์ในการสังคายนาตรวจชำระพระไตรปิฎก

พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นกรรมการสร้างเหรียญพระชัย (หลังช้าง)

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นกรรมการคัดเลือกผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเนื่องในวันวิสาขบูชา

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑลฝ่ายสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นกรรมการจัดงานโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นกรรมการร่างกฎมหาเถรสมาคม

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นกรรมการสรรหาผู้มีผลงานดีเด่น

พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นกรรมการมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นประธานกรรมการพิจารณางบประมาณศาสนสมบัติกลางประจำ (พศป.)

พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นรองประธานกรรมการร่างกฎ ระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับ และประกาศของมหาเถรสมาคม

พ.ศ.๒๕๔๗ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชในการทรงตั้งเปรียญธรรม ๓ ประโยค

พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาแผนกธรรม

พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นที่ปรึกษาโครงการก่อสร้างศูนย์ปฏิบัติและประสานงานของคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการพิจารณาการจัดกิจกรรมร่วมงานเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระปริยัติโสภณ**

พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **พระราชโมลี ศรีปาพจนาภรณ์ สุนทรธรรมพาที ยติคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่**พระเทพโสภณ วิมลคัมภีรญาณศาสนกิจวิธานเมธี ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่**พระธรรมปิฎก อดุลญาณนายก ตรีปิฎกปริยัติธาดา พุทธศาสนกิจคณาทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ขึ้นเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏที่ **พระธรรมวโรดม บรมญาณอดุล สุนทรวรนายก ดิลกกิจจานุกิจ ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้น สุพรรณบัฏที่ **สมเด็จพระมหาธีราจารย์ พรหมวิหารวราธิมุต วิสุทธศีลาจารนิวิฐ พิพิธกิจจานุกิจโกศล วิมลหิตานุหิตดิลก ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญญวาสี**

หน้าที่พิเศษ

- ได้รับพระมหากรุณาให้ถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถาในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
- ได้รับพระมหากรุณาให้เป็นผู้นำพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จากโรงพยาบาลศิริราช มาพระบรมมหาราชวัง
- ได้รับพระมหากรุณาให้เป็นผู้นำศพคุณพุ่ม เจนเซ่น โอรสในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี

ชีวิตและผลงาน

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม จานิสฺสโร ป.ธ. ๙) เป็นพระมหาเถระผู้รัตตัญญู เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม ความรู้ ความสามารถ ฉลาดรอบรู้ในการบริหารคณะสงฆ์ เป็นพระนักปราชญ์ที่มีศักยภาพสูงรูปหนึ่งของวงการคณะสงฆ์ไทย เป็นผู้ทรงภูมิรู้ ภูมิธรรม เป็นพระมหาเถระ นักพัฒนา มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ฉลาดรอบรู้ในนวกรรมเป็นอย่างดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ละเอียดรอบคอบใน

กิจการงานที่ทำนั้นๆ กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องและดีงาม มีความเด็ดขาด องอาจกล้าหาญในการบริหารงานรอบด้าน เป็นพระสงฆ์ที่ดำรงมั่นอยู่ในพระสัทธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ที่มีความจริงใจต่อทุกคน รักความถูกต้อง ซื่อตรงต่อหน้าที่การงาน แตกฉานในกฎหมายบ้านเมือง กล้าสู้ต่อความเป็นจริง ไม่กลัวเกรงต่ออิทธิพลต่างๆ มีความอุตสาหวิริยะในการปฏิบัติศาสนกิจให้เจริญก้าวหน้า มุ่งบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชนเป็นสำคัญ ได้พัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าด้วยความรู้คู่คุณธรรม ทั้งในด้านการปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ เป็นแบบอย่างแห่งการบริหารงานของคณะสงฆ์ ผลงานของท่านปรากฏเด่นชัด และเป็นที่ทราบทั่วกันว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่พุทธจักรและอาณาจักรโดยอเนกประการ

ด้านการปกครอง เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ เป็นพระมหาเถระที่ไม่หยุดนิ่งในการศึกษาหาความรู้ ทั้งในด้านตำราและมากไปด้วยประสบการณ์ เป็นผู้ที่เคร่งครัดในระเบียบวินัย หวังความเจริญแห่งพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้ง จึงได้มีโอกาสสนองงานคณะสงฆ์ ตั้งแต่ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดชนะสงคราม เป็นเจ้าคณะภาค ๑๓ เป็นเจ้าคณะใหญ่หนใต้ และเจ้าคณะใหญ่หนกลางมาโดยลำดับ ได้บริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ตามอำนาจหน้าที่ภายใต้กรอบของพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ ของมหาเถรสมาคม และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชอย่างเคร่งครัด มีวิสัยทัศน์ในการปกครอง มีการกระจายอำนาจในการปกครองอย่างทั่วถึงและเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายหลักในการเอื้อเฟื้อต่อคณะสงฆ์เพื่อไม่ให้เกิดการเบียดเบียนกัน และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ จนระบบการปกครองมีความเข้มแข็ง และยังได้วางกฎระเบียบสำหรับคณะสงฆ์หนกลางไว้ เช่น การตั้งทุน - แจกทุนเพื่อการศึกษา เป็นต้น

การปกครองภายในวัด เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ได้วางกฎระเบียบไว้เพื่อให้พระภิกษุ - สามเณรและอารามิกชนภายในวัดประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อย มีการแบ่งหน้าที่การบริหารตามความสามารถ หรือความถนัดของแต่ละรูป และยกย่องในเมื่อเห็นว่าสมควรยกย่อง ตำหนิและตักเตือนเมื่อเห็นว่าไม่ถูกต้อง จึงทำให้การปกครองคณะสงฆ์ภายในพระอารามมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามมาเป็นลำดับ

เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์เคยพูดเสมอว่า “จะทำอะไรก็ตาม ให้ดูว่ากฎระเบียบเขาว่าอย่างไร ให้ยึดกฎระเบียบและความถูกต้องเป็นหลัก” ทั้งนี้โดยมุ่งหวังความมีระเบียบวินัยของ

พระภิกษุ - สามเณร เพื่อชื่อเสียงของวัดและพระพุทธศาสนา และเป็นการสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐเป็นที่ตั้ง

ด้านการศาสนศึกษา เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ เมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามแล้ว ได้ฟื้นฟูสำนักเรียนบาลีขึ้นในวัด เริ่มแรกเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ลงมือสอนด้วยตัวของท่านเอง และเสียสละปัจจัยส่วนตัวที่ญาติโยมถวายในเวลาไปเทศน์บ้าง ไปสวดมนต์บ้าง เพื่อช่วยในการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี และเพื่อเป็นค่าภัตตาหารเพลถวายพระภิกษุ - สามเณร ที่มาเรียนบาลีทั้งในพระอารามและต่างอาราม เพราะอาศัยความเสียสละของท่าน จึงทำให้การศึกษาของสำนักเรียนวัดชนะสงคราม มีความโดดเด่นและเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ ในฐานะที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์เป็นเจ้าอาวาส มีหน้าที่รับผิดชอบในทุกๆ ด้าน ท่านจึงให้ความสำคัญต่อการศึกษาและสนับสนุนอย่างเต็มกำลังความสามารถไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางโลกหรือทางธรรม โดยเปิดโอกาสด้านการศึกษาอย่างกว้างขวาง ให้พระภิกษุ - สามเณรทุกระดับชั้นได้เล่าเรียนศึกษาอย่างมีอิสระ แต่ต้องเป็นไปตามกฎกติกาของวัดชนะสงคราม และเหมาะสมแก่ภาวะของพระภิกษุ - สามเณรในพระพุทธศาสนา ได้ริเริ่มการตั้งทุนการศึกษา ทุนภัตตาหารสำหรับพระภิกษุ - สามเณรขึ้น เพื่อใช้ในการบริหารการศึกษาให้เจริญรุ่งเรืองมีศักยภาพในการบริหารด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อความมั่นคงถาวรของสำนักเรียนในอนาคต

วัดชนะสงครามจึงเป็นวัดที่มีชื่อเสียงโดดเด่นในด้านการศึกษาแผนกบาลีในระดับต้นๆ ของประเทศ ได้ผลิตบุคลากรที่จบประโยค ๙ นับตั้งแต่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์เป็นเจ้าอาวาสมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีจำนวน ๗๔ รูป และประโยคอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก เป็นที่ยอมรับของวงการคณะสงฆ์ นับว่าท่านได้ช่วยเสริมสร้างรากฐานของพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรได้เป็นอย่างดี

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ได้ดำเนินการเผยแผ่พุทธธรรมตามหลักคำสอนของพระบรมศาสดา และนำปฏิบัติด้วยการเทศนาสั่งสอนพุทธศาสนิกชนสัมพันธชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ทั้งทางสถานีโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ตามสถาบันการศึกษา หน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐและเอกชน ตลอดจนภายในพระอาราม

เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ เป็นนักเผยแผ่ที่มีความชาญฉลาดหลักแหลมและมีปฏิภาณไหวพริบดี มีความชำนาญแตกฉานในหลักพระธรรมคำสอน จึงได้รับพระกรุณาโปรดให้ถวาย

พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งเวียนมาบรรจบครบรอบในวาระ ๕ ธันวาคม ต่อหน้าพระที่นั่งหลายครั้ง และได้แสดงธรรมเทศนาถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งเสด็จฯ มาสดับพระสงฆ์วัดชนะสงครามเจริญพระพุทธมนต์และสดับพระธรรมเทศนาในวาระต่างๆ เมื่อถึงวันพระ ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำหรือ ๑๕ ค่ำ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ จะต้องลงพระอุโบสถแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพุทธศาสนิกชนที่มาถือศีลฟังธรรมมิได้ขาด นอกจากจะมีพระราชพิธีสำคัญเท่านั้น ในทุกปีเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ จะมีนโยบายจัดบรรยายถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการที่ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสใหม่ในเขตปกครองหนกลาง ให้ได้รับความรู้ความเข้าใจถึงวิธีการปกครอง และยังเป็นวิทยากรผู้บรรยายถวายความรู้ด้วยตัวของท่านเอง แม้จะอายุมากแล้วแต่ท่านไม่เคยบ่นว่าเหนื่อยหรือท้อแท้แต่ประการใด เพียงแต่พูดว่า “เขามอบหมายให้เราทำหน้าที่ เราก็ต้องทำหน้าที่ให้ดีที่สุด” และคงปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้อย่างดีเป็นลำดับมา

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ได้มีนโยบายการพัฒนาวัดเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ โดยดำริให้ก่อสร้างโรงเรียนเด็กก่อนเกณฑ์ (เด็กเล็ก) ขึ้นในวัดชนะสงครามเป็นแห่งแรก ได้รับการสนับสนุนทุนทรัพย์ในการสร้างอาคารเรียนจาก พลอากาศเอก สิทธิ เศวตศิลา องคมนตรี (ขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) โดยใช้นามว่า “สิทธิวิทยายน” เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๗

เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ได้ส่งเสริมให้พระภิกษุ - สามเณรวัดชนะสงครามที่เห็นว่ามีความรู้ความสามารถพอที่จะให้ความรู้ในวิชาพระพุทธศาสนาและจริยธรรมเป็นพระอาจารย์สอน ให้อุบาสิกาเป็นครูสอนเกี่ยวแก่มารยาทไทยและประเพณีไทย และได้ริเริ่มจัดตั้งกองทุนนิธิศึกษาสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาของวัดชนะสงคราม เมื่อถึงวันที่ ๑๒ สิงหาคม (วันแม่) ของทุกปีท่านได้จัดให้มีการแจกทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนวัดชนะสงคราม และโรงเรียนเด็กก่อนเกณฑ์อยู่เป็นประจำมิได้ขาด โดยนำดอกผลของทุนนิธิศึกษาเหล่านั้นมาเป็นทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนเมื่อดอกผลน้อยไม่พอแจกท่านก็นำปัจจัยส่วนตัวมาสมทบทุนแจกให้นักเรียนอยู่เสมอ และได้ริเริ่มให้พระสังฆาธิการในเขตปกครองหนกลางจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสำหรับบุตรหลานของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงให้ได้รับทุนการศึกษาด้วย เพื่อเป็นการตอบแทนน้ำใจของญาติโยมที่อุปถัมภ์บำรุงวัดและพระศาสนา และยังได้ช่วยจัดสร้างอาคารเรียนโรงเรียนวัดพระญาติการาม ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้นามอาคารเรียนว่า “อาคารศรีอยุธยา

ประชาสรรค์" เพื่อเป็นสถานศึกษา แล้วได้เปิดทำการสอนระดับมัธยมต้น จะเห็นได้ว่า เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ได้เอาใจใส่ในเรื่องนี้เป็นอย่างมากและได้ให้การสนับสนุนการศึกษาในทุกด้านเป็นอย่างดี

ด้านสาธารณูปการ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ เป็นพระมหาเถระนักพัฒนา นักคิด นักออกแบบ ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเสนาสนะ เมื่อย้ายมาครองวัดชนะสงครามใหม่ๆ หมู่กุฏิเสนาสนะภายในวัดมีความชำรุดทรุดโทรมอย่างหนัก เนื่องจากไม่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์มาเป็นเวลานานปี จึงได้จัดการบูรณะเสนาสนะสงฆ์เป็นอันดับแรก แล้วได้ปรับปรุงสิ่งก่อสร้างภายในวัดเรื่อยมาทั้งหมด ตั้งแต่ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสมา และได้ก่อสร้างเพิ่มเติมขึ้นใหม่อีกจำนวนหนึ่ง

เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ เป็นทั้งสถาปนิกนักออกแบบเอง เป็นช่างเอง ท่านจะพิถีพิถันเป็นพิเศษในงานแต่ละอย่าง คิดจะบูรณะหรือปฏิสังขรณ์สิ่งใดๆ ก็ตาม จะเอาใจใส่เป็นพิเศษและต้องมาดูงานด้วยตัวของท่านเองเลยทีเดียว เมื่อเห็นว่าตรงไหนไม่ดีก็จะสั่งช่างให้แก้ไขจนเป็นที่พอใจ สิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดชนะสงคราม ที่เห็นเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามอยู่ทุกวันนี้เกิดจากกำลังกายกำลังความคิดที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ได้ทุ่มเทให้ สมกับคำโบราณที่ว่า "อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูดาย" วัดชนะสงครามนี้จึงมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามตามที่ได้รู้ได้เห็นดังปรากฏอยู่ทุกวันนี้

ด้านสาธารณสงเคราะห์ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ได้สงเคราะห์บุคคลและสงเคราะห์สาธารณะ ในส่วนของการบำเพ็ญกุศลต่างๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น ได้ร่วมกับเอกชนและภาครัฐจัดการบรรพชาอุปสมบทหมู่ เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ อยู่เสมอ ได้จัดโครงการถือศีลฟังธรรมและปฏิบัติธรรมเนื่องในวันวิสาขบูชา เป็นต้น เป็นประจำทุกปี ได้ช่วยเหลือประชาชนในคราวประสบอุทกภัย โดยการนำสิ่งของเครื่องอุปโภคและบริโภคไปมอบให้

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ นางฉันทิพย์ กลิ่นโสภณ ผู้มีจิตศรัทธาอย่างแรงกล้าได้ถวายที่ดินบริเวณตำบลดอนแสลบ อำเภอห้วยกระเจา จังหวัดกาญจนบุรี เนื้อที่ราว ๓๒๐ ไร่เศษ แด่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ เพื่อสร้างวัด ต่อมาเมื่อสร้างวัดสำเร็จแล้ว โดยตั้งนามวัดว่า "วัดทิพย์สุคนธาราม" เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ เห็นว่าประชาชนที่อยู่อาศัยโดยรอบบริเวณพื้นที่ดังกล่าวต่าง

ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่เนื่องจากแห้งแล้งมาก ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลมาหลายปี ก็คิดว่าถ้าหากจะสร้างพระพุทธรูปก็ต้องสร้างเป็นปางคันธารราษฎร์หรือปางขอฝน เพราะพระพุทธคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอาจจะช่วยดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลได้

เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ขนาดความสูง ๓๒ เมตร เพื่อเป็นสถานที่ศูนย์รวมความเคารพสักการะบูชาของเหล่าพุทธศาสนิกชนอีกแห่งหนึ่ง และเป็นอนุสรณ์แด่พระพุทธรูปแห่งบามิยัน ประเทศอัฟกานิสถาน ซึ่งในอดีตที่แห่งนี้เคยเป็นฐานที่มั่นของพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานานกว่าสองพันปี นับว่าเป็นศิลปะพระพุทธรูปยุคแรกที่เผยแพร่มาจากอารยธรรมกรีกโบราณ ซึ่งมีความงดงามทางด้านพุทธศิลป์ควรแก่การเคารพบูชาเป็นอย่างยิ่ง โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ได้ตั้งนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า **"พระพุทธเมตตาประชาไทยไตรโลกนาถคันธารราษฎร์อนุสรณ์"**

เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ใช้เวลาหาข้อมูลในการดำเนินการสร้างอยู่หลายปี กับทั้งบอกอนุโมทนาให้ผู้ใจบุญและศิษยานุศิษย์ได้รวบรวมทุนในการสร้างได้กว่าสามสิบล้านบาทเศษ พร้อมกับดำเนินการปั้นหุ่นจำลององค์พระต้นแบบไปด้วย ท่านมีปณิธานแน่วแน่ว่าพระพุทธเมตตาฯ คงจะบันดาลให้มีฝนตกต้องตามฤดูกาล ให้พืชพันธุ์ธัญญาหารบริบูรณ์ และบันดาลความสุขแก่ชาวจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดใกล้เคียงตลอดจนประชาชนชาวไทยและชาวโลกสืบไปชั่วกาลนาน

การจัดสร้างพระพุทธเมตตาประชาไทยไตรโลกนาถคันธารราษฎร์อนุสรณ์นี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดรับโครงการฯ ไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกถึงสมเด็จพระมหาธีราจารย์ ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดที่จะสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ รวมทั้งจะได้มีศาสนสถานสำคัญที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและความเคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนชาวไทย และเกิดมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแห่งใหม่ อันเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยสืบไป

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ มรณภาพเมื่อวันศุกร์ที่ ๑๑ เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๔ เวลา ๐๑.๐๕ น. ณ กุฏิคณะ ๑ วัดชนะสงคราม ราชวรมหาวิหาร ด้วยอาการอันสงบ สิริอายุ ๘๘ ปี ๑ เดือน ๖๗ พรรษา

สารบัญ

พระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา

พระมงคลวิเสสกถา
ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันพฤหัสบดีที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ เวลา ๑๒.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามไวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อายุํ วณฺณํ ยสํ กิตฺตึ / **สคฺคํ อุจฺจากุลีนตํ**
รติโย ปตฺถยาเนน / **อุฬารา อปราปรา**
อปฺปมาทํ ปสํสนฺติ / **ปุญฺญกิริยาสุ ปณฺฑิตา**
อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ / **อธิคณฺหาติ ปณฺฑิโต**
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ / **โย จตฺโถ สมฺปรายิโก**
อตฺถาภิสมยา ธีโร / **ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตีติ ฯ**

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาในพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในพระมหามงคลสมยาภิลักขิตกาล เฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จ บรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงพระราชปรารภมหาสิริมงคลวารนี้ ที่ตรงกับมงคลสุริยคติทินกาลแห่งพระบรมราชสมภพ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กำหนดพระราชพิธีการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ล้วนเป็นมงคลวิเสส เหตุแห่งสรรพสุภมนุญอดุลยผล อาทิ ทานมัย สีลมัย ภาวนามัย บุญกิริยา เป็นไปในพระรัตนตรัยอดิศัยอนุตรบุญเขต แล้วทรงแผ่พระราชกัลยาณจิต ถวายส่วนพระราชกุศล อุทิศส่วนพระกุศล พระราชทานส่วนพระกุศลในอดีตพระจอมคนมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ ในเทวนิกรทุกสถาน ในทุกพระองค์ทุกท่านผู้อภิบาลป้องกันรักษาพระผู้บรมราชาและสถาบันทั้งปวง ทรงแผ่พระราชกุศลด้วยพระกรุณาธิคุณใหญ่หลวงเพื่อเจริญความเกษมสุขสวัสดีไปในพระราชวงศ์ มุขมหาอมาตย์ มนตรีสภา เสวกามาตย์ สมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรทั่วทั้งนั้น พระราชกุศลย่อมประมวลกันเป็นมงคลวิเสส เหตุให้ทรงได้รับไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตน้อมถวายพระพรชัย จากสรรพเทพน้อยใหญ่และมนุษย์ ให้ทรงบริสุทธิ์สถาพรในพระสิริราชัยมไหยศวรรยาธิปัตย์ เจริญพระชนมายุพระราชสิริสวัสดิ์ เกษมจากสรรพโรคสรรพอุปัทวันตราย

อนึ่ง พระราชกุศลทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญแล้วด้วยดี ย่อมเป็นบุญราศี บุญนิธิ สุขุบายมงคลปโยคสมบัติ วิวัฒน์ให้สัมฤทธิ์อิฏฐผล คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ สวรรค์ สมด้วยนิคมคาถาประพันธ์พุทธภาษิต ตรัสประทานแก่อนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า

อายุํ วณฺณํ ยสํ กิตฺตึ **สคฺคํ อุจฺจากุลีนตํ**
รติโย ปตฺถยาเนน **อุฬารา อปราปรา ฯ**

เป็นต้น มีความว่า เมื่อนรชนมาปรารถนาอายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีเกษมสุขยิ่งๆ ขึ้นไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาทให้ยิ่งๆ ขึ้นไปในสันดานเกิดสามารถเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลและคุณที่ประสงค์ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในบุญกิริยา การทำบุญทั้งหลาย อันเป็นไปในกาย วาจา จิต และกุศลสุจริต ซึ่งเป็นไป ณ ภูมิ ๔ คือ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ โลกุตรภูมิ ทุกประการ บัณฑิตชนผู้ไม่ประมาทแล้วย่อมยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในทิฏฐธรรมภพนี้ และประโยชน์เป็นไปในสัมปรายภพภายหน้า

เพราะอาศัยความบรรลุประโยชน์ที่ประสงค์ทั้งภพนี้และภพหน้า ท่านจึงสรรเสริญผู้ทรงปัญญาว่าเป็นบัณฑิตดำเนินชีวิตไปในประโยชน์กิจด้วยปัญญา ความไม่ประมาท เป็นเหตุให้บัณฑิตชาติยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ ด้วยประการฉะนี้

พระราชกุศลบุญราศี ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญโดยกำลังพระปัญญาบารมีและพระอัปมาทธรรม เป็นปฏิปทาให้อิฏฐวิบุลผล มีอายุเป็นต้น เป็นไปโดยชอบ ต้องตามสุคโตวาทสัมมาปฏิบัติ ด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ จะรับพระราชทานพรรณนาพระราชจริยาสาธุปฏิบัติ ที่ตั้งแห่งสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้ชื่อว่ามงคลวิเสส เป็นพระคุณอลังการ มีพร้อมบริบูรณ์ในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เมื่อได้ทรงสดับแล้ว ทรงพระปัจจเวกขณ์ถึงโดยกำลังพระปรีชา ก็จักเกิดพระปีติปราโมทย์มีกำลัง แต่นั้นก็จักตั้งพระราชหฤทัยทรงบำเพ็ญเพิ่มพูนให้บริบูรณ์ยิ่ง สรรพสิ่งสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลก็จักเกิดเป็นมหาผล แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ข้อนี้สมด้วยประพันธคาถาที่บัณฑิตรับพระราชทานกล่าวถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาล กราบทูลให้ทรงวิจารณ์ทศพิธราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ว่า

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ **อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**
อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ **ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ**
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม **ฐิเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ**
ตโต เต ชายเต ปีติ **โสมนสฺสญฺจนปฺปกํ ฯ**

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพิจารณาพระธรรมส่วนชอบอันตั้งอยู่ในพระองค์ คือ ทาน ศีล บริจาค ความตรง ความอ่อนโยน ตบะ คือ ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความไม่ทำให้ผิดนั้นๆ เถิด แต่นั้น พระปีติโสมนัสจักมีขึ้นในพระองค์มิใช่น้อย

ก็แล พระราชจริยาซึ่งเป็นคุณาลงกรณ์ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงมีโดยอเนกนัย พ้นวิสัยที่จะรับพระราชทานพรรณนาในกถามรรค เพียงกัณฑ์เดียวนี้จะรับพระราชทานบรรยายแต่โดยเอกเทศ

วาระนี้ จะขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระคุณพิเศษส่วนอัตตสมบัติ ด้วยทานและศีล ส่วนปรหิตปฏิบัติจะรับพระราชทานถวายวิสัชนาด้วยรัฏฐาภิปาลโนบาย พอเป็นนิทัศนนัย

ทาน โดยทั่วไปคือการให้เพื่ออนุเคราะห์ผู้ที่ขาดแคลนควรที่จะอนุเคราะห์ เพื่อสงเคราะห์ผู้ที่ควรสงเคราะห์ เป็นการผูกมิตรภาพไมตรีจิต หรือเพื่อบูชาผู้ที่ควรบูชา เป็นการบูชาคุณหรือตอบแทนคุณ หรือเป็นการบำเพ็ญบุญในบุญเขต พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้ทำทานอย่างมีขอบเขตและเหตุผล ดังเช่นที่ตรัสไว้ว่า ทรงสรรเสริญการเลือกให้ และทรงแสดงสมบัติของทานไว้ ๓ ประการ ได้แก่ **เจตนาสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือ มีเจตนาดีก่อนแต่ให้ ขณะให้ก็ทำใจให้ผ่องใส ครั้นให้แล้วก็อิ่มอกอิ่มใจ **วัตถุสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยวัตถุ ได้แก่วัตถุเป็นของที่ควรให้ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ **ปฏิคาหกสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยปฏิคาหก คือผู้รับเป็นผู้ที่ควรให้ และตรัสสอนให้ทำทานเป็นบุญ คือให้เป็นความดี เป็นเครื่องชำระล้างความชั่ว เช่น โลภมัจฉริยะ ให้ทำทานเป็นกุศล คือให้เป็นกิจของคนฉลาด ตรัสสอนให้ทำทานเป็นสัปปุริสทาน ได้แก่ทานของคนดี คนฉลาด เช่น ให้ถูกกาลสมัยเหมาะแก่ความต้องการของผู้รับ ไม่ทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน นอกจากนี้ยังตรัสสอนให้มีความขยันหมั่นเพียรแสวงหาทรัพย์ให้ได้มาในทางที่ชอบ ให้รู้จักรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ ให้คบเพื่อนมิตรที่ดีงาม ที่จะชักนำไปในทางดี ไม่ชักนำไปในทางชั่ว เช่น ทางอบายมุขต่างๆ และรู้จักใช้ทรัพย์อย่างประหยัดอดออม ดังที่ตรัสสอนไว้ในหมวดธรรมที่สอนถึงประโยชน์ในปัจจุบัน เมื่อตรัสสอนให้แสวงหาก่อนแล้ว จึงตรัสสอนให้ใช้ ให้ทำทานบริจาคด้วยศรัทธาและปัญญา ดังที่ตรัสสอนไว้ในหมวดธรรมที่สอนถึงประโยชน์ภายหน้า ทั้งได้ตรัสสอนถึงวิธีใช้ไว้ด้วย ดังที่ได้ตรัสสอนไว้ถึงประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง คือแสวงหาโภคทรัพย์ได้โดยทางที่ชอบแล้ว

๑. เลี้ยงตัวเอง มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข
๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข
๓. บำบัดอันตรายอันเกิดแต่เหตุต่างๆ
๔. ทำพลี ๕ อย่าง คือ ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ อติถิพลี ต้อนรับแขก ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ราชพลี ถวายหลวงเป็นภาษีอากรเป็นต้น เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา
๕. บริจาคทานในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ

อนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงแสดงว่า ทานมี ๒ อย่าง คือ อามิสทาน การให้พัสดุสิ่งของต่างๆ ธรรมทาน การให้ธรรม ตรัสว่าการให้ทั้งสองนี้ การให้ธรรมเป็นเลิศ พิจารณาตามเหตุผลก็พึงเห็นความสำคัญได้ว่า ความทุกข์ยากขาดแคลนมี ๒ ทาง คือทางกายและทางจิตใจ อามิสทานเป็นเครื่องแก้ความทุกข์ยากขาดแคลนทางกาย เช่น เมื่อต้องการอาหาร ผ้านุ่งห่ม และได้สิ่งเหล่านั้น

มาบริโภคใช้สอย ก็แก้ความขาดแคลน ทำให้เกิดความสุขทางกาย ส่วนธรรมทาน เป็นเครื่องแก้ความทุกข์ยากขาดแคลนทางจิตใจ เช่น ขณะที่จิตใจเกิดทุกข์ร้อน เมื่อได้ธรรมที่เหมาะสมมาดับทุกข์ก็ทำให้จิตใจเกิดความสุข นอกจากนี้ ธรรมทานยังเป็นเครื่องแก้กิเลสทางจิตใจ แก้ความประพฤติชั่วร้ายเสียหาย ทำจิตใจที่หิวกระหายด้วยโลภะตัณหาให้รู้จักอิ่ม ให้รู้จักเต็ม ให้รู้จักพอ ธรรมอย่างเดียวเท่านั้นเป็นเครื่องแก้กิเลสและทุจริตได้ จึงทำให้เกิดสุขทางกายได้ด้วย เพราะเมื่อคนมีธรรมพากันเว้นทุจริตตั้งอยู่ในสุจริต พากันประกอบอาชีพและการงานต่างๆ ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางที่ชอบ ก็จักเกิดความสุขสมบุรณ์โดยทั่วไป ดังเรื่องในกุรุธรรมชาดก ชาวเมืองกลิงครัฐซึ่งเกิดฝนแล้งทุพภิกขภัยได้ขอช้างเผือกไปจากรัฐกุรุซึ่งฝนตกดี ด้วยคิดว่าช้างเผือกเป็นเหตุให้ฝนตกดี พระราชากุรุรัฐก็ได้พระราชทานช้างเผือกไป เมื่อชาวกลิงครัฐได้ช้างเผือกไปแล้ว ฝนก็คงไม่ตก ชาวกลิงครัฐจึงกราบทูลขอไปใหม่ ซึ่งสิ่งที่เมื่อได้รับพระราชทานไปแล้ว จะให้ฝนตกดีในกลิงครัฐเหมือนในกุรุรัฐ พระราชากุรุรัฐจึงพระราชทานกุรุธรรม คือ ศีล ๕ เพื่อให้ชาวกลิงครัฐสมาทานรักษา ชาวกลิงครัฐได้รับพระราชทานกุรุธรรมคือศีล ๕ ไปสมาทานรักษากัน ฝนก็ตกแก้ความขาดแคลน เกิดความสมบูรณ์สุขขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า **สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ** การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง แม้สมเด็จพระบรมศาสดาเมื่อยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ยังมิได้ตรัสรู้ ก็ได้ทรงให้สิ่งทั้งปวงอันเป็นวัตถุทานมาโดยลำดับ เมื่อตรัสรู้แล้วก็ได้ทรงให้ธรรม คือคำสอนที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวโลกพุทธบริษัททั้งปวงได้รับไว้และได้ให้สืบต่อกันมา พระพุทธศาสนาจึงได้ดำรงมั่นอยู่ในโลก เป็นเหตุให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลและความสุขตราบเท่าถึงทุกวันนี้

ตามตำนานในพระพุทธศาสนาแสดงว่า พระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาพุทธภูมิโพธิญาณ ได้ทรงบำเพ็ญทานสั่งสมเป็นทานบารมีมาช้านาน ทานบารมีของพระองค์ได้เต็มยิ่งขึ้นโดยลำดับ จึงแบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้น คือ

ทานบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละทรัพย์สิ่งของอันเป็นธรรมดาสามัญทั่วไป ดังคำของมหาโควินทโพธิสัตว์ว่า “ทรัพย์และข้าวจะเป็นสิ่งที่เราเกลียดชังก็หามิได้ เราจะไม่มีการสั่งสมก็หามิได้ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เราจึงให้ทรัพย์”

ทานอุปบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละอวัยวะ เช่น ดวงตาและโลหิต ดังพระดำรัสของพระเจ้าสีวิราชโพธิสัตว์ว่า “ดวงตาทั้งสองจะเป็นสิ่งที่เราเกลียดชังก็หามิได้ แม้ตนของเราก็มิใช่เป็นที่เกลียดชัง แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เราจึงให้ดวงตา”

ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ ทานที่บำเพ็ญด้วยการสละชีวิต ดังเช่นคำของกระต่ายบัณฑิตโพธิสัตว์ว่า "เราได้ให้หนัง เนื้อ กระดูก หทัย เส้นเอ็น ไส้พุง สิ้นสกนธ์กายแก่พราหมณ์"

ศีล คือ เจตนาที่รักษากายกรรมวจีกรรมให้ตั้งเป็นปรกติดี เว้นจากประพฤติชั่วทุจริต เบญจเวรวิรัติ งดเว้นจากเวร ๕ คือ ปาณาติบาต ฆ่าสัตว์ อทินนาทาน ลักทรัพย์ กาเมสุมิจฉาจาร ประพฤติผิดในภรรยาสามีผู้อื่น มุสาวาท พูดเท็จ สุราเมรยมัชชปมาทฐานา ดื่มสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ของผู้ได้สมาทานก็ดี ไม่ได้สมาทานก็ดี ชื่อว่าศีลในที่นี้ ทั้งภายในภายนอกพุทธกาล ภายนอกพุทธกาล เช่นที่แสดงไว้ในกุรุธรรมชาดก เรียกว่ากุรุธรรม และได้มีแสดงว่าพระเจ้าจักรพรรดิ พระราชาเอกในโลกได้ทรงรักษาศีล ๕ และทรงประกาศให้ประชาชนชาวโลกรักษา ศีล ๕ จึงเป็นศีลหรือกฎหมายในทางปกครองโลกของพระเจ้าจักรพรรดิด้วย แม้ในบัดนี้ ถึงมีกฎหมายอยู่มากแล้ว ก็ยังต้องอาศัยศีลอุปการะราษฎรจึงอยู่เป็นสุขสงบ

การทำทานนั้นทั่วไปอาจเห็นว่าง่ายกว่าการรักษาศีล เพราะเมื่อให้ไปแล้ว ก็เสร็จกันไป ส่วนการรักษาศีลนั้นเป็นที่รู้สึกกันโดยมากว่า เหมือนเป็นการสร้างรั้วไว้ล้อมตนเอง ศีลยิ่งมากข้อ ก็ยิ่งเหมือนรั้วที่แน่นหนา แข็งแรงและยิ่งมีวงแคบ จะทำอะไรจะไปไหนก็ล้วนมีข้อห้ามทั้งนั้น เมื่อรู้สึกดังนี้ จึงไม่พอใจจะรักษาศีล ปรารถนาที่จะทำอะไร จะไปข้างไหนตามความพอใจ มีเรื่องเล่าในอรรถกถาธรรมบทว่า ภิกษุรูปหนึ่งรู้สึกว่า พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้มีเป็นอันมาก ไม่อาจจะรักษาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ มีความเบื่อหน่าย หมดกำลังใจ พระพุทธเจ้าได้ทรงเรียกภิกษุรูปนั้นไปตรัสถามว่าสามารถจะรักษาเพียงข้อหนึ่งได้หรือไม่ ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ถ้าเพียงข้อเดียวก็สามารถ พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า ถ้าเช่นนั้นก็ให้รักษาจิตของตน เมื่อรักษาจิตของตนได้เพียงข้อเดียวก็สามารถรักษาข้ออื่นได้ทั้งหมด ภิกษุรูปนั้นปฏิบัติตามพระพุทธโอวาท ก็สิ้นความอึดอัดรำคาญ สามารถรักษาพระวินัยได้ทั้งหมด

พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญศีล สั่งสมเป็นศีลบารมีมาตลอดเวลาช้านาน ทั้งรักษาจิตมิให้โกรธ รักษาศีลไว้โดยไม่อาลัยแก่ชีวิตเลือดเนื้อ ดังที่มีแสดงไว้ในชาดกต่างๆ ศีลบารมีของพระองค์ได้เต็มยิ่งขึ้นโดยลำดับ จึงแบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ

ศีลบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญด้วยรักศีล ยิ่งกว่าคนที่รักทรัพย์สิน ดังภาษิตที่ว่า "ผู้รักษาศีลพึงรักศีล เคารพในศีล เหมือนนกต้อยตีวิดรักษาไข่ เหมือนจามรีรักษาขนหาง เหมือนมารดารักษาลูกที่รัก เหมือนคนตาบอดข้างหนึ่ง รักษานัยน์ตาอีกข้างหนึ่งที่เหลือ"

ศีลอุปบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญด้วยรักศีล ยิ่งกว่าอวัยวะร่างกายของตน ดังคำของจัมเปยยกนาคว่า "ร่างกายของเราจงแตกกระจัดกระจายอยู่ในที่นี้ เหมือนแกลบที่เขาโปรย กระจัดกระจายอยู่ก็ตามที เราจะไม่ทำลายศีล"

ศีลปรมัตถบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญด้วยรักศีล ยิ่งกว่าชีวิตของตน ดังคำของภูริทัตต์ว่า "ความสละชีวิตของตนเบายิ่งกว่าหญ้าในเรา ความละเมิดศีลสำหรับเราเหมือนพลิกแผ่นดิน" และดังภาษิตว่า "นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะ เมื่อจะรักษาชีวิตพึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรมพึงสละทุกอย่าง ทั้งอวัยวะ ทรัพย์ และแม้ชีวิต"

ในการบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้มีแสดงในชาดกต่างๆ เป็นอันมาก เรื่องในชาดกต่างๆ ล้วนแสดงคติปฏิบัติธรรม มีศีลเป็นต้น และให้ข้อคิดในทางปฏิบัติ แม้ในการต่อสู้กันระหว่างธรรมและอธรรม ดังเรื่องธรรมาธรรมสงคราม มีความย่อว่า ธรรมเทพบุตรเที่ยวชักชวนมหาชนชาวโลกให้ประพฤติธรรม ให้สมาทานกุศลกรรมบถ ส่วนอธรรมเทพบุตรเที่ยวชักชวนมหาชนชาวโลกให้ประพฤติอธรรม ให้สมาทานอกุศลกรรมบถ รถของเทพทั้งสองได้แล่นสวนทางมาพบกัน ฝ่ายอธรรมเทพบุตรบังคับขู่ให้ธรรมเทพบุตรหลีกทางให้ ถ้าไม่หลีกจักเกิดมหายุทธ ธรรมเทพบุตรไม่ปรารถนาจะตอบโต้ด้วยอธรรม จึงเบี่ยงรถหลีกทางให้ด้วยจิตอันสงบ อธรรมเทพบุตรก็ตกจมลงไปในแผ่นดินในขณะนั้นเอง

ชาดกเรื่องนี้เป็นเครื่องสอนว่า ทุกคนเมื่อเกิดความกำเริบขึ้นในจิต ด้วยอำนาจ โลภ โกรธ หลง หรือตัณหา อันเป็นอกุศลมูล ก็เท่ากับเป็นอธรรมเทพบุตร จักประพฤติบาปอกุศลทุจริตได้ทุกอย่าง ทั้งชักชวนคนอื่นให้ประพฤติด้วย เมื่อดับความกำเริบจิตเสียได้ อธรรมในจิตก็จักดับตกลงไปทันที ทั้งนี้ด้วยวิธีหลีกทางให้ คือเอาตัวหลบ ไม่เอาตัวออกรับออกโต้ เช่น เมื่อถูกยั่วโทสะ ก็ไม่เอาตัวออกรับการยั่วนั้น ปล่อยให้เขายั่วไปข้างเดียว ก็จักไม่เกิดโทสะ ซึ่งเป็นชนวนของการวิวาท การเผชิญหน้าและชนกันทางจิตใจก็ไม่มี การยั่วนั้นจึงไม่เกิดผล ฝ่ายที่ยั่วต้องเลิกไปเอง เท่ากับฝ่ายอธรรมต้องตกจมแผ่นดินเรื่องวิวาทที่เกิดขึ้นด้วยโทสะ ก็เพราะเอาตัวออกรับเผชิญหน้ากัน เหมือนอย่างรถวิ่งมาชนกัน เรื่องนี้จึงมีคติสอนใจได้อย่างดีถึงวิธีปฏิบัติชนะอธรรมด้วยธรรม

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญทานและศีล เพิ่มพูนพระบารมีในส่วนทานและศีลมาโดยลำดับ นับเป็นพระราชปฏิบัติส่วนอัตตสมบัติ ทาน จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๑ ศีล จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๒

พระราชจริยารัฏฐาภิปาลโนบายนั้น คือพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ จัดกระทำเพื่อเป็นประโยชน์คุณแก่พระราชอาณาจักรและประชาชน จะขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาด้วยทศพิธราชธรรม ๒ ข้อข้างต้น คือทานและศีล โดยปรหิตปฏิบัติปริยาย

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงชุบเลี้ยงพระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ด้วยพระราชทานพระราชทรัพย์ เครื่องอุปโภคบริโภคภัณฑ์ ตามฐานานุรูปของบุคคลนั้นๆ อันได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ทรงเกื้อกูลอุปถัมภ์ก็ดี พระราชทานพัสดุ มีข้าว น้ำ ผ้านุ่งห่ม เป็นต้น แก่ประชาชนอันมิได้ประกอบราชกิจ ด้วยพระราชหฤทัยคิดจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ หรือจ่ายพระราชทรัพย์ตั้งโรงทาน หรือตั้งองค์การอนุเคราะห์ เพื่อผู้ตกยากเพราะขัดสน หรือเพราะภัยต่างๆ จะได้อาศัยเลี้ยงชีวิต เป็นนิตยสมัยหรือกาลสมัยก็ดี เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประชาชน ประทับอยู่กับประชาชนในภูมิภาคนั้นๆ ทรงพระราชดำริวางโครงการหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ ไร่นาสวนผสม และเลี้ยงสัตว์ แก่เกษตรกรในท้องถิ่นทุรกันดาร ที่พอจะประกอบอาชีพตามหลักการได้ และทรงดำเนินการปฏิบัติตามโครงการช่วยประชาชนในทางต่างๆ ในท้องถิ่นนั้นๆ ทรงติดตามผลของงานที่หลายฝ่ายได้ร่วมกันปฏิบัติ แก้ไขส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพ เป็นความผาสุกสมบูรณ์แห่งประชาชนทั้งปวงก็ดี พระราชทานจตุปัจจัยแก่บรรพชิตผู้ประกอบกิจพระศาสนา นับเป็นการบูชาธรรมปฏิบัติก็ดี พระราชทานพระบรมราโชวาทเพื่อให้บุคคลทุกคนทุกคณะทุกฝ่ายตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ขยันหมั่นเพียรประกอบการงานตามหน้าที่อาชีพ มีความสามัคคีเพื่อความเจริญตั้งมั่นแห่งประเทศชาติเป็นต้น ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทเป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้ประมาทแก่พสกนิกรชาวไทยในการกระทำ การพูด การคิด เป็นของขวัญวันปีใหม่ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ว่า **"คิดก่อนพูด พูดแล้วทำ ทำหลังคิด คิดก่อนทำ ทำแล้วพูด พูดแล้วคิด"** ด้วยพระดำรัสเพียงเท่านี้ แต่เป็นประโยชน์แก่พสกนิกรผู้รับฟังนับประมาณมิได้

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงประพฤติพระกิริยาพร้อมทั้ง พระกาย พระวาจา ให้สะอาดงดงามตามขัตติยราชประเพณี ดำรงด้วยดีในเบญจเวรวิรัติ เป็นไปในประชาชน ทำให้ประชาชนมีความอุ่นใจสบายใจ ไม่ต้องเกรงว่าจะต้องได้รับราชภัยจากองค์พระมหากษัตริย์ สิ่งที่ได้รับจากองค์พระมหากษัตริย์จึงมีแต่พระมหากรุณา พระบรมราชูปถัมภ์ พระบรมราชานุเคราะห์โดยส่วนเดียว จึงเรียกศีลว่ามหาทานอีกด้วย อานิสงส์ของศีลที่สรุปในสุดท้ายของศีลทุกครั้ง เมื่อให้ศีลแล้วว่า **สีเลน สุคตึ ยนฺติ** คนทั้งหลายย่อมถึงสุคติคือ ไปดีด้วยศีล **สีเลน โภคสมฺปทา** ความถึงพร้อมแห่งโภคะ

ย่อมมีด้วยศีล **สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ** คนทั้งหลายย่อมถึงความดับทุกข์ด้วยศีล อานิสงส์ของศีลเหล่านี้ประชาชนทั้งปวงย่อมได้จากศีล ซึ่งเป็นพระราชธรรมจริยาขององค์พระมหากษัตริย์ ดังจะพึงเห็นได้ว่าเสด็จพระราชดำเนินไปในที่ใด ก็เกิดเป็นสิริสวัสดิ์ เป็นสุคติขึ้นในที่นั้น เพราะเสด็จพระราชดำเนินไปดีประชาชนชื่นบานรับเสด็จฯ ไม่ต้องหนีหลบซ่อน การอาชีพก็เป็นสุขสะดวก เกิดโภคผลต่างๆ ผ่อนคลายหายความทุกข์เดือดร้อน ดังนี้นับว่าเป็นศีลอันเป็นทศพิธราชธรรมข้อ ๒

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระเจริญด้วยพระบารมี ยกโดยเฉพาะในกถามรรคนี้คือทานและศีล เป็นส่วนปรหิตปฏิบัติ เป็นรัฏฐาภิปาลโนบาย คือเป็นเหตุสำคัญที่นำให้เข้าถึงความเจริญในการปกครองรัฐให้พัฒนาสถาพร ดังจะพึงเห็นได้จากพระราชกรณียกิจนานัปการที่ได้ทรงพระราชดำริโครงการ และทรงดำเนินการให้เป็นไปตามโครงการพระราชดำรินั้นๆ มีวัตถุประสงค์ที่พึงทำตามสภาพพื้นที่แต่ละแห่ง มีพระราชดำริที่ทรงเน้นเป็นพิเศษ มีคณะกรรมการปฏิบัติสนองพระราชดำริทุกแห่งทั้งมีคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เช่น โครงการเขื่อนป่าสัก กั้นน้ำมิให้ทะลักเข้าท่วมกรุงเทพมหานคร และเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในการปลูกข้าวนาปรังและนาปี ตลอดจนกระทั่งพืชไร่อื่นๆ อีกจำนวนหลายแสนไร่ ทำให้พสกนิกรมีอาชีพคล่องตัว เป็นหลักฐานมั่นคงขึ้นอีกหลายหมื่นครอบครัว

อนึ่ง ได้มีพระราชกรณียกิจในด้านการศึกษา ซึ่งเป็นที่สอดคล้องกับความต้องการของพสกนิกรและช่วยส่งเสริมสนับสนุนงานของรัฐอีกทางหนึ่งเป็นอันมาก มีอาทิ โครงการโรงเรียนร่มเกล้า โครงการโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน โครงการพระดาบส คือจัดการศึกษานอกระบบขึ้น โครงการเด็กเล็กคือศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ มีลักษณะเดียวกับการศึกษาในโบราณกาล

นอกจากนี้ ได้มีโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ซึ่งได้มีพระราชปรารภพระราชดำรัสให้ตั้งขึ้น เป็นการดำเนินการสร้างหนังสือสารานุกรมฉบับใหม่ขึ้นอีกชุดหนึ่งได้ทำสำเร็จ และยังได้มีพระมหากรุณาธิคุณที่พระราชทานแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่ครอบครัวประสบสาธารณภัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เป็นทุนก่อตั้งมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ขึ้น ทั้งยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งทุนการศึกษาพระราชทานนอกจากทุนภูมิพลแล้ว ยังมีมูลนิธิอานันทมหิดล มูลนิธินวฤกษ์

นอกจากพระราชกรณียกิจทั้งปวงเหล่านี้ ยังทรงพระมหากรุณาธิคุณแก่การศึกษาอีกเป็นอเนกประการ เช่น การเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานปริญญาบัตร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีคณะแพทย์ล้วนเป็นอาสาสมัคร โดยเสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพยาบาลราษฎรผู้ป่วยไข้ในที่ต่างๆ ได้มีโครงการทันตกรรมพระราชทานในรูปแพทย์เคลื่อนที่ พระมหากรุณาธิคุณด้านการแพทย์ได้เป็นไปพร้อมกับด้านการพัฒนาที่ดิน ด้านการชลประทาน และอื่นๆ ทุกด้าน

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ด้วยพระมหากรุณาเป็นล้นพ้นแก่ประชาชนทั้งในกรุงเทพมหานคร ทั้งในจังหวัดต่างๆ ทุกภาคแห่งพระราชอาณาจักร ได้เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับอยู่กับประชาชนในภาคนั้นๆ เป็นประจำทุกปี สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชโอรสธิดา สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ กับเจ้านายและข้าราชการทุกท่านที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ปฏิบัติ ต่างได้ทรงช่วยและช่วยรับปฏิบัติสนองพระราชกรณียกิจต่างๆ แห่งองค์พระมหากษัตริย์ และปฏิบัติตามโครงการพระราชดำรินั้นๆ ให้สำเร็จบริบูรณ์ เพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนทั้งปวง ในฝ่ายศาสนจักรก็ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะทรงเป็นพุทธมามกะและเอกอัครศาสนูปถัมภกครบถ้วน พระราชกรณียกิจฝ่ายราชอาณาจักรทุกประการ ดังได้รับพระราชทานวิสัชนาได้แต่เพียงเอกเทศส่วนหนึ่ง ทรงปฏิบัติได้สมบูรณ์ เพราะทรงสมบูรณ์ด้วยทานและศีลที่ได้ทรงบำเพ็ญเพื่อเพิ่มพูนพระบารมี ทั้งโดยเป็นราชธรรมจริยา นับว่าเป็นรัฏฐาภิปาลโนบาย (ส่วนปรหิตปฏิบัติ) จัดเป็นมงคลวิเสสที่ ๓

พระราชจริยาส่วนอัตตสมบัติ คือ ทานบารมี ศีลบารมี และส่วนปรหิตปฏิบัติ คือ ทานราชธรรม ศีลราชธรรม เป็นรัฏฐาภิปาลโนบาย ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสิริมงคลอันพิเศษ มีเอกเทศดังได้รับพระราชทานถวายวิสัชนามาฉะนี้

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงอบรมพระองค์ให้ทรงสมบูรณ์ด้วยธรรม เป็นมงคลวิเสสส่วนอัตตสมบัติ ทรงดำรงราไชศวรรย์ ทรงปกครองอภิบาลประเทศชาติประชาชนโดยธรรม เป็นมงคลวิเสสส่วนรัฏฐาภิปาลโนบาย ให้วัฒนาสถาพรในทุกทาง ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกอย่างเพื่อให้ประเทศชาติและประชาชาติไทยนี้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุข พละ ธนสารสมบัติทั้งปวงเป็นส่วนปรหิตสมบัติ ประชาชนทั้งชาติกับทั้งคณะสงฆ์ต่างระลึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพ้นประมาณถึงวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา จึงพร้อมกันเฉลิมฉลองทั่วประเทศ จุดเทียนถวายพระราชสดุดีเดินการกุศลเทิดพระเกียรติ บำเพ็ญจิตตภาวนา บำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ต่างๆ น้อมเกล้า

น้อมกระหม่อมถวาย ด้วยจิตใจเคารพเทิดทูนศรัทธาในองค์สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์พระประมุขแห่งประเทศชาติ องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ตั้งสัจจาธิษฐานเป็นอันเดียวกันถวายพระพรชัยมงคล

จิรญฺชีวี มหาราชา **สุขปฺปตฺโต อนามโย**

สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ **จิรํ รชฺเช ปติฏฺจตุ ฯ**

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระสำราญสมบูรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยืนนานในพระราชมไหศวรรย์ ปกครองรัชสีมามณฑลให้สมบูรณ์ สมพระราชประสงค์

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**

มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ **อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัยคือวัตถุอันประเสริฐ ให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐมหาชนนี้ในกาลไหนๆ จงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรค ความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้น ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถาน จงเกิดมีจงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทย สยามรัฐมหาชนนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรสธิดา พระบรมราชวงศ์ และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์มนตรีสภาเสวกามาตย์ ทหาร พลเรือน ตำรวจ พสกนิกร ประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วจักรราศีผู้สิงสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑล จงตั้งไมตรีจิตอภิบาล รักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฏฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**

เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ **สมฺปสาทนเจตโส ฯ**

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนาเอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา
ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันศุกร์ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ เวลา ๑๒.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ	**อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**
อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ	**ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ**
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม	**ฐิเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ**
ตโต เต ชายเต ปีติ	**โสมนสฺสญฺจนปฺปกนฺติฯ**

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในพระมหามงคลสมัยอภิลักขิตกาล เฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภ

มหาสิริมงคลวารนี้ ที่ตรงกับมงคลสุริยคติทินกาลแห่งพระบรมราชสมภพ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพนักงานกำหนดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ล้วนเป็นมงคลวิเสส เหตุแห่งสุภมนุญอดุลยผล คือ ทานมัยบุญสำเร็จด้วยการถวายทาน สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการทรงศีล ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการทรงเจริญภาวนา อันเป็นบุญกิริยา ซึ่งเป็นไปในพระรัตนตรัยอดิสัยบุญเขต ทรงแผ่พระราชกัลยาณจิต อุทิศถวายส่วนพระราชกุศล พระราชทานส่วนพระราชกุศลในอดีตพระจอมคนมหากษัตราธิราชเจ้าทุกพระองค์ในเทวนิกรทุกสถาน ในทุกพระองค์ทุกท่านผู้อภิบาลพระบรมราชาและสถาบันทั้งปวง ทรงแผ่พระราชกุศลด้วยพระมหากรุณาใหญ่หลวง เพื่อเจริญความสุขเกษมสวัสดีไปในพระราชวงศ์ มุขมหาอมาตย์ มนตรีสภา เสวกามาตย์ สมณชีพราหมณ์ อาณาประชาราษฎรทั่วทุกคน พระราชกุศลย่อมประมวลกันเป็นมงคลวิเสส เหตุให้ทรงได้รับไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตน้อมถวายพระพรชัย จากสรรพเทพน้อยใหญ่และมวลมนุษย์ ให้ทรงบริสุทธิ์สถาพรในสิริราชัยมไหยศวรรยาธิปัตย์ เจริญพระชนมายุพระราชสิริสวัสดิ์ เกษมจากสรรพโรค สรรพอุปัทวันตราย

อนึ่ง พระราชกุศลทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญแล้วด้วยดี ย่อมเป็นบุญราศี บุญนิธิ สุขุบายมงคลวิเสสปโยคสมบัติ วิวัฒน์ให้สัมฤทธิ์อิฏฐผล คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และสวรรค์ สมด้วยคาถาประพันธ์พุทธภาษิต ตรัสประทานแก่ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า

อายุํ วณฺณํ ยสํ กิตฺตึ　　　　สคฺคํ อุจฺจากุลีนตํ
รติโย ปตฺถยาเนน　　　　อุฬารา อปราปรา ฯ

เป็นต้น มีความว่า เมื่อนรชนมาปรารถนาอายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สวรรค์ การเกิดในตระกูลสูงและความยินดีเกษมสุขยิ่งๆ ขึ้นไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาทให้เป็นไปในกาย วาจา จิตเถิด สามารถเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลและคุณที่ประสงค์ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในบุญกิริยาคือการทำบุญทั้งหลายอันเป็นไปในกาย วาจา และจิต ประกอบด้วยกุศลสุจริตซึ่งเป็นไปในภูมิทั้ง ๔ บัณฑิตชนผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในทิฏฐธรรมภพนี้ และประโยชน์ในสัมปรายภพภายหน้า เพราะบรรลุประโยชน์ที่พึงประสงค์ทั้งภพนี้และภพหน้า ท่านจึงสรรเสริญผู้ทรงปัญญาว่าเป็นบัณฑิต ดำเนินประโยชน์กิจด้วยปัญญา ความไม่ประมาท เป็นเหตุให้บัณฑิตชาติยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ ด้วยประการดังนี้

พระราชกุศลบุญราศี ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงบำเพ็ญให้เป็นไปโดยกำลังพระปัญญาบารมี และพระอัปปมาทธรรมเป็นปฏิปทา นำให้เกิดอิฏฐวิบุลผลมีอายุเป็นต้น เป็นไปโดยชอบ ต้องตามสุคโตวาทสัมมาปฏิบัติ ด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระราชจริยาสาธุปฏิบัติ อันเป็นที่ตั้งแห่งสิริสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้นามว่า มงคลวิเสส เหตุเป็นพระคุณอลังการ มีพร้อมมูลบริบูรณ์ในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ข้อนี้สมด้วยประพันธคาถาที่บัณฑิตในปางก่อนรับพระราชทานกล่าวถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาล ให้ทรงวิจารณ์ทศพิธราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ ดังที่เชิญมาเป็นอุเทศว่า

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ **อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**
อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ **ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ**
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม **ฐิเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ**
ตโต เต ชายเต ปีติ **โสมนสฺสญฺจนปฺปกํ ฯ**

ความว่า ขอพระองค์ทรงพิจารณาพระธรรมส่วนที่ชอบ อันมีประกอบอยู่ในพระองค์ คือ **ทาน** การให้ **ศีล** การรักษา กาย วาจา **ปริจจาคะ** การสละ **อาชชวะ** ความตรง **มัททวะ** ความอ่อนโยน **ตบะ** ความเพียร **อักโกธะ** ความไม่โกรธ **อวิหึสา** ความไม่เบียดเบียน **ขันติ** ความอดทน **อวิโรธนะ** ความไม่ผิด ต่อแต่ปัจจเวกขณ์เห็นนั้น พระปีติโสมนัสมีประมาณมิใช่น้อยจะมีขึ้นแด่พระองค์ ดังนี้

จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาโดยนิทัศนนัย

คำว่า **ทาน** คือการให้ ได้แก่ การให้พัสดุสิ่งของอันเป็นเครื่องบริโภคและอุปโภค เช่น อาหาร ของคาวหวาน ของขบเคี้ยว และน้ำดื่ม เป็นต้น และเครื่องนุ่งเครื่องห่ม เครื่องใช้สอย ยวดยานพาหนะ เงินทอง เครื่องประดับตกแต่ง เป็นต้น เหล่านี้ซึ่งมีชื่อเรียกว่า อามิสทาน และการให้คำสั่งคำสอน แนะนำชี้แจง บอกกล่าว เล่าเรื่อง บรรยาย ชี้คุณชี้โทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ แสดงธรรม นำให้ละชั่วประพฤติชอบ ซึ่งมีชื่อเรียกว่า ธรรมทาน ในการให้สองอย่างนี้ การให้คำสั่งคำสอนเป็นการให้เลิศประเสริฐสุด มีพระพุทธภาษิตรับรองว่า **สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ** การให้ธรรมคำสั่งสอน ย่อมชนะการให้ทุกอย่าง

ศีล คือการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต มิให้ผิดพลาดจากความเรียบร้อยดีงาม

ปริจจาคะ การสละ ในที่บางแห่งเป็นไวพจน์ของทาน เช่นคำว่า การให้ การเสียสละ แต่ในที่นี้ประสงค์การสละความชั่วร้าย ซึ่งมีอยู่ในกาย วาจา และใจ ได้แก่ ทุจริตซึ่งมีอยู่ในกาย วาจา จิต สละความโลภ คือความอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น สละโทสะ ความประทุษร้ายผู้อื่น สัตว์อื่น สละโมหะ ความหลงไม่รู้จริงตามสภาวะธรรม สละทิฏฐิ ความเห็นผิดทำนองคลองธรรม

อาชชวะ ความตรง คือตรงต่อหน้าที่การงาน ต่อกาล ต่อเวลา ตรงต่อญาติ ต่อมิตร ต่อผู้ใหญ่ ต่อผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชา

มัททวะ ความอ่อนโยน คือความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลทั่วไป ไม่กระด้างเพราะทิฏฐิมานะ แม้การเจรจาปราศรัยก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อย นิ่มนวลชวนฟัง ไม่ห้วนห้าวร้าวรานรำคาญแก่ผู้ฟัง

ตบะ ความเพียร คือเพียรประกอบกรณียกิจตามหน้าที่ที่จะพึงกระทำ และเพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้นในกาย วาจา ใจ เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป เพียรให้ความดีเกิดขึ้นในกาย วาจา ใจ เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมคลายไป

อักโกธะ ความไม่โกรธ คือระงับความโกรธซึ่งผู้อื่นสัตว์อื่นก่อให้เกิดขึ้นให้มีขึ้น ด้วยสติประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ เมื่อความโกรธเกิดขึ้น ก็กำหนดรู้ด้วยสติว่า ผู้นี้ก่อความโกรธให้เกิดขึ้นแก่เราด้วยการประทุษร้าย ด้วยการด่าว่า หรือด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ระงับดับความโกรธนั้นด้วยการไม่ประทุษร้ายตอบ ไม่ด่าว่าตอบ ไม่แสดงอาการอย่างหนึ่งอย่างใดตอบ โดยอาศัยความเมตตาธรรม ความรักในผู้อื่นสัตว์อื่นๆ นั้น เพื่อมิให้มีเวรมีภัยกันต่อไป

อวิหึสา คือความไม่เบียดเบียน ได้แก่ ไม่เบียดเบียนชีวิตหรือร่างกาย ไม่เบียดเบียนทรัพย์สมบัติ ไม่เบียดเบียนเชื้อสายประเวณี สามีภรรยา บุตรธิดาผู้อื่น ตลอดถึงสัตว์อื่น ด้วยจิตประกอบด้วยกรุณาความสงสาร คิดช่วยให้ผู้อื่นสัตว์อื่นพ้นความทุกข์ ไม่เดือดร้อนเพราะการกระทำของตน

ขันติ ความอดทน ได้แก่ อดทนอดกลั้นต่อวิโรธิปัจจัย คือ หนาว ร้อน หิวระหาย อดอยาก เจ็บปวด เมื่อยล้า ลำบากตรากตรำ คำด่าว่า ตำหนิติเตียน และทนเจ็บใจ

อวิโรธนะ ความไม่ผิด คือจะทำการใดๆ มิว่าเป็นคดีโลกก็ตาม คดีธรรมก็ตาม ระวังไว้มิให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อน วิญญูชนคนรู้ทั้งหลายตำหนิติเตียนมิได้ โดยอาศัยอัปปมาทธรรม ความไม่ประมาท เป็นเครื่องดำเนินการ

ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ทาน การให้ ศีล การรักษากาย วาจา ปริจจาคะ การสละ อาชชวะ ความตรง มัททวะ ความอ่อนโยน และตบะ ความเพียร ๖ ประการนี้จัดเป็นส่วนอัตตสมบัติ คือสมบัติของตน มีในพระองค์อยู่ที่พระองค์ อักโกธะ ความไม่โกรธ อวิหึสา ความไม่เบียดเบียน ขันติ ความอดทน และอวิโรธนะ ความทำไม่ผิด ๔ ประการนี้ จัดเป็นส่วนปรหิตปฏิบัติ คือทรงปฏิบัติเพื่อทรงเกื้อกูลผู้อื่นสัตว์อื่น ทั้ง ๒ ส่วนประมวลเรียกว่า มงคลวิเสส เหตุเป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสุขความเจริญโดยยิ่ง แด่พระองค์ผู้ทรงปฏิบัติบำเพ็ญอยู่โดยส่วนเดียว

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเพียบพร้อมด้วยทศพิธราชธรรมตามที่ถวายวิสัชนามาด้วยพระปรีชาสามารถ สมดังพระราชปณิธานปฐมบรมราชโองการว่า "**เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม**" และได้ทรงพระราชปฏิบัติคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการนั้น ตามคราว ตามวาระ ตามโอกาส เป็นลำดับตลอดมาจนปรากฏชัดทุกประการ

พระราชจริยารัฏฐาภิปาลโนบาย คือพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ ทรงจัด ทรงทำ เพื่อเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติราชอาณาจักรและประชาชน

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งปวงด้วยพระราชอุตสาหะพระวิริยะอย่างใหญ่หลวง เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติราชอาณาจักรและประชาชน ในฐานะพระองค์ทรงเป็นพระประมุขแห่งชาติ ทรงเป็นที่เคารพบูชาสักการะ เป็นศูนย์รวมน้ำใจของประชาชนในชาติโดยทั่วไป ด้วยอำนาจแห่งพระมหากรุณาธิคุณและพระราชธรรมจริยาอันบริบูรณ์ทุกประการ จึงเป็นเหตุเกิดสามัคคี มีเอกภาพ คือความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทุกฝ่าย แม้ระบอบการปกครองจะจำแนกหน้าที่ออกเป็นหลายฝ่าย แต่ทุกฝ่ายก็มีใจสมัครสมานกัน ปฏิบัติภาระกิจของตนๆ ไม่แตกแยกกัน จึงให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่พึงประสงค์ได้ตามความต้องการ ประเทศชาติพร้อมทั้งประชาชนและสถาบันทั้งปวงจึงมั่นคงดำรงอยู่ได้ พ้นภัยพิบัติ และมีความสุขความเจริญตามวัตถุประสงค์ของรัฏฐาภิปาลโนบาย

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงปฏิบัติดำเนินรัฏฐาภิปาลโนบาย สัมฤทธิผลเป็นคุณประโยชน์มาโดยลำดับ นับได้ว่าทรงเป็นที่รวมจิตใจ รวมการงาน รวมบุคคลทุกฝ่ายให้ทำงานร่วมกัน เพื่อความเจริญและผาสุกของประเทศชาติและประชาชน ดังจะเห็นได้ชัดจากโครงการพระราชดำริในจังหวัดต่างๆ ที่ได้ปฏิบัติดำเนินไปแล้ว และกำลังปฏิบัติดำเนินการอยู่เป็นอันมาก ล้วนบรรลุผลสำเร็จสมพระราชประสงค์ทุกโครงการ ตัวอย่างเช่น ทรงวางแนวพระราชดำริในการพัฒนาที่ดินไร้ประโยชน์ เช่น พรุในเขตพื้นที่ในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีเนื้อที่กว่า ๒ แสนไร่ ตลอดจนกู้พื้นที่ในบริเวณรอบพรุให้สามารถใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้ เช่น โครงการระบายน้ำบาเจาะ เมื่อดำเนินการแล้วทำให้สามารถกู้พื้นที่นาที่เคยถูกน้ำท่วมเสียหายเป็นประจำทุกปี เป็นเนื้อที่ถึง ๕ หมื่นไร่ไม่ให้เสียหาย นอกจากนั้นยังทำให้บริเวณรอบพรุบางส่วนแห้งไป สามารถใช้ประโยชน์ได้ ส่วนโครงการระบายน้ำมูโนะก็สามารถกู้ที่นาได้ถึง ๘ หมื่นไร่ และยังทำให้พื้นที่พรุอีกประมาณ ๒ หมื่นไร่เริ่มแห้งราษฎรใช้เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงปศุสัตว์ได้

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม คนไทยส่วนมากทำการเกษตร คือ นา ไร่ สวน และเลี้ยงสัตว์ ในอดีตการเกษตรเป็นไปตามธรรมชาติ บางปีฝนแล้ง บางปีน้ำร้าง นาไร่พืชผลเสียหาย ประชาชนยากจน โจรผู้ร้ายชุกชุม ต่อมาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงดำริแก้ไขให้มีฝนเทียม ภาคใดปีใดฝนไม่ตกตามฤดูกาล ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ไม่มีน้ำใช้ ไม่มีน้ำทำการเกษตร เมื่อความทราบถึงพระเนตรพระกรรณ ก็ทรงมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำฝนเทียม ซึ่งมีชื่อว่า ฝนหลวง ให้ตกชุ่มชื่นในภาคนั้น เมื่อประชาชนได้น้ำแล้ว ก็สามารถประกอบการเกษตรได้ ผลิตผลก็เกิดขึ้น ถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็ได้จัดการ และทรงแนะแนวโครงการชลประทานเพื่อกำเนิดการไฟฟ้า และการเก็บน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง คลองชลประทานต่างๆ จึงเกิดมีขึ้นตามพระราชดำริ ราษฎรที่อยู่เขตโครงการก็สามารถทำการเกษตรเพาะปลูกได้ทุกฤดูกาล เป็นเหตุให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีรายได้มากขึ้น และทรงแนะแนวเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ จัดเป็นไร่นาสวนผสม และเลี้ยงสัตว์ตามโครงการ ราษฎรนักการเกษตรหลายจังหวัดน้อมรับพระราชดำริเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม จัดทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ได้ผลผลิตพอสมควร สามารถจัดซื้อขายเลี้ยงตนและครอบครัวให้มีความสุขได้

อนึ่ง ในคราวน้ำท่วมภูมิภาคหลายแห่งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรในเขตน้ำท่วม ทั้งโดยทางอากาศและโดยทางภาคพื้น พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องหลายครั้ง พระราชทานกระแสพระราชดำริในการแก้ไขวิธีระบายน้ำและวิธีป้องกันต่างๆ ซึ่งทุกฝ่ายก็น้อมรับใส่เกล้าใส่กระหม่อมนำไปปฏิบัติโดยพร้อมเพรียงกัน พลันให้เกิดปีติปราโมทย์โดยทั่วกันว่า แม้พระเจ้าแผ่นดินก็มิได้ทรงทอดทิ้งประชาชน ในคราวประสบทุกข์ยาก แม้ในภูมิภาคอื่นๆ ก็มิได้ทรงทอดทิ้งประชาชนในภาคนั้นๆ เช่น พุทธศักราช ๒๕๔๕ นี้มีอุทกภัยเกิดขึ้นในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง ได้ทรงมีพระมหากรุณาโปรดเกล้าให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ พร้อมด้วยเจ้านายและทุกท่านที่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปเยี่ยมประชาชนผู้ประสบภัยทุกๆ ภาค พร้อมทั้งพระราชทานถุงยังชีพ ซึ่งบรรจุข้าวสารอาหารแห้ง ยารักษาโรค และเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น แก่ผู้ประสบภัยเหล่านั้น ทุกท่านที่ได้รับมอบหมายให้ทรงปฏิบัติ ให้ปฏิบัติ ต่างได้ทรงช่วย และช่วยปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ แห่งองค์พระมหากษัตริย์ ให้สำเร็จสมบูรณ์ตามพระราชประสงค์ ใน

ฝ่ายพระพุทธศาสนาและศานาอื่นๆ ก็ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะทรงเป็นพุทธมามกะและองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกครบถ้วนทุกประการ ดังที่ได้รับพระราชทานพรรณนามา

บัดนี้ ถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา พสกนิกรทั้งหลาย ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ คณะองค์มนตรี นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน ผู้จงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ทุกฝ่าย ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัย ด้วยจิตใจเคารพเทิดทูนบูชาในองค์สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของชาติ และตั้งสัจจาธิษฐานเป็นอันเดียวกัน ขอให้ทรงพระเจริญ พระชนมายุยิ่งยืนนาน

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ **คุเณหิ ปฏิมณฺฑิโต**
จิรญฺชีวี มหาราชา **สุขปฺปตฺโต อนามโย**
ยสสา เตชสา จาปิ **วฑฺฒมยนฺโต นรุตฺตโม**
สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ **จิรํ รชฺเช ปติฏฺฐตุ ฯ**

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญสมบูรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศ-ปรากฏพระเดช ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยิ่งยืนนานในพระสิริราชัยมไหศวรรยาธิปัตย์ ทรงปกครองรัชสีมามณฑลให้อุดมสมบูรณ์สมพระราชประสงค์ทุกประการ

ลำดับนี้ พระสงฆ์เถรานุเถระทั้งหลายผู้มาในมหามงคลการพิธีนี้ มีสมานฉันท์ พร้อมกันตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระศรีรัตนตรัยที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิ์ถวายแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ **อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่า พระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐนี้ในกาลไหนๆ จงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความไม่มีโรค ความเกษมสุขสำราญ ความเป็นผู้มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน

และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้นๆ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถาน จงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศานุวงศ์ และคณะรัฐบาล มุขอำมาตย์ มนตรีสภา เสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลกนิกร ประชาราษฎร สมณ-ชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วทุกจักรราศีซึ่งสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุขด้วยนำเข้าไปให้ถึงซึ่งสุขอิฏฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**

เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ **สมฺปสาทนเจตโส ฯ**

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสกถา เป็นปสาทนียมังคลา-นุโมทนา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา
ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันอาทิตย์ที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ เวลา ๑๒.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ **อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**
อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ **ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ**
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม **ฐิเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ**
ตโต เต ชายเต ปีติ **โสมนสฺสญฺจนปฺปกนฺติฯ**

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในพระมหามงคลสมยาภิลักขิตกาล เฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงพระราชปรารภ

มหาสิริมงคลวารนี้ ที่ตรงกับมงคลสุริยคติทินกาลแห่งพระบรมราชสมภพ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพนักงานกำหนดพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ล้วนเป็นมงคลวิเสส เหตุแห่งสรรพสุภมนุญอดุลยผล คือ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการทรงถวายทาน สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการทรงสีล ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการทรงเจริญภาวนา อันเป็นบุญกิริยา ซึ่งเป็นไปในพระรัตนตรัยอดิสัยบุญเขต ทรงแผ่พระราชกัลยาณจิต อุทิศถวายส่วนพระราชกุศล พระราชทานส่วนพระราชกุศลในอดีตพระจอมคนมหากษัตราธิราชเจ้าทุกพระองค์ ในเทวนิกรทุกสถาน ในทุกพระองค์ทุกท่านผู้อภิบาลพระบรมราชาและสถาบันทั้งปวง ทรงแผ่พระราชกุศลด้วยพระมหากรุณาใหญ่หลวง เพื่อความเจริญความสุขเกษมสวัสดีไปในพระราชวงศ์ มุขมหาอมาตย์ มนตรีสภา เสวกามาตย์ สมณชีพราหมณ์ อาณาประชาราษฎรทั่วทุกคน พระราชกุศลย่อมประมวลกันเป็นมงคลวิเสส เหตุให้ทรงได้รับไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตน้อมถวายพระพรชัย จากสรรพเทพน้อยใหญ่และมวลมนุษย์ ให้ทรงบริสุทธิ์สถาพรในพระสิริราชัยมไหยศวรรยาธิปัตย์ เจริญพระชนมายุพระราชสิริสวัสดิ์ เกษมจากสรรพโรคสรรพอุปัทวันตราย

อนึ่ง พระราชกุศลทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญแล้วด้วยดี ย่อมเป็นบุญราศี บุญนิธิ สุขุบายมงคล ปโยคสมบัติ วิวัฒน์ให้สัมฤทธิ์อิฏฐผล คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ สวรรค์ สมด้วยนิคมคาถาประพันธ์พุทธภาษิตตรัสประทานแก่อนาถบิณฑิกคฤหบดี ว่า

อายุํ วณฺณํ ยสํ กิตฺตึ สคฺคํ อุจฺจากุลีนตํ
รติโย ปตฺถยาเนน อุฬารา อปราปรา ฯ

เป็นต้น มีความว่า เมื่อนรชนมาปรารถนาอายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีเกษมสุขยิ่งๆ ขึ้นไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาทให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ในสันดานเถิด สามารถเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลและคุณที่ประสงค์ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในบุญกิริยา คือการทำบุญทั้งหลายอันเป็นไปในกาย วาจา และจิต ประกอบด้วยกุศลสุจริตซึ่งเป็นไปในภูมิทั้ง ๔ บัณฑิตชนผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในทิฏฐธรรมภพนี้และประโยชน์ในสัมปรายภพภายหน้า เพราะบรรลุประโยชน์ที่พึงประสงค์ทั้งภพนี้และภพหน้า ท่านจึงสรรเสริญผู้ทรงปัญญาว่าเป็นบัณฑิต ดำเนินประโยชน์กิจด้วยปัญญา ความไม่ประมาท เป็นเหตุให้บัณฑิตชาติยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ ด้วยประการฉะนี้

พระราชกุศลบุญราศี ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปโดยกำลังพระปัญญาบารมีและพระอัปปมาทธรรม เป็นปฏิปทานำให้เกิดอิฏฐวิบุลผลมีอายุเป็นต้น เป็นไปโดยชอบ ต้องตามสุคโตวาทสัมมาปฏิบัติ ด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระราชจริยาสาธุปฏิบัติ อันเป็นที่ตั้งแห่งสิริสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้นามว่า มงคลวิเสส เหตุเป็นพระคุณอลังการ มีพร้อมบริบูรณ์ในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ข้อนี้สมด้วยประพันธคาถาที่บัณฑิตในปางก่อนรับพระราชทานกล่าวถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาล ให้ทรงวิจารณ์ทศพิธราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ ดังที่เชิญมาเป็นอุเทศว่า

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ **อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**

เป็นต้น ความว่า ขอพระองค์ทรงพิจารณาพระธรรมส่วนที่ชอบ อันมีประกอบอยู่ในพระองค์ คือ ทาน การให้ ศีล การรักษากาย วาจา ปริจจาคะ การสละ อาชชวะ ความตรง มัททวะ ความอ่อนโยน ตบะ ความเพียร อักโกธะ ความไม่โกรธ อวิหึสา ความไม่เบียดเบียน ขันติ ความอดทน อวิโรธนะ ความไม่ทำให้ผิด ต่อแต่ปัจจเวกขณ์เห็นนั้น พระปีติโสมนัสมีประมาณมิใช่น้อยจะมีขึ้นแด่พระองค์ ดังนี้

ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการนี้ ประมวลเรียกว่า มงคลวิเสส เหตุเป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสุขความเจริญโดยยิ่ง แด่พระองค์ผู้ทรงปฏิบัติบำเพ็ญอยู่โดยส่วนเดียว สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเพียบพร้อมด้วยทศพิธราชธรรมด้วยพระปรีชาสามารถ สมดังพระราชปณิธานปฐมบรมราชโองการว่า **“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”** และได้ทรงพระราชปฏิบัติคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการนั้น ตามคราว ตามวาระ ตามโอกาส เป็นลำดับตลอดมา จนปรากฏชัดทุกประการ

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานพรรณนาพระคุณพิเศษ ๓ ประการ คือ กัตตุกัมยตาฉันทะ ๑ ปฏิสันถารกุสลตา ๑ รัฏฐาภิปาลโนบาย ๑ พอเป็นนิทัศนนัย

กัตตุกัมยตาฉันทะ ข้อต้นนั้น ได้แก่ ความพอใจ คือความเป็นผู้ใคร่จะทำ เป็นการพยุงความเพียรมิให้ถอย คือให้บากบั่นมุ่งมั่นจะกระทำต่อไป พระโบราณาจารย์ผู้รจนาชาดกปกรณ์ ยกเรื่องพระมหาชนกตกอยู่ในกลางมหาสมุทร พยายามแหวกว่ายเพื่อจะให้เข้าถึงฝั่ง นางมณีเมขลามาช่วยให้รอดพ้นอันตรายได้นั้น ก็เพื่อแสดงโดยบุคลาธิษฐานซึ่งคุณคือกัตตุกัมยตาฉันทะ และวิริยะ คือความเพียรอย่างกล้าหาญ ว่าเป็นเครื่องรอดพ้นจากอันตรายของบุคคล หากว่าพระมหาชนกจะหาฉันทะมิได้ไหนเลยจะมีความเพียรแหวกว่ายอยู่ในมหาสมุทรอันอ้างว้างกว่านางมณีเมขลาจะมาช่วย บุคคลผู้มีความหวังก็ยังจะพากเพียรอยู่ก่อน ฝ่ายบุคคลผู้สิ้นหวังแล้ว แต่ไม่ทอดทิ้งความเพียร ก็เพราะกัตตุกัมยตาฉันทะเท่านั้น เมื่อทำไปแม้หากจะไม่สำเร็จ ก็ยังจะได้อัสสาทะ คือความสบายใจว่า เราได้ทำตามสมควร ตนเองก็ไม่ตำหนิติตน ทั้งวิญญูชนก็สรรเสริญ ฝ่ายบุคคลผู้สิ้นหวังแล้วทอดทิ้งความเพียร

เสีย ย่อมไม่พ้นจากครหาไปได้ ผู้อื่นจะตำหนิติก็พอทำเนา ตนเองตำหนิติตนนั้นเป็นสำคัญ ข้อนั้นย่อมเกิดวิปฏิสาร ความเดือดร้อนเมื่อปลายมือ

กัตตุกัมยตาฉันทะนี้ ย่อมยังความประสงค์ให้สำเร็จ แม้จะเป็นกิจการที่ยากเย็นแสนเข็ญสักปานใด ข้อนี้ท่านสาธกด้วยเรื่องทีฆาวุกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าทีฆีติผู้ครองโกศลรัฐ ประสูติเมื่อพระชนกนาถเสียราชสมบัติแก่พระเจ้าพรหมทัต ผู้ครองแคว้นกาสี เมื่อเจริญพระชนมพรรษา ทราบประวัติความเป็นมาแล้ว ตั้งพระทัยจะแก้แค้นแทนพระราชบิดา และชิงราชสมบัติคืนให้จงได้ เพียรหาช่องทางเข้าใกล้พระเจ้าพรหมทัต จนได้เป็นสารถีคนโปรด ต่อมาพระเจ้าพรหมทัตเสด็จประพาสป่าเพื่อล่าสัตว์ ทีฆาวุกุมารแสร้งขับรถพระที่นั่งเร็วเกินขนาด จนข้าราชบริพารตามเสด็จไม่ทัน ท้าวเธอทรงเหน็ดเหนื่อย ก็ตรัสสั่งให้หยุดรถพระที่นั่ง เสด็จลงพักพระวรกาย ณ ที่แห่งหนึ่ง แล้วบรรทมหลับไป ทีฆาวุกุมารได้ช่องที่จะแก้แค้น จึงชักพระแสงดาบจากฝักแล้วปลุกพระบรรทมขึ้น แสดงตนให้ทรงทราบว่าเป็นศัตรู จะแก้แค้นแทนพระราชบิดา พระเจ้าพรหมทัตตกพระทัย ตรัสขอพระชนม์ชีพประทานสัตย์ว่าจะคืนโกศลรัฐให้ ทีฆาวุกุมารระลึกถึงพระโอวาทที่พระบิดาประทานขึ้นมาได้ว่า **"พ่อทีฆาวุ เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว เจ้าอย่าเห็นแก่สั้น เวรทั้งหลายย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับได้เพราะไม่จองเวร"** จึงสู้อดกลั้นระงับเวรเสีย ถวายพระชนม์แด่พระเจ้าพรหมทัต แล้วได้ราชสมบัติคืนพร้อมทั้งพระราชธิดา ภายหลังต่อมาได้ครองแคว้นกาสีอีกด้วย ทีฆาวุกุมารอาศัยกัตตุกัมยตาฉันทะยังความประสงค์ของตนให้สำเร็จได้ฉะนี้ นี้เป็นปฐมมงคลวิเสสที่ ๑

ปฏิสันถารกุสลตา ความเป็นผู้ฉลาดในปฏิสันถาร คืออาการเครื่องเผื่อแผ่ ชื่อว่าปฏิสันถารได้แก่ การต้อนรับ เจรจาปราศรัย กล่าวโดยอาการที่เป็นไป ปฏิสันถารนี้เป็นกิจที่ควรทำแก่แขกผู้มาถึงถิ่นของตน แม้แต่เพียงด้วยวาจาดังที่เรียกว่า สัมโมทนากถา ก็ยังให้สำเร็จผล ทำความยินดีให้เกิดแก่ผู้ได้รับ เป็นอุบายเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เพื่อตั้งอยู่ในไมตรีและทวีความสนิทสนมยิ่งขึ้น ท่านจึงจัดเข้าไว้ในสังคหวัตถุ ๔ มีชื่อว่า **เปยฺยวชฺช** ถ้อยคำที่ทำให้เป็นที่รัก โดยความเป็นกิจอันมิตรจะพึงทำแก่มิตรด้วยกัน ใช่แต่เท่านั้น ยังเป็นหน้าที่ของท่านผู้เป็นอิสระจะพึงทำแก่ผู้น้อยให้ได้ความยินดีในสำนักตนเพื่อปลูกความนิยมของชนทั้งหลายทั่วไป ท่านจึงสงเคราะห์ไว้อีกแผนกหนึ่ง เรียกชื่อว่า **วาจาเปยฺยํ** ถ้อยคำอันดูดดื่ม โดยความเป็นพระราชธรรมของพระมหากษัตริย์เจ้า มิใช่แต่วาจาเท่านั้น แม้ด้วยพัสดุสิ่งของก็ควรทำตามเวลา การต้อนรับด้วยใช้พัสดุสิ่งของเหมาะแก่ความต้องการ เช่น จัดให้ปานะโภชนาหารและที่พัก เป็นต้น ดังนี้เรียกว่า อามิสปฏิสันถาร อันการต้อนรับ ชอบที่จะให้เป็นไปโดยธรรมเช่น แสดงตนตามที่ควรจะเป็นอย่างไร และยังแขกผู้มานั้นให้ได้รับความยกย่องนับถือ และความ

เอื้อเฟื้อเหมาะสมแก่เขา ตลอดจนเจรจาปราศรัยสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำในสิ่งที่ปราศจากโทษ เช่นนี้เรียกว่า ธรรมปฏิสันถาร

การปฏิสันถารนี้ เป็นที่นิยมสืบมาแต่โบราณกบัณฑิต แม้ผู้มานั้นจะดีร้ายอย่างไร ก็ถือสำคัญเห็นเป็นกิจที่ควรทำตามหน้าที่ ความข้อนี้ท่านสาธกด้วยพระเวสสันดร ทรงทำปฏิสันถารแก่พราหมณ์ชูชกพฤฒาจารย์ ผู้มาทูลขอ ๒ พระกุมาร และแด่ท้าวมัฆวานเทวราช ผู้จำแลงเพศเป็นพราหมณ์มาทูลขอพระมัทรี พระองค์ตรัสปราศรัยให้เกิดความยินดี แล้วเชิญให้ล้างเท้า แล้วให้เข้าไปในอาศรมบท ให้เลือกบริโภคผลาผลมธุรรสของป่า และดื่มวารีใสเย็นเป็นของตักมาจากธารเขาตามชอบใจ ครั้นถึงพุทธุปบาทสมัย สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงสอนให้เคารพในปฏิสันถาร แม้ถึงจะเป็นบรรพชิตก็ให้ถือเป็นกิจที่จะต้องทำ

ในฝ่ายคฤหัสถ์ ปฏิสันถารก็จำเป็นจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ จัดเข้าในพลี ๕ โดยชื่อว่า อติถิพลี คือต้อนรับแขกผู้มาถึงสำนัก เป็นกิจอันอริยสาวกควรทำด้วยกำลังแห่งโภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นด้วยความหมั่นในการงานอันปราศโทษ เพื่อถือสารประโยชน์แห่งสมบัติไม่ให้ไร้ผล

ปฏิสันถารอันบุคคลทำด้วยความฉลาด ย่อมสบโอกาสตามที่ปรารถนา ย่อมสามารถอำนวยผลแก่ผู้กระทำ มีตัวอย่างในคัมภีร์มหาวงศ์พงศาวดารสีหล เมื่อครั้งเกาะลังกาเกิดจลาจลด้วยกบฏภายในพระเจ้าวัฏฏคามินีอภัยเสียเมืองอนุราธบุรีแก่พวกทมิฬ เสด็จหนีไปพำนักอยู่ในเขตเวสสคิรีวิหาร ทรงได้รับปฏิสันถาร คือการเอาใจใส่เลี้ยงดูของพระมหาติสสเถระเจ้าอาวาส ครั้นตีเมืองอนุราธคืนได้แล้ว ทรงระลึกถึงอุปการคุณของพระเถระ จึงทรงสร้างอภัยคิรีวิหารถวาย

แม้ผู้มีจิตคิดร้ายอยู่ก่อน บางคราวก็อาจผ่อนผันให้ระงับกลับร้ายเป็นดีได้ ดังพระอภัยเถระเจ้าอาวาสเจติยคิรีวิหาร ในการที่เกาะลังกาเกิดจลาจล หมู่ชนผู้ตั้งซ่องสุมกันเป็นกองโจรพากันยกมาเพื่อจะปล้นวัด พระเถระให้จัดโภชนาหารเตรียมไว้ พอพวกโจรมาถึงก็ให้เลี้ยงอิ่มหนำสำราญ พวกโจรได้รับปฏิสันถารก็เกิดไมตรีจิต งดการคิดที่จะปล้นนั้นเสีย กลับช่วยป้องกันรักษามิให้พวกอื่นมาเบียดเบียนได้ เหตุดังนั้นโบราณกบัณฑิตจึงได้ยกสังคหวัตถุ ๔ ขึ้นแสดงโดยความเป็นราชธรรม เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงบำเพ็ญให้บริบูรณ์แล้ว ประชาชนข้าขอบขัณฑสีมาย่อมจะนิยมในพระบารมีพระเกียรติคุณ ข้อนี้ย่อมจะชักคนนอกประเทศให้มาสู่พระบรมเดชานุภาพ ช่วยกันประกอบกสิกิจพานิชกรรม ทำพระราชอาณาเขตให้มั่งคั่งด้วยประชาชนและโภคทรัพย์ นับว่าเป็นกำลังใหญ่ให้เป็นที่เกรงขามของผู้ไฝ่ร้ายทั้งภายในและภายนอกโดยทั่วกัน นี้เป็นทุติยมงคลวิเสสที่ ๒

พระราชรัฏฐาภิปาลโนบาย คือพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติ ทรงจัดทรงทำเพื่อเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติราชอาณาจักรและประชาชน

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งปวง ด้วยพระราชอุตสาหะพระวิริยะอย่างใหญ่หลวง เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ ราชอาณาจักร และประชาชน ในฐานะพระองค์ทรงเป็นพระประมุขแห่งชาติ ทรงเป็นที่เคารพบูชาสักการะ เป็นศูนย์รวมน้ำใจของประชาชนในชาติโดยทั่วไป ด้วยอำนาจแห่งพระมหากรุณาธิคุณ และพระราชธรรมจริยาอันบริบูรณ์ทุกประการ จึงเป็นเหตุเกิดสามัคคี มีเอกภาพ คือความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทุกฝ่าย แม้ระบอบการปกครองจะจำแนกหน้าที่ออกเป็นหลายฝ่าย แต่ทุกฝ่ายก็มีใจสมัครสมานกัน ปฏิบัติภาระกิจของตนๆ ไม่แตกแยกกัน จึงให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่พึงประสงค์ได้ตามความต้องการ ประเทศชาติพร้อมทั้งประชาชนและสถาบันทั้งปวงจึงมั่นคงดำรงอยู่ได้ พ้นภัยพิบัติและมีความสุขความเจริญตามวัตถุประสงค์ของรัฏฐาภิปาลโนบาย

ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๖ นี้เป็นปีที่ชาวไทยทั้งประเทศเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ ทั้งชีวิตและร่างกายในทางดี โดยที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงพระราชปรารภความหนักพระหทัยในการที่ยาเสพติดให้โทษแพร่ระบาดในกลุ่มคนไทยทั่วไปทุกหมู่เหล่า อาจเป็นทางให้ประเทศชาติถึงความพินาศเสื่อมโทรมต่อไปในอนาคต เพราะยาเสพติดให้โทษเป็นภัยแก่สติปัญญา ชีวิต และร่างกายของผู้เสพทุกคนต่อหน้าคณะองคมนตรีคณะรัฐมนตรีสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน นิสิต นักศึกษา นักเรียนและพ่อค้า ประชาชนผู้จงรักภักดี ซึ่งประชุมพร้อมถวายพระพรชัย ณ ศาลาดุสิตาลัย เป็นเหตุให้ท่านนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร สำนึกในหน้าที่ น้อมรับกระแสพระราชดำรัสประกาศสงครามกับยาเสพติดให้โทษ ขอร้องให้ผู้ค้าเลิกค้าขาย ผู้เสพเลิกเสพ และบำบัดรักษาให้ปลอดยาเสพติด เปลี่ยนแปลงชีวิตให้เข้าสู่สภาพเดิม โดยพลังแผ่นดินช่วยดำเนินการแก้ไข ผู้มีหน้าที่อย่างไรต้องทำหน้าที่นั้น เพื่อให้ชาวไทยปลอดจากยาเสพติด ผลปรากฏว่าทั้งผู้เสพและผู้ค้าลดลง เป็นที่ทราบอยู่ทั่วไป ผู้เป็นทาสยาเสพติดทั้งหลายก็เป็นไทแก่ตนเอง มีสิทธิ์และอิสระเท่าเทียมกับบุคคลอื่นทั่วไป ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายมีบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้ปกครอง เป็นต้น ก็พลอยคลายความทุกข์ได้รับความสุขสบายคลายกังวลเกี่ยวกับการปกครอง ไม่ต้องห่วงลูกหลาน

อนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๐ - ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๖ ที่ผ่านมา รัฐบาลได้เชิญบุคคลสำคัญผู้นำเขตเศรษฐกิจภูมิภาคเอเชีย - แปซิฟิก รวม ๒๑ เขต เหตุเจริญสัมพันธไมตรีธุรกิจการค้าระหว่างประเทศ

มีชื่อเรียกว่า เอเปค ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อเสร็จการประชุมแล้ว บุคคลสำคัญ ผู้นำเขตเศรษฐกิจเหล่านั้น ขอเข้าเฝ้าในฐานะราชอาคันตุกะสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้เข้าเฝ้าตามประสงค์และทรงพระราชปฏิสันถารทั่วทุกท่าน เป็นเหตุให้ราชอาคันตุกะเหล่านั้นสำนึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ชื่นชมในพระบารมีธรรม ประทับจิตใจสืบไปชั่วกาลนาน นี้เป็นตติยมงคลวิเสสที่ ๓

พระคุณพิเศษส่วนอัตตสมบัติและปรหิตปฏิบัติ มีนิทัศนนัยดังรับพระราชทานพรรณนามาด้วยประการฉะนี้

บัดนี้ ถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา พสกนิกรทั้งหลายทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ คณะองค์มนตรี นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน ผู้จงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ทุกฝ่าย ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัย ด้วยจิตใจเคารพเทิดทูนบูชาในองค์สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของชาติและตั้งสัจจาธิษฐานเป็นอันเดียวกัน ขอให้ทรงพระเจริญ พระชนมายุยิ่งยืนนาน

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ **คุเณหิ ปฏิมณฺฑิโต**
จิรญฺชีวี มหาราชา **สุขปฺปตฺโต อนามโย**
ยสสา เตชสา จาปิ **วฑฺฒมยนฺโต นรุตฺตโม**
สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺส **จิรํ รชฺเช ปติฏฺฐตุ ฯ**

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระสำราญสมบูรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยืนนานในพระราชัยมไหศวรรย์ ทรงปกครองรัชสีมามณฑลให้อุดมสมบูรณ์สมพระราชประสงค์ทุกประการ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ **อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่า พระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความยินดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลายจงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐนี้ในกาลไหนๆ จงบำราศไกล

ด้วยประการทั้งปวง ขอความไม่มีโรค ความเกษมสุขสำราญ ความเป็นผู้มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้นๆ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถาน จงเกิดมีจงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศานุวงศ์ และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์ มนตรี สภา เสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พสกนิกร ประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วทุกจักรราศี ซึ่งสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วยนำเข้าไปให้ถึงซึ่งอิฏฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ **สมฺปสาทนเจตโส ฯ**

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยตรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในพระมงคลวิเสสกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา
ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันจันทร์ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ เวลา ๑๒.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ **อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**
อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ **ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ**
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม **ฐิเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ**
ตโต เต ชายเต ปีติ **โสมนสฺสญฺจนปฺปกนฺติ ฯ**

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในพระมหามงคลสมยาภิลักขิตกาล เฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภ

มหาสิริมงคลวารนี้ ที่ตรงกับมงคลสุริยคติทินกาลแห่งพระบรมราชสมภพ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพนักงานกำหนดพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ล้วนเป็นมงคลวิเสสเหตุแห่งสรรพสุภมนุญ-อดุลยผล คือ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการทรงถวายทาน สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการทรงสีล ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการทรงเจริญภาวนา อันเป็นบุญกิริยา ซึ่งเป็นไปในพระรัตนตรัย อดิสัยบุญเขตทรงแผ่พระราชกัลยาณจิต อุทิศถวายส่วนพระราชกุศล พระราชทานส่วนพระราชกุศลในอดีตพระจอมคนมหากษัตราธิราชเจ้าทุกพระองค์ ในเทวนิกรทุกสถาน ในทุกพระองค์ทุกท่านผู้อภิบาลพระบรมราชาและสถาบันทั้งปวง ทรงแผ่พระราชกุศลด้วยพระมหากรุณาใหญ่หลวง เพื่อความเจริญความสุขเกษมสวัสดีไปในพระราชวงศ์ มุขมหาอมาตย์ มนตรี สภา เสวกามาตย์ สมณชีพราหมณ์ อาณาประชาราษฎรทั่วทุกคน พระราชกุศลย่อมประมวลกันเป็นมงคลวิเสส เหตุให้ทรงได้รับไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตน้อมถวายพระพรชัย จากสรรพเทพน้อยใหญ่และมวลมนุษย์ ให้ทรงบริสุทธิ์สถาพรในพระสิริราชัย-มไหยศวรรยาธิปัตย์ เจริญพระชนมายุพระราชสิริสวัสดิ์ เกษมจากสรรพโรคสรรพอุปัทวันตราย

พระราชกุศลบุญราศี ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปโดยกำลังพระปัญญาบารมีและพระอัปปมาทธรรม เป็นปฏิปทานำให้เกิดอิฏฐวิบุลผลมีอายุเป็นต้น เป็นไปโดยชอบ ต้องตามสุคโตวาท สัมมาปฏิบัติ ด้วยประการฉะนี้

ลำดับนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระราชจริยาสาธุปฏิบัติ อันเป็นที่ตั้งแห่งสิริสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้นามว่า มงคลวิเสส เหตุเป็นพระคุณอลังการ มีพร้อมบริบูรณ์ในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ข้อนี้สมด้วยประพันธคาถาที่บัณฑิตในปางก่อนรับพระราชทานกล่าวถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาล ให้ทรงวิจารณ์ทศพิธราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ ดังที่เชิญมาเป็นอุเทศว่า

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ　　　　อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ

เป็นต้น ความว่า ขอพระองค์ทรงพิจารณาพระธรรมส่วนที่ชอบ อันมีประกอบอยู่ในพระองค์ คือ ทาน การให้ศีล การรักษากาย วาจา ปริจจาคะ การสละ อาชชวะ ความตรง มัททวะ ความอ่อนโยน ตบะ ความเพียร อักโกธะ ความไม่โกรธ อวิหึสา ความไม่เบียดเบียน ขันติ ความอดทน อวิโรธนะ ความไม่ผิด ต่อแต่ปัจจเวกขณ์เห็นนั้น พระปีติโสมนัสมีประมาณมิใช่น้อยจะมีขึ้นแด่พระองค์ดังนี้

จักรับพระราชทานพรรณนาพระคุณพิเศษ ๓ ประการ คือ ขันติ ความอดทน อดใจไว้ได้ ๑ อวิโรธนะ ความไม่ผิด การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากสิ่งที่ถูกที่ควร ๑ รัฏฐาภิปาลโนบาย ๑ พอเป็นนิทัศนนัย

ขันติ นั้น คือความอดทนต่อสิ่งที่ไม่เป็นที่พึงใจอันมาถึงเฉพาะหน้า คุณธรรมข้อนี้เป็นธรรมเกื้อกูลแก่ชุมชนบุคคลทั่วไป เป็นเครื่องรักษาสามัคคีในหมู่คณะ สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญไว้ในอาหวกสูตร โดยมีชื่อว่า ฐิติ คือความหยุดใจไว้ได้ ดังนี้ว่า

ยสฺเสเต จตุโร ธมฺมา สทฺธสฺส ฆรเมสิโน
สจฺจํ ทโม ธิติ จาโค ส เว เปจฺจ น โสจติ ฯ

ความว่า ธรรม ๔ ประการนี้ คือ ความสัตย์ ๑ ความข่มใจไว้ได้ ๑ ความหยุดใจไว้ได้ ๑ ความเผื่อแผ่ ๑ ของคฤหัสถ์ชนใดผู้มีศรัทธาเชื่อกรรมเชื่อผลกรรมมีอยู่ คฤหัสถ์ชนนั้นละโลกนี้ไปย่อมไม่เศร้าโศก อธิบายความว่า อันคนผู้เนื่องในหมู่ ต่างคนต่างซื่อตรงต่อกัน ย่อมรักษาไมตรีให้คงอยู่ได้ ถ้าคิดคดต่อกันขึ้นเมื่อใด ไมตรีย่อมแตกเมื่อนั้น คนมีใจร้าย โกรธง่าย ข่มใจไว้ไม่อยู่ สู้ทำความหุนหัน พลันไม่รู้จักยั้ง มักเป็นคนทำให้ไมตรีแตก ถ้ามีอุบายข่มใจก็จะได้ห้ามความหุนหันนั้นเสียแม้ผู้หนึ่งทำก้ำเกินด้วยความหุนหัน แต่อีกฝ่ายหนึ่งนั้นมีขันติอยู่ก็รักษาไว้ได้ ถ้าไม่อดทนและทำตอบ ไมตรีก็จำแตกคนใจคับแคบมีปกติคิดเอาเปรียบผู้อื่น ถึงผูกไมตรีก็ไม่ยั่งยืนไปถึงไหน แต่ถ้ามีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ถ้อยทีถ้อยอาศัยเกื้อกูลแก่กัน ไมตรีจึงจะมั่นคง สมเด็จพระบรมศาสดาทรงยกขันติขึ้นตรัสว่าเป็นธรรมประการหนึ่งซึ่งเกื้อกูลแก่ฆราวาส รักษาความสามัคคีไว้ได้ดังนี้ โดยนัยนี้ เรื่องที่เป็นอารมณ์แห่งขันตินั้น คือวาจาที่บุคคลกล่าวด้วยตั้งใจจะเสียดแทงหรือให้ร้าย และกิจการทั่วไปที่เขาทำก้ำเกิน หรือมุ่งความเสียหายต่อ เรื่องเช่นนี้มากระทบบุคคลใดเข้า บุคคลนั้นดำริหาทางระงับด้วยอดกลั้นไม่ทำตอบ ได้ชื่อว่าขันติวาที ขันตินี้ย่อมเป็นธรรมสำคัญของท่านผู้ใหญ่ ท่านจัดขันติเป็นราชธรรมประการหนึ่งในทศพิธราชธรรม ขันติเป็นพระบารมีธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประการหนึ่งในบารมีสิบทัศ ครั้งหนึ่งเมื่อพระองค์เสด็จพระนครโกสัมพี พระนางมาคันทิยา พระ-ราชเทวีของพระเจ้าอุเทน ผู้ผูกเวรพระองค์มาในกาลก่อน เหตุด้วยมาคันทิยะพราหมณ์ผู้บิดาจะยกนางให้เป็นบาทบริจาริกาของพระองค์แต่ไม่ทรงรับ มิหนำซ้ำกลับตรัสพรรณนาโทษของร่างกายว่าปฏิกูล น่าเกลียดน่าชัง พระนางเป็นหญิงเมาในรูปสมบัติก็สำคัญว่า พระองค์ตรัสติเตียนเฉพาะตน เมื่อพระนางมีโอกาสจึงแต่งคนให้กล่าวหยาบช้าด่าพระองค์ โดยประสงค์จะให้เสด็จไปเสียจากพระนครโกสัมพี

พระอานนท์เถระเจ้ากราบทูลว่า ขอพระองค์โปรดเสด็จไปนครอื่นเถิดพระเจ้าข้าพระองค์ตรัสว่า "อานนท์ ถ้าชาวพระนครนั้นเขาพากันด่าว่าอีก จะทำอย่างไร" พระอานนท์กราบทูลว่า "ถ้าเขาด่าอีก ขอพระองค์โปรดเสด็จไปนครอื่นต่อไป พระเจ้าข้า" พระองค์ตรัสว่า "อานนท์เหตุเกิดในที่ใด

ต้องให้ระงับในที่นั้น เราจะไปพระนครอื่นต่อเมื่อเรื่องด่าว่าสงบแล้ว” รับสั่งถามว่า “อานนท์ พวกที่ด่าว่านั้น เป็นพวกไหน” พระอานนท์กราบทูลว่า “คนพวกนั้นทุกคน จนกระทั่ง ทาสและกรรมกรพระเจ้าข้า” พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “อานนท์ เราเป็นเช่นกับช้างที่เข้าสู่สงคราม การอดทนต่อลูกศรซึ่งพุ่งมาจากทิศทั้งสี่เป็นหน้าที่ของช้างเข้าสงครามฉันใด ชื่อว่าการอดทนต่อถ้อยคำอันคนทุศีลเป็นอันมาก กล่าวแล้วก็เป็นภาระของเราฉันนั้นเหมือนกัน” เมื่อปรารภพระองค์ทรงแสดงธรรม จึงทรงภาษิตว่า

อหํ นาโคว สงฺคาเม จาปโต ปติตํ สรํ
อติวากฺยํ ติติกฺขิสฺสํ ทุสฺสีโล หิ พหุชฺชโน ฯ

เราจักอดกลั้นถ้อยคำก้าเกิน เหมือนช้างที่ทนลูกศร อันพุ่งจากแล่งในสงครามเพราะคนทุศีลคนไม่ดีมีอยู่มาก ดังนี้

อนึ่ง ในคราวชุมนุมพระสงฆ์สาวกที่เป็นมหาสมาคม ซึ่งเรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต** แปลว่าชุมนุมมีองค์ ๔ ในดิถีเพ็ญมาฆมาส พระองค์ทรงประทานพระบรมพุทโธวาท เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ทรงยกขันติขึ้นตรัสโดยความเป็นคุณสมบัติของพระภิกษุผู้ประกาศพระศาสนา เป็นประการต้นว่า **ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา** ความว่า ขันติ คือ ความอดกลั้น เป็นตปธรรม คือคุณเครื่องเผาผลาญบาปธรรมอย่างเยี่ยมยอด ขันติในที่นี้ หมายถึง ความอดทนต่อเหตุแห่งทุกข์อันเป็นที่ตั้งแห่งโลภะ ความโลภ อยากได้ โทสะ การคิดประทุษร้าย โมหะ ความหลงไม่รู้จริง ทั้ง ๓ ประการ ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตซึ่งเป็นไปโดยสุจริตโดยชอบธรรม แม้จะมีความเหนื่อยยาก ลำบากตรากตรำ เจ็บปวด เมื่อยล้า หนาว ร้อน หิวกระหาย เกิดขึ้นโดยธรรมดาก็สามารถอดทนได้ ไม่ท้อถอยอดทนกระทำเพื่อให้งานนั้นๆ บรรลุสำเร็จถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ กำหนดไว้อดทนต่อคำหยาบ คำเสียดสีถ้อยคำเสียดแทงแสลงโสตที่ผู้อื่นกล่าวโทษให้เกิดความเจ็บใจได้ ไม่โกรธเคือง อดทนต่อการชกต่อยทุบตี ประหัตประหาร ทำลายทั้งร่างกายและทรัพย์สินได้ โดยไม่ทำตอบ ไม่ก่อเวรสร้างภัยต่อไปให้อภัยแก่ผู้ทำนั้นๆ ความที่อดทนได้ตามที่กล่าวมานี้ นับว่าเป็นขันติโดยแท้ขันติที่เป็นไปในทางรักษาสามัคคีและความสงบเรียบร้อย ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นทั้งสองฝ่าย ฉะนี้จัดเป็นมงคลวิเสสประการต้น

อวิโรธนะ ความไม่ผิด คือไม่ทำให้ผิดจากสิ่งที่ถูกที่ควร เป็นคุณธรรมประจำในบุคคลผู้เป็นใหญ่อันกลุ่มชนผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นคณะ เป็นบ้าน เป็นเมือง เป็นประเทศ เป็นชาติ ย่อมต้องมีประมุขมีหัวหน้า มีประธาน เป็นผู้นำกลุ่มชุมชนนั้นๆ ผู้นำจึงสมควรต้องมีคุณธรรมข้อนี้ เพื่อมิให้มีความ

บกพร่องผิดพลาดจากสิ่งที่ถูกที่ควร ผู้ตามหรือผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง ย่อมประพฤติปฏิบัติตามได้ไม่บกพร่องผิดพลาด เพราะเห็นตัวอย่างในทางดี คุณข้อนี้พระชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงยกอุปมาโดยภาษิตไว้ว่า

คุณฺณญฺ เจตรมานานํ **อุชุํ คจฺฉติ ปุงฺคโว**
เมื่อโคทั้งหลายข้ามฟากไปอยู่ โคหัวหน้าฝูงไปตรง

สพฺพา ตา อุชุํ คจฺฉนฺติ **เนตฺเต อุชุํ คเต สติ**
เมื่อมีโคผู้นำนำไปตรงเช่นนี้ โคทั้งหลายนั้นย่อมไปตรงตามกัน

เอวเมว มนุสฺเสสุ **โย โหติ เสฏฺฐสมฺมโต**
ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ท่านผู้ใดได้สมมุติให้เป็นใหญ่

โส เจ ธมฺมํ จรติ **ปเคว อิตรา ปชา**
ถ้าท่านผู้นั้นประพฤติเป็นธรรมไซร้จะป่วยกล่าวไปใยถึงประชาชน
นอกนี้ย่อมประพฤติเป็นธรรมตาม

ความไม่ผิด คือไม่ทำให้ผิดจากสิ่งที่ถูกที่ควรนี้ จะมีขึ้นได้ต้องอาศัยคุณธรรมหลายประการ คือ สติปัญญา การศึกษาเล่าเรียน ความรู้ความสามารถ ความฉลาดรอบคอบ สังวรระวัง และความไม่ประมาทในกิจที่ทำคำที่พูดนั้นๆ กิจที่ทำคำที่พูดนั้นจะไม่ผิดจากเรื่องที่ถูกที่ควร และเป็นไปตามความประสงค์ในที่สุด ขอถวายวิสัชนาตัวอย่างความไม่ผิดในหน้าที่ เช่น มารดาบิดาผู้ให้กำเนิดบุตร ธิดาต้องมีหน้าที่คือเลี้ยงดูบุตรธิดาให้เจริญเติบโต ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้การศึกษาเล่าเรียน จัดหาคู่ครองให้ มอบทรัพย์มรดกให้ ในโอกาศอันสมควร ในฐานะที่ตนเป็นบุพการี ส่วนบุตรธิดาผู้ได้รับอุปการะเลี้ยงดูแล้ว ต้องมีหน้าที่ปฏิบัติบำรุงตอบคือ ท่านเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ ทำกิจการงานของท่าน ดำรงวงศ์สกุล ประพฤติตนให้สมควรรับทรัพย์มรดก เมื่อท่านล่วงลับทำบุญอุทิศกุศลส่งไปให้ท่าน ในฐานะที่ตนเป็นลูก ด้วยกตัญญูกตเวที ครูอาจารย์มีหน้าที่สั่งสอนศิษย์ต้องแนะนำดี ให้เรียนดี บอกศิลปให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ทำความปกป้องในที่ทั่วไป ศิษย์มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อครูอาจารย์ด้วยความเคารพคือ ลุกขึ้นยืนรับ เข้าไปคอยรับใช้ เชื่อฟังคำสั่งสอน อุปัฏฐากปฏิบัติบำรุง ตั้งใจเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ความไม่ผิดต่อประเพณี กล่าวคือ ประเพณีอันดีงามของไทยอันเป็นวัฒนธรรมไทย เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ มีการอวยพรปีใหม่ ส่งความสุขปีใหม่ ทำบุญตักบาตร รักษาศีล ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ประเพณีตรุษสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ อาบน้ำคุณพ่อคุณแม่ สรงน้ำพระ ชำระล้างบ้านเรือน

ให้สะอาด ปัดกวาดวิหารลานพระเจดีย์ให้สะอาดเรียบร้อยดี ที่สำคัญคือ รักษาประเพณีไทยเพื่อความเป็นไทยไม่ให้เสื่อมสูญ ความไม่ผิดในธรรม คือประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระศาสนา ได้แก่ ปฏิบัติตนอยู่ในศีล ๕ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่กล่าวคำเท็จ ไม่ดื่มสุราเมรัย หรือประพฤติในกุศลกรรมบถ ๑๐ เพิ่มข้อปฏิบัติขึ้นไปอีกคือไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด คือนำเรื่องคนนี้ไปบอกคนโน้น นำเรื่องคนโน้นมาบอกคนนี้ หวังดีใส่ตน ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ ไม่ละโมบโลภมาก ไม่พยาบาทอาฆาตปองร้าย ไม่เห็นผิดจากธรรมนองคลองธรรม ประพฤติหนักแน่นมั่นคงในพรหมวิหารธรรม คือมีความรักใคร่ในผู้อื่นสัตว์อื่น มีความสงสาร คิดช่วยให้ผู้อื่นสัตว์อื่นที่มีความทุกข์พ้นจากความทุกข์ พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุข และวางเฉยเมื่อเหลือกำลังเมตตากรุณา และตั้งอยู่ในอัปมาทธรรม ความไม่ประมาท ไม่เลินเล่อ ไม่เผลอตัว ไม่ลืมตน สังวรระวัง มีสติควบคุมกิจการที่ทำคำที่พูดตลอดเวลา ผู้ปฏิบัติไม่ผิดต่อหน้าที่ ไม่ผิดต่อประเพณี ไม่ผิดธรรม จะกระทำการใดๆ เป็นไปทางกายก็ตาม เป็นไปทางวาจาก็ตาม การนั้นๆ ย่อมไม่ผิดพลาดจากสิ่งที่ถูกที่ควรโดยประการทั้งปวง อวิโรธนะ ความไม่ผิดนี้เป็นราชธรรมข้อที่ ๑๐ นับเป็นมงคลวิเสสที่ ๒ ตามที่ถวายวิสัชนามา

พระราชจริยา **รัฏฐาภิปาลโนบาย** นั้น คือวิธีปกครองพระราชอาณาจักร จักถวายวิสัชนาด้วยจักกวัตติวัตร ในจักกวัตติสูตรมีข้อความว่า พระราชาผู้ยังจักรรัตนะ จักรแก้ว คือ จักรอันประเสริฐมีพลานุภาพสามารถแผ่อำนาจครอบงำทุกประเทศในโลกให้อยู่ในอำนาจ เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้วเป็นพระราชาแห่งโลกโดยธรรม มีพระราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยรัตนะซึ่งแปลว่า แก้ว คือสิ่งประเสริฐสุด ๗ ประการ คือ ๑ จักรแก้ว ๒ ช้างแก้ว ๓ ม้าแก้ว ๔ แก้วมณี ๕ นางแก้ว ๖ คหบดีแก้ว ๗ ปริณายกแก้วทรงอาศัยธรรม ทรงสักการะธรรม ทรงทำความเคารพธรรม ทรงนับถือธรรม ทรงบูชาธรรม ทรงยำเกรงธรรม ทรงมีธรรมเป็นธงชัย ทรงมีธรรมเป็นยอด ทรงมีธรรมาธิปไตย คือมีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองด้วยความเป็นธรรมในชนภายใน ในหมู่พล ในหมู่กษัตริย์ผู้ได้รับราชาภิเษกในหมู่กษัตริย์ประเทศราช ในหมู่พราหมณ์และคหบดี ในหมู่เนื้อและนก การกระทำสิ่งที่เป็นอธรรม อย่าเป็นไปในแว่นแคว้น บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นไม่มีทรัพย์ ให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดในแว่นแคว้น งดเว้นความเมาและประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรัจจะฝึกตนอยู่แต่ผู้เดียว สงบตนอยู่แต่ผู้เดียวให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว เข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นโดยกาลอันสมควร ไต่ถามสอบถามถึงกุศล อกุศล การงานมีโทษ ไม่มีโทษ การงานควรประพฤติ ไม่ควรประพฤติ การกระทำเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน การกระทำเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อสุขสิ้นกาลนาน เมื่อฟังคำของสมณพราหมณ์

เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล ไม่ดีพึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลดี พึงถือประพฤติปฏิบัติ นี้แลคือจักรวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงปฏิบัติในพระบารมีธรรม โดยพระราชประสงค์ ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินโดยธรรม ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งปวงโดยธรรม ทรงจัดแจงรักษาคุ้มครองป้องกันโดยธรรม โดยทรงประยุกต์ธรรมทั้งปวงโดยนัยที่ได้ถวายวิสัชนามาในจักกวัตติสูตร จึงปรากฏว่า ทรงปฏิบัติได้สมบูรณ์ในฐานะทั้งปวง อาทิ ในฐานะที่ทรงปฏิบัติตามกำหนดกฎหมาย พระราชประเพณี ในฐานะองค์พระประมุขแห่งชาติ ประกอบด้วยพระมหากรุณาพ้นประมาณ ดังที่ได้พระราชทานโครงการพระราชดำริต่างๆ ได้ทรงปฏิบัติตามโครงการพระราชดำริทั้งปวงเป็นอันมาก เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาราษฎรทั้งปวง ชื่อว่าได้ทรงปฏิบัติจักกวัตติวัตรในข้อว่า มอบทรัพย์ให้แก่ผู้ไม่มีทรัพย์ อันเป็นเหตุสำคัญของความอยู่เย็นเป็นสุขนำให้ประชาราษฎรทั้งปวงประพฤติตนอยู่ในกุศลกรรมบถ เป็นเหตุให้เจริญอายุ วรรณะ เป็นต้นตามนัยที่ถวายวิสัชนามา

ในวโรกาสมหามงคลที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗๖ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๔๖ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ตั้งทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทยขึ้นโดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนเริ่มแรก เพื่อสนับสนุนพระภิกษุสามเณรให้มีโอกาสศึกษาพระพุทธศาสนาชั้นสูง จากสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวง โดยเริ่มต้นในปีการศึกษา ๒๕๔๗ นี้ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน โดยจัดมอบให้มหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่ง รวม ๗๖ ทุน และพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวง รวม ๗๖ ทุน คณะสงฆ์พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนทั่วไป เมื่อทราบข่าวนี้ ต่างอนุโมทนาและถวายพระพรชัยมงคลโดยทั่วกัน

บัดนี้ ถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา พสกนิกรทั้งหลาย ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ คณะองคมนตรี นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน ผู้จงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ ทุกฝ่ายได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัย ด้วยจิตใจเคารพเทิดทูนบูชาในองค์สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของชาติ และตั้งสัจจาธิษฐานเป็นอันเดียวกัน ขอให้ทรงพระเจริญ พระชนมายุยิ่งยืนนาน

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ **คุเณหิ ปฏิมณฺฑิโต**

จิรญฺชีวี มหาราชา **สุขปฺปตฺโต อนามโย**

ยสสา เตชสา จาปิ **วฑฺฒมยนฺโต นรุตฺตโม**

สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ **จิรํ รชฺเช ปติฏฺฐตุ ฯ**

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระสำราญสมบูรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยืนนานในพระราชัยมไหศวรรย์ ทรงปกครองรัชสีมามณฑลให้อุดมสมบูรณ์สมพระราชประสงค์ทุกประการ

อรหํ สมฺมา สมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**

มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ **อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่า พระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความยินดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐนี้ในกาลไหนๆ จงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความไม่มีโรค ความเกษมสุขสำราญ ความเป็นผู้มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้นๆ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถาน จงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศานุวงศ์ และคณะรัฐบาล มุขอำมาตย์ มนตรี สภา เสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลกนิกร ประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วทุกจักรราศีซึ่งสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วยนำเข้าไปให้ถึงซึ่งอิฏฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**

เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ **สมฺปสาทนเจตโส ฯ**

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสกถา เป็นปสาทนียมังคลา-นุโมทนา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา
ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันอังคารที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ เวลา ๑๒.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ **อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**
อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ **ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ**
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม **ฐิเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ**
ตโต เต ชายเต ปีติ **โสมนสฺสญฺจนปฺปกนฺติ ฯ**

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในพระมหามงคลสมยาภิลักขิตกาล เฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภ

มหาสิริมงคลวารนี้ ที่ตรงกับมงคลสุริยคติทินกาลแห่งพระบรมราชสมภพ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพนักงานกำหนดพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ล้วนเป็นมงคลวิเสสเหตุแห่งสรรพสุภมนุญอดุลยผล คือ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการทรงถวายทาน สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการทรงสีล ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการทรงเจริญภาวนา อันเป็นบุญกิริยา ซึ่งเป็นไปในพระรัตนตรัยอดิสัยบุญเขตทรงแผ่พระราชกัลยาณจิต อุทิศถวายส่วนพระราชกุศล พระราชทานส่วนพระราชกุศลในอดีตพระจอมคนมหากษัตราธิราชเจ้าทุกพระองค์ในเทวนิกรทุกสถาน ในทุกพระองค์ทุกท่านผู้ภิบาลพระบรมราชาและสถาบันทั้งปวง ทรงแผ่พระราชกุศลด้วยพระมหากรุณาใหญ่หลวง เพื่อความเจริญความสุขเกษมสวัสดีไปในพระราชวงศ์ มุขมหาอมาตย์ มนตรี สภา เสวกามาตย์ สมณชีพราหมณ์ อาณาประชาราษฎรทั่วทุกคน พระราชกุศลย่อมประมวลกันเป็นมงคลวิเสส เหตุให้ทรงได้รับไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตน้อมถวายพระพรชัย จากสรรพเทพน้อยใหญ่และมวลมนุษย์ ให้ทรงบริสุทธิ์สถาพรในพระสิริราชัยมไหยศวรรยาธิปัตย์เจริญพระชนมายุพระราชสิริสวัสดิ์ เกษมจากสรรพโรค สรรพอุปัทวันตราย

อนึ่ง พระราชกุศลทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญแล้วด้วยดี ย่อมเป็นบุญราศรี บุญนิธิสุขุบายมงคลวิเสสปโยคสมบัติ วิวัฒน์ให้สัมฤทธิ์อิฏฐผล คือ พระชนมายุ พระวรรณะ พระเกียรติยศ และสวรรค์ สมด้วยคาถาประพันธ์พุทธภาษิต ตรัสประทานแก่ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี ว่า

อายุํ วณฺณํ ยสํ กิตฺตึ สคฺคํ อุจฺจากุลีนตํ

เป็นต้น มีความว่า เมื่อนรชนมาปรารถนาอายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สวรรค์ การเกิดในตระกูลสูง และความยินดีเกษมสุขยิ่งๆ ขึ้นไป พึงบำเพ็ญความไม่ประมาทให้เป็นไปในกาย วาจา จิตเถิด สามารถเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลและคุณที่ประสงค์ได้ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในบุญกิริยา คือการทำบุญทั้งหลายอันเป็นไปในกาย วาจาและจิต ประกอบด้วยกุศลสุจริต ซึ่งเป็นไปในภูมิทั้ง ๔ บัณฑิตชนผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในทิฏฐธรรมภพนี้ และประโยชน์ในสัมปรายภพภายหน้า เพราะบรรลุประโยชน์ที่พึงประสงค์ทั้งภพนี้และภพหน้า ท่านจึงสรรเสริญผู้ทรงปัญญาว่าเป็นบัณฑิต ดำเนินประโยชน์กิจด้วยปัญญา ความไม่ประมาทเป็นเหตุให้บัณฑิตชาติยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ ด้วยประการดังนี้

ลำดับนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระราชจริยาสาธุปฏิบัติ อันเป็นที่ตั้งแห่งสิริสวัสดิมงคลอันพิเศษยิ่ง ซึ่งได้นามว่า มงคลวิเสส เหตุเป็นพระคุณอลังการ มีพร้อมมูลบริบูรณ์ในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ข้อนี้สมด้วยประพันธ์คาถาที่บัณฑิตในปางก่อนรับพระราชทาน กล่าว

ถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาล ให้ทรงวิจารณ์ทศพิธราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ ดังที่เชิญมาเป็นอุเทศว่า

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ   อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ

เป็นต้น ความว่าขอพระองค์ทรงพิจารณาพระธรรมส่วนที่ชอบ อันมีประกอบอยู่ในพระองค์ คือ **ทาน** การให้ **ศีล** การรักษากาย วาจา **ปริจจาคะ** การสละ **อาชชวะ** ความตรง **มัททวะ** ความอ่อนโยน **ตบะ** ความเพียร **อักโกธะ** ความไม่โกรธ **อวิหิสา** ความไม่เบียดเบียน **ขันติ** ความอดทน **อวิโรธนะ** ความไม่ผิด ต่อแต่ปัจจเวกขณ์เห็นนั้น พระปีติโสมนัสมีประมาณมิใช่น้อยจะมีขึ้นแต่พระองค์ดังนี้

จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาโดยนิทัศนนัย

คำว่า **ทาน** คือการให้ ได้แก่ การให้พัสดุสิ่งของ อันเป็นเครื่องบริโภคและอุปโภค เช่น อาหารของคาว หวาน ของขบเคี้ยว และน้ำดื่ม เป็นต้น และเครื่องนุ่งเครื่องห่ม เครื่องใช้สอย ยวดยานพาหนะ เงินทอง เครื่องประดับตกแต่ง เป็นต้น เหล่านี้ซึ่งมีชื่อเรียกว่า อามิสทาน การให้อามิสเหยื่อเครื่องติด เครื่องล่อ พอเป็นเครื่องบำรุงจิตใจ

การให้ความไม่มีเวรไม่มีภัย โดยที่มีการด่า การว่า คำตำหนิติเตียน ชกต่อย ทุบตี ทำร้ายหมายขวัญ ประหัตประหาร ให้ได้รับความเจ็บช้ำน้ำใจ เจ็บปวดรวดร้าว มีบาดแผลฟกช้ำดำเขียวร่างกาย ผู้ถูกประทุษร้ายระงับดับความโกรธไว้ได้ ไม่ด่าตอบ ไม่โกรธตอบ ไม่ผูกใจเจ็บ ไม่ก่อเวรสร้างภัย ให้อภัยแก่ผู้ที่ก่อขึ้นทำขึ้นนั้น นี้ชื่อว่า อภัยทาน คือการให้อภัย ไม่ก่อเวรสร้างภัยต่อไป หรือผู้ประมาทขาดสติไม่ใส่ใจ ทำไป พูดไปในสิ่งใดๆ ก็ตาม เรื่องที่ทำคำที่พูดนั้นๆ เป็นความผิดผู้ที่มีกิจเกี่ยวข้องผูกพันไม่ถือโทษโกรธเคือง ให้อภัยยกโทษให้ นี้ก็ชื่อว่าอภัยทาน การให้อภัยไม่มีเวรมีภัยต่อกัน

การที่ไก่ ปลา นก เนื้อ โค กระบือ หรือสัตว์อื่นที่ถึงวาระจะต้องตาย เพราะมีผู้จับมาค้าขายเพื่อจะฆ่าเป็นอาหาร หรือสัตว์บางพวกถูกเครื่องพันธนาการผูกมัดรัดรึง อาจถึงตาย ถ้าไม่มีใครช่วยแก้ช่วยปลดปล่อยต้องตายแน่ หรือสัตว์ที่จมปลักจมหนองขึ้นไม่ได้ ต่อไปจะต้องอดตาย เมื่อมีผู้กรุณาช่วยปลดปล่อยชีวิต ก็จะพ้นอันตรายรอดตายได้ การกระทำตามที่กล่าวมานี้ เรียกชื่อว่า ชีวิตทาน การให้ชีวิตหรือการช่วยชีวิต

การให้คำสั่งคำสอน แนะนำ ชี้แจง บอกกล่าว เล่าเรื่อง บรรยาย ชี้คุณชี้โทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ แสดงธรรม นำให้ละชั่วประพฤติชอบประกอบความดี ซึ่งมีชื่อเรียกว่า ธรรมทาน การให้ธรรมะ สภาวะที่ทรงตัว ถูกต้อง

ทาน การให้ทั้งสี่อย่างนี้ การให้คำสั่งคำสอน เป็นการให้ล้ำเลิศประเสริฐสุด มีพระพุทธภาษิตรับรองว่า **สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ** การให้ธรรมคำสั่งสอน ย่อมชนะการให้ทุกอย่าง เพราะเป็นทางให้เกิดความสุข ทั้งในชาติปัจจุบันและชาติภพต่อไป

ศีล คือการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาตมิให้ผิดพลาดจากความเรียบร้อยดีงาม

ปริจจาคะ การสละ ในที่บางแห่งเป็นไวพจน์ของทาน เช่นคำว่า การให้ การเสียสละ แต่ในที่นี้ประสงค์การสละความชั่วร้าย ซึ่งมีอยู่ในกาย วาจา และใจ ได้แก่ สละทุจริตซึ่งมีอยู่ในกาย วาจา จิตของตน สละความโลภ คือความอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น สละโทสะ ความประทุษร้ายผู้อื่น สัตว์อื่น สละโมหะความหลงไม่รู้จริงตามสภาวะธรรม สละทิฏฐิ ความเห็นผิดทำนองคลองธรรม ให้ลดละเบาบาง

อาชชวะ ความตรง คือตรงต่อหน้าที่การงาน ตรงต่อกาล ต่อเวลา ตรงต่อญาติ ต่อมิตร ตรงต่อผู้ใหญ่ ต่อผู้บังคับบัญชา และตรงต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

มัททวะ ความอ่อนโยน คือความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลทั่วไป ไม่กระด้างเพราะทิฐิมานะ แม้การเจรจาปราศรัยก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อย นิ่มนวลชวนฟัง ไม่ห้วนห้าวร้าวรานรำคาญแก่ผู้ฟัง

ตบะ ความเพียร คือเพียรประกอบกรณียกิจตามหน้าที่ที่จะพึงกระทำ และเพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้นในกาย วาจา ใจ เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป เพียรให้ความดีเกิดขึ้นในกาย วาจา ใจเพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมคลายไป

อักโกธะ ความไม่โกรธไม่เคือง คือระงับความโกรธ ซึ่งผู้อื่นสัตว์อื่นก่อให้เกิดขึ้น ให้มีขึ้นด้วยสติ ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ เมื่อความโกรธเกิดขึ้น ก็กำหนดรู้ด้วยสติว่า ผู้นี้ก่อความโกรธให้เกิดขึ้นแก่เราด้วยการประทุษร้าย ด้วยการด่าว่า หรือด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ระงับความโกรธนั้นด้วยการไม่ประทุษร้ายตอบ ไม่ด่าว่าตอบ ไม่แสดงอาการอย่างหนึ่งอย่างใดตอบ โดยอาศัยความเมตตากรุณา คือความรัก ความสงสารในผู้อื่น สัตว์อื่นนั้นๆ เพื่อมิให้มีเวรมีภัยกันต่อไป

อวิหิสา คือความไม่เบียดเบียน ได้แก่ ไม่เบียดเบียนชีวิต หรือร่างกาย ไม่เบียดเบียนทรัพย์สมบัติ ไม่เบียดเบียนเชื้อสายประเวณี สามี ภรรยา บุตร ธิดา ผู้อื่น ตลอดถึงสัตว์อื่น ด้วยจิตประกอบด้วยกรุณาความสงสาร คิดช่วยให้ผู้อื่นสัตว์อื่นพ้นความทุกข์ไม่เดือดร้อนเพราะการกระทำของตน

ขันติ ความอดทน ได้แก่ อดทนอดกลั้นต่อวิโรธิปัจจัย คือ หนาว ร้อน หิวระหาย อดอยาก เจ็บปวด เมื่อยล้า ลำบาก ตรากตรำ คำด่าว่า ตำหนิติเตียน และทนเจ็บใจจากการกระทำ การพูดของผู้อื่น

อวิโรธนะ ความไม่ผิด คือจะทำการใดๆ มิว่าเป็นคดีโลกก็ตาม คดีธรรมก็ตาม ระวังไว้มิให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากเหตุและผล วิญญูชนคนรู้ทั้งหลายตำหนิติเตียนมิได้ โดยอาศัยพระอัปปมาทธรรม ความไม่ประมาทเป็นเครื่องดำเนินการ

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเพียบพร้อมด้วยทศพิธราชธรรม ตามที่ถวายวิสัชนามาด้วยพระปรีชาสามารถ สมดังพระราชปณิธานปฐมบรมราชโองการว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** และได้ทรงพระราชปฏิบัติคุณธรรม ทั้ง ๑๐ ประการนั้น ตามคราว ตามวาระ ตามโอกาส เป็นลำดับตลอดมาจนปรากฏชัดทุกประการ

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงปฏิบัติดำเนินรัฏฐาภิปาลโนบายสัมฤทธิผลเป็นคุณประโยชน์มาโดยลำดับ นับได้ว่าทรงเป็นที่รวมจิตใจ รวมการงาน รวมบุคคลทุกฝ่ายให้ทำงานร่วมกันเพื่อความเจริญและผาสุกของประเทศชาติและประชาชน ดังจะเห็นได้ชัดจากโครงการพระราชดำริในจังหวัดต่างๆ ที่ได้ปฏิบัติดำเนินไปแล้ว และกำลังปฏิบัติดำเนินการอยู่เป็นอันมาก ล้วนบรรลุผลสำเร็จสมพระราชประสงค์ทุกโครงการ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม คนไทยส่วนมากทำการเกษตร คือ นา ไร่ สวน และเลี้ยงสัตว์ ในอดีตการเกษตรเป็นไปตามธรรมชาติ บางปีฝนแล้ง บางปีน้ำร้าง นาไร่พืชผลเสียหาย ประชาชนยากจน โจรผู้ร้ายชุกชุม ต่อมาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงดำริแก้ไขให้มีฝนเทียม ภาคใด ปีใด ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ไม่มีน้ำใช้ ไม่มีน้ำทำการเกษตร เมื่อความทราบถึงพระเนตรพระกรรณ ก็ทรงมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำฝนเทียม ซึ่งมีชื่อว่า ฝนหลวง ให้ตกชุ่มชื่นในภาคนั้น เมื่อประชาชนได้น้ำแล้ว ก็สามารถประกอบการเกษตรได้ ผลิตผลก็เกิดขึ้น ถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็ได้จัดการ และทรงแนะแนวโครงการชลประทานเพื่อกำเนิดการไฟฟ้าและการเก็บน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง คลองชลประทานต่างๆ จึงเกิดมีขึ้นตามพระราชดำริ ราษฎรที่อยู่เขตโครงการก็สามารถทำการเกษตรเพาะปลูกได้ทุกฤดูกาล เป็นเหตุให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีรายได้มากขึ้น และทรงแนะแนวเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ จัดเป็นไร่นาสวนผสม และเลี้ยงสัตว์ตามโครงการ ราษฎรนักการเกษตรหลายจังหวัดน้อมรับพระราชดำริเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม จัดทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ได้ผลผลิตพอสมควร สามารถจัดซื้อขายเลี้ยงตนและครอบครัวให้มีความสุขได้

เมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๗ ได้มีการก่อการร้ายไม่สงบเกิดขึ้นใน ๓ จังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี และยะลา ประชาชนต้องเสียชีวิต บ้านเรือน โรงเรียน วัดวาอาราม และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ถูกทำลายเสียหายเป็นจำนวนมาก เพราะการก่อการร้ายของเขาเหล่านั้น คณะข้าราชการทหาร ตำรวจ ประชาชน และรัฐบาลต้องเร่งรัดจัดการแก้ไขปรับปรุงอยู่จนกระทั่งบัดนี้

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ศกเดียวกัน เกิดธรณีพิบัติแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมีขึ้นในประเทศไทย คลื่นใหญ่สึนามิซึ่งมีกำลังแรงและเร็วเกิดขึ้น พัดพังบ้านเรือน ประชาชน ทรัพย์สิน สิ่งก่อสร้างของเอกชนและของส่วนราชการ ตลอดถึงวัดวาอารามในเขต ๖ จังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดภูเก็ต พังงา ตรัง สตูล กระบี่ และระนอง ทำให้เกิดการเสียหายแก่ทรัพย์สิน ชีวิตมนุษย์ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นอันมาก เหตุการณ์ครั้งนี้ก่อให้เกิดทรงเศร้าสลดพระราชหฤทัยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าเป็นอเนกประการ จึงทรงพระมหากรุณาโปรดฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นพระบรมราชานุเคราะห์ส่วนหนึ่ง ทรงพระมหากรุณาโปรดฯ พระบรมราชูปถัมภ์แก่เด็กไทยชายหญิงซึ่งมารดาบิดาเสียชีวิต ให้มีสิทธิ์รับพระราชทานทุนการศึกษาจนถึงระดับปริญญาในโอกาสต่อไป พร้อมทั้งทรงพระมหากรุณาโปรดฯ ให้รัฐบาลดำเนินการแก้ไขเยียวยา เพื่อให้ประชาชนเครียดคลายหายทุกข์ประสบความสุขดังเช่นเดิม

ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ นี้ มีอุทกภัยร้ายแรงเกิดขึ้นทุกภาคของเมืองไทย ในภาคเหนือ คือ จังหวัดเชียงใหม่ หลายครั้งหลายหน จังหวัดเชียงราย พะเยา ลำพูน ตาก และสุโขทัย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร หนองคาย และกาฬสินธุ์ ในภาคกลาง คือ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในภาคใต้ คือ จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และตรัง จนกระทั่งทางราชการประกาศภาวะฉุกเฉิน จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นเขตภัยพิบัติในสถานการณ์อุทกภัยร้ายแรงที่เกิดขึ้นแต่ละแห่งแต่ละภาคนั้น ทำลายเรือกสวนไร่นา บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย การอาชีพ ทรัพย์สิน และชีวิตของพสกนิกร เป็นเหตุให้สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงห่วงใยในความทุกข์ยากลำบากตรากตรำของประชาชน พสกนิกรในภูมิภาคนั้นๆ จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า โสมสวลีพระวรราชาทินัดดามาตุ พร้อมด้วยเจ้านายและทุกท่านที่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปเยี่ยมประชาชนผู้ประสบภัยทุกๆ ภาค พร้อมทั้งพระราชทานถุงยังชีพ ซึ่งบรรจุข้าวสาร อาหารแห้ง ยารักษาโรค และเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม

เป็นต้น แก่ผู้ประสบภัยเหล่านั้น ทุกท่านที่ได้รับมอบหมายให้ทรงปฏิบัติ ให้ปฏิบัติ ต่างได้ทรงช่วย และช่วยปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ แห่งองค์พระมหากษัตริย์ ให้สำเร็จสมบูรณ์ตามพระราชประสงค์ ในฝ่ายพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ก็ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะทรงเป็นพุทธมามกะและองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกครบถ้วนทุกประการ ดังที่ได้รับพระราชทานพรรณนามา

บัดนี้ ถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา พสกนิกรทั้งหลาย ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ คณะองคมนตรี นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน ผู้จงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ทุกฝ่าย ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัย ด้วยจิตใจเคารพเทิดทูนบูชาในองค์สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของชาติ และตั้งสัตยาธิษฐานเป็นอันเดียวกัน ขอให้ทรงพระเจริญ พระชนมายุยิ่งยืนนาน

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ คุเณหิ ปฏิมณฺฑิโต
จิรญฺชีวี มหาราชา สุขปฺปตฺโต อนามโย
ยสสา เตชสา จาปิ วฑฺฒยนฺโต นรุตฺตโม
สหา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ จิรํ รชฺเช ปติฏฺฐตุ ฯ

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญสมบูรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศปรากฏพระเดช ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยิ่งยืนนานในพระสิริราชัยมไหศวรรยาธิปัตย์ทรงปกครองรัชสีมามณฑลให้อุดมสมบูรณ์ สมพระราชประสงค์ทุกประการ

ลำดับนี้ พระสงฆ์เถรานุเถระทั้งหลายในมหามงคลการพิธีนี้ มีสมานฉันท์ พร้อมกันตั้งสัตยาธิษฐาน ขอพรพระศรีรัตนตรัยที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิ์ถวายแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า

อรหํ สมฺมา สมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่า พระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความยินดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล

ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐนี้ในกาลไหนๆ จงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความไม่มีโรค ความเกษมสุขสำราญ ความเป็นผู้มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้นๆ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถาน จงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศานุวงศ์ และคณะรัฐบาล มุขอำมาตย์ มนตรี สภา เสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พสกนิกรประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วทุกจักรราศีซึ่งสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วยนำเข้าไปให้ถึงซึ่งความสุขอิฏฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ **สมฺปสาทนเจตโส ฯ**

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ฯ

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา
ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันพุธที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ เวลา ๑๒.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามไวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ **อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**
อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ **ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ**
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม **ฐิเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ**
ตโต เต ชายเต ปีติ **โสมนสฺสญฺจนปฺปกนฺติ ฯ**

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในพระมหามงคลสมัยอภิลักขิตกาล ด้วยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๙ พรรษาด้วย

ความสวัสดี ทรงพระราชปรารภมหามงคลสมัยส่วนนี้ ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม โปรดให้ตั้งการพระราชพิธี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงกระทำสักการะบูชาพระรัตนตรัยด้วยราชาภิสัมมานสักการภัณฑ์ ประทีป ธูป เทียน ระเบียบกุสุมมาลาสุคนธชาติ พระราชทานถวายอาหารบิณฑบาต ขัชชโภชนาหาร ในพระภิกษุสงฆ์ แล้วทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลแก่เทพยดามนุษย์และจอมคน เป็นส่วนเทวตาพลี และทรงแผ่เพิ่มสรรพสาธารณพลีธรรมบรรณาการ เพื่อให้ท่านเหล่านั้นอนุโมทนาสัมฤทธิ์สุขสมบัติ และจักได้ตั้งไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตประสิทธิ์ประสาธน์ชัยมงคล พระชนมสุขศุภวิบูลมนุญผล ถวายสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าให้ทรงสถาพรบวรนิรมลในพระสิริราชัยมไหศวรรย์สมบัติ โดยอุดมสิริสวัสดิ์นิราศสรรพภัยพิบัติอุปัทวันตราย ทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยา รัฏฐาภิปาลโนบาย และพระราชกุศลบุญนิธิ ให้อุฬารดิเรกไพศาล เพิ่มพระบรมโพธิสมภารสัปปุริสปฏิบัติ ทรงเป็นองค์บรมนาถบพิตรแห่งประชานิกรทุกหมู่เหล่าตราบเท่าถึงเทพมนุษย์อารักษ์ทุกสถาน ทรงเบิกบานด้วยพระราชกัลยาณเกียรติคุณอดุลยบริสุทธิ์สมด้วยพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในปัญจกังคนิบาตอังคุตตรนิกายว่า สปฺปุริโส ภิกฺขเว ชายมาโน เป็นอาทิ แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย สัปบุรุษเกิดในตระกูลเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก คือ แก่มารดาบิดา แก่บุตรภรรยา แก่คนรับใช้คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์ เหมือนอย่างมหาเมฆฝนหลวง ตกลงมายังข้าวกล้าให้ถึงพร้อมงอกงาม เป็นไปตามฤดูกาล เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก ฉะนั้น

หิโต พหุนฺนํ ปฏิปชฺช โภเค

บุคคลผู้ใดดำรงฆราวาสวิสัยได้ปฏิบัติโภคสมบัติเกื้อกูลเป็นประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก

ตํ เทวตา รกฺขติ ธมฺมคุตฺตํ

เทวดาย่อมรักษาบุคคลผู้นั้น ผู้อันธรรมคุ้มครองรักษาแล้ว

พหุสฺสุตํ สีลวตูปปนฺนํ

ผู้เป็นพหูสูตมีอรรถและธรรมได้สดับแล้วมากผู้ประกอบด้วยความประพฤติเรียบร้อย

ธมฺเม ฐิตํ น วิชหาติ กิตฺติ

เกียรติชื่อเสียงคุณความดีย่อมไม่ละบุคคลผู้นั้นผู้ดำรงอยู่ในธรรมความถูกต้อง

ธมฺมฏฺฐํ สีลสมฺปนฺนํ สจฺจวาทึ หิริมนํ

เนกฺขํ ชมฺโพนทสฺเสว โก ตํ นินฺทิตุมารหติ

ใครเล่าควรจะนินทาบุคคลผู้นั้น ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล กล่าวคำสัจจริงเป็นปกติ มีหิริอยู่ในใจผู้บริสุทธิ์ดุจแท่งทองชมพูนุท

เทวาปิ นํ ปสํสนฺติ พฺรหฺมุนาปิ ปสํสิโต

แม้เทพเจ้าเหล่าเทพยดาทั้งหลายก็ชื่นชม ถึงพรหมก็สรรเสริญบุคคลผู้นั้น

ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ นี้ เป็นปีที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติ ทรงครองรัฐสีมาอาณาเขตประเทศไทยครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์ ซึ่งยังไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในประวัติศาสตร์ชาติไทย หรือประวัติศาสตร์โลก ได้จดจารึกบันทึกไว้ให้ปรากฏมาก่อน นับว่าเป็นอัจฉริยอัพภูตธรรมความอัศจรรย์ซึ่งยังไม่เคยมี ไม่เคยเป็น มีขึ้น เกิดขึ้นแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ผู้เป็นธรรมราชา ทรงปฏิบัติธรรม ทรงหนักแน่นในธรรม ทรงมีธรรมเป็นธงชัย คณะรัฐบาลได้กำหนดพิธีการเฉลิมฉลองการเสด็จครองสิริราชัยมไหศวรรยาธิสมบัติ ๖๐ ปีขึ้นเมื่อวันที่ ๙ - ๑๐ - ๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๙ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พสกนิกร พ่อค้า ประชาชนทั่วไป ต่างพร้อมใจเฉลิมฉลองด้วยความจงรักภักดี โดยมีกตัญญูกตเวทีเป็นหลักนำ คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ทุกนิกายพร้อมใจกันเจริญพระพุทธมนต์ ถวายพระพรชัยมงคล เพื่อศุภผลให้ทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน ทรงสถิตสถาพรในสิริราชสมบัติ ทรงนิราศปราศจากสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ทั้งหลายตลอดกาลชั่วนิตย์นิรันดร์

ในวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานร่วมโต๊ะเสวยกับพระราชาธิบดีและพระมเหสีราชอาคันตุกะ รวม ๒๕ ประเทศ พร้อมทั้งคณะทูตานุทูตพิเศษที่เชิญมาทุกท่านทุกคนต่างซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับโดยทั่วกัน กษัตริย์บางพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นพสกนิกรราษฎรทุกหมู่เหล่า ซึ่งพร้อมใจกันแสดงความจงรักภักดีถวายพระพรชัยมงคลพร้อมกันเป็นอเนกอนันต์ก็ทรงปีติยินดีชื่นชมโสมนัสในน้ำใจของพสกนิกร ผู้มีความเคารพบูชาสักการะพระมหากษัตริย์เจ้าของตนด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม

มหาเถรสมาคมได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อรจนาคัมภีร์เทศนาทศพิธราชธรรม ๑๒ กัณฑ์ เพื่อมอบให้วัดทุกวัดทั่วประเทศ ประมาณ ๓๐,๐๐๐ กว่าวัด แสดงแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่วัดนั้นตั้งอยู่ วันพระละ ๑ กัณฑ์ ตลอดปี เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองการเสด็จครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบแนวทางปฏิบัติในทศพิธราชธรรมว่า ผู้เป็นใหญ่ เป็นหัวหน้าในกลุ่มชน เริ่มต้นตั้งแต่หัวหน้าครอบครัว หัวหน้าหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงประเทศชาติ

ต้องประกอบด้วยคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการนั้น ถ้าหมู่ใดคณะใด ประกอบด้วยคุณธรรมนั้นๆ หมู่นั้นคณะนั้นย่อมมีความสุขสมบูรณ์โดยส่วนเดียว ถ้าขาดบางส่วนบางข้อ ยังพอเป็นไปได้ ถ้าไร้คุณธรรมทั้งหมด ก็จะปรากฏความทุกข์ยากลำบากโดยทั่วไป หาความเจริญงอกงามตามที่จะพึงมีพึงเป็นไม่ได้ สมด้วยนัยแห่งคาถาที่บัณฑิตในปางก่อนรับพระราชทานกล่าวถวายพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้ยกเป็นอุเทศในเบื้องต้นว่า

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ **อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**

อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ **ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ**

อิจฺเจเต กุสเลธมฺเม **ฐิเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ**

ตโต เต ชายเต ปีติ **โสมนสฺสญฺจนปฺปกํ ฯ**

แปลความว่า ขอมหาราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพิจารณากุศลธรรมที่ตั้งอยู่ในพระองค์ เหล่านี้คือ ทาน ศีล บริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ตบะ คือ ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความไม่ผิด ต่อแต่นั้น พระปีติโสมนัสมีประมาณมิใช่น้อยจักเกิดแด่พระองค์

จักรับพระราชทานถวายวิสัชนา โดยสังขิตนัยพออนุรูปแก่เวลา

ทาน การให้วัตถุสิ่งของบริโภคอุปโภคใช้สอย เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ตลอดถึงบูชาคุณตอบแทนคุณ รวมไปถึงการแต่งตั้ง มอบหมาย ให้หน้าที่การงาน ซึ่งผู้รับจะพึงทำได้ปฏิบัติได้ เรียกว่า อามิสทาน การชี้แจง แนะนำ พร่ำสอน บอกกล่าวในคุณธรรมความดีความชอบที่ผู้รับจะพึงประกอบพึงปฏิบัติได้ เรียกว่า ธรรมทาน การให้อภัยไม่ถือโทษโกรธเคือง ในเมื่อผู้อื่นด่าว่า ชกต่อย ทุบตี ไม่ผูกเวรสร้างภัยต่อไป รวมถึงการให้ชีวิตแก่ผู้อื่น สัตว์อื่น ที่ถึงวาระจะต้องตาย ให้รอดพ้นจากความตาย เรียกว่า อภัยทาน การให้ ความไม่มีเวร ไม่มีภัย การให้ทุกอย่างที่กล่าวมานี้ ธรรมทาน การให้คำสั่งสอน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นเลิศกว่าการให้ทุกอย่าง ดังพระบาลีว่า **สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ** การให้ธรรม คือการสั่งสอนธรรมะ ย่อมชนะการให้ทั้งปวง ดังนี้

ศีล การระวังรักษาความประพฤติทางกาย วาจา ตลอดถึงใจให้เรียบร้อย ปราศจากโทษ แบ่งเป็นหลายประเภท คือ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ตามสภาพของผู้สมาทานถือปฏิบัติ ในที่นี้ท่านมุ่งกล่าวระบุถึงศีล ๕ ซึ่งมีชื่อว่า เบญจศีล ศีล ๕ หรือนิจศีล รักษาความเรียบร้อยเป็นนิจ คือ ๑ เว้นฆ่าสัตว์ ๒ เว้นลักทรัพย์ ๓ เว้นประพฤติผิดในกาม ผิดประเวณีในภรรยาสามีผู้อื่น ๔ เว้น

กล่าวคำเท็จ กลับจริงให้เป็นเท็จ กลับเท็จให้เป็นจริง ๕ เว้นดื่มสุราเมรัยน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งความประมาท

ปริจจาคะ การสละให้ปันสิ่งที่พอสละได้ ให้ได้นัยหนึ่ง การสละส่วนที่เป็นประโยชน์น้อยกว่าเพื่อได้ส่วนที่เป็นประโยชน์มากกว่า สมดังภาษิตในขุททกะนิกายว่า **ธนํ จเช องฺควรสฺส เหตุ** นรชนพึงสละทรัพย์ เพราะเหตุรักษาอวัยวะอันประเสริฐ **องฺคํ จเช ชีวิตํ รกฺขมาโน** เมื่อจะรักษาชีวิตพึงสละอวัยวะ **องฺคํ ธนํ ชีวิตญฺจาปิ สพฺพํ จเช นโรธมฺมมนุสฺสรนฺโต** เมื่อระลึกธรรมความถูกต้องพึงสละอวัยวะ ทรัพย์และชีวิต นี้นัยหนึ่งและสละความชั่วความเลวที่มีอยู่ในกายวาจาใจของตน

อาชชวะ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงต่อหน้าที่การงาน ซื่อตรงต่อกาลเวลา ซื่อตรงต่อผู้ใหญ่ ซื่อตรงต่อผู้บังคับบัญชา ซื่อตรงต่อผู้รับใช้ผู้ใต้บังคับบัญชา มีแนวทางปฏิบัติตรงไปตรงมา ปราศจากเล่ห์เหลี่ยมและพลิกแพลง พูดเช่นไรทำเช่นนั้น มิใช่พูดอย่างหนึ่ง ทำอีกอย่างหนึ่ง คิดอย่างไร พูดและกระทำอย่างนั้น

มัททวะ ความอ่อนโยน ได้แก่ มีกาย วาจาไม่หยาบโลน สุภาพเรียบร้อย นิ่มนวลชวนคบหาควรสมาคม ไม่แข็งกระด้างเพราะทิฐิมานะ รู้ภาวะตน รู้ภาวะผู้อื่น รู้ประชุมชน รู้บุคคลว่าควรประพฤติควรปฏิบัติอย่างไร

ตบะ ความเพียรเพื่อกำจัดความเกียจคร้านและความชั่ว ความร้ายในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ไม่ทอดทิ้งหน้าที่ มุ่งมั่นความสำเร็จเสร็จสิ้นเป็นที่ตั้ง

อักโกธะ ความไม่โกรธ แม้จะมีเหตุการณ์หรืออารมณ์เป็นที่ตั้ง ความโกรธเกิดขึ้นก็ระงับดับได้ ไม่มีอาการโกรธ ตลอดถึงไม่อาฆาตพยาบาทในผู้อื่น สัตว์อื่น พร้อมทั้งมีเมตตากรุณาในบุคคลและสัตว์นั้นๆ

อวิหิสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นตลอดจนสัตว์มีชีวิต ให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนต่างๆ ประกอบด้วยกรุณา คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ตลอดเวลา

ขันติ ความอดทนต่อความหิว กระหาย หนาว ร้อน ทุกข์ยาก ลำบาก ตรากตรำ ถ้อยคำอันไม่พึงประสงค์ทั้งหลาย ทนเจ็บใจที่ผู้อื่นก่อขึ้น สร้างขึ้น ไม่โต้ตอบ ต่อเติม ให้เรื่องนั้น เหตุนั้น ดับไปไม่ขยายต่อไป

อวิโรธนะ การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากการที่ถูกที่ควร ไม่ให้ผิดจากทำนองคลองธรรม ไม่ให้ผิดกฎหมายบ้านเมือง ตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

อนึ่ง การประพฤติปฏิบัติมั่นคงอยู่ในคุณธรรม ๑๐ ประการนี้ ย่อมเป็นเหตุเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน สมดังข้อความที่พระมหาสัตว์ทูลถาม และพระเจ้ากาสีตรัสตอบในอรรถกถาชาดกที่ท่านสาธกไว้ชัด พระมหาสัตว์ทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ พระองค์ทรงเห็นชัดซึ่งพระชนมายุอันเป็นอนาคต ยังยืนยาวอยู่หรือ พระองค์ทรงมัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา ไม่สะดุ้งกลัวปรโลกหรือ" พระเจ้ากาสีราชาตรัสตอบว่า "ดูก่อนพญาหงส์ (ธตรฐ) เราพิจารณาเห็นชัดซึ่งอายุอันเป็นอนาคตยังยืนยาวอยู่ เราตั้งอยู่แล้วในธรรม ๑๐ ประการ จึงไม่สะดุ้งกลัวปรโลก เราเห็นกุศลธรรมที่ดำรงอยู่ในตัวเราเหล่านี้ คือ ทาน ศีล การสละ ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน และความไม่ผิด แต่นั้นมีปีติและโสมนัสมิใช่น้อย ย่อมเกิดแก่เรา ฉะนี้"

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐได้ทรงประทานพระปฐมบรมราชโองการ ในพระวโรกาสเสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙ ว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** ต่อจากนั้น ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อความผาสุกของพสกนิกร ตามหน้าที่ที่พระมหากษัตริย์เจ้าจะพึงทรงกระทำ โดยทรงคำนึงถึงหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในโบราณกาล ต้องปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ประชาชนคนทั้งสิ้นสมณพราหมณ์ให้อยู่เย็นเป็นสุขตามสมควรแก่สภาพ ต้องขยายพระราชอาณาจักรให้กว้างใหญ่ไพศาล แผ่เพิ่มพระบรมโพธิสมภารพระวาสนาบารมี ป้องกันอริราชไพรีที่จะมารุกราน ประหัตประหารข้าศึกศัตรูหมู่ปัจจามิตรผู้ประชิดแดน แต่ในปัจจุบันเป็นหน้าที่ที่คณะรัฐบาลจะพึงรับภาระบริหารราชการแผ่นดินต่างพระเนตรพระกรรณถึง ดังนั้น พระองค์ก็มิได้ทรงทอดทิ้งพสกนิกร คราวใดเกิดความเดือดร้อน เช่น น้ำท่วมฝนแล้ง ก็ทรงพิจารณารีบแก้ไข บรรเทาความเดือดร้อนนั้นในระยะต้น และทรงขวนขวายดำริหาทางแก้ไขในระยะยาว เช่น ฝนแล้ง ก็ทรงค้นคว้าวิธีทำฝนเทียม หรือที่เรียกว่าฝนหลวง เมื่อได้ผลฝนเทียมก็ทรงมอบหมายหลักเกณฑ์วิธีการให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นฝ่ายดำเนินการ ปรากฏว่าภูมิภาคที่ฝนแล้งก็เกิดความชุ่มฉ่ำน้ำบริบูรณ์ พืชพันธุ์ธัญญาหารผลไม้ก็เกิดความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนผู้อยู่ในภาคนั้นๆ ก็ได้รับความสุข เพราะความสมบูรณ์บริบูรณ์ ในคราวน้ำท่วมหรือน้ำร้าง ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำหลายครั้งหลายหน ก็ทรงประกอบการแก้ไขในระยะต้น โดยทรงมอบหมายให้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ พระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์และผู้เกี่ยวข้องทุกคนไปเยี่ยมราษฎรผู้ได้รับความเดือดร้อนในท้องถิ่นนั้นๆ พร้อมทั้งทรงพระราชทานถุงยังชีพและยารักษาโรคให้แก่ผู้ประสบภัยธรรมชาตินั้นๆ เป็นการบรรเทาความทุกข์ความเดือดร้อน

ในระยะต้น เมื่อประชานิกรผู้ได้รับความเดือดร้อนได้รับพระราชทานสงเคราะห์อนุเคราะห์แล้ว ต่างก็เปี่ยมไปด้วยปีติปราโมทย์และความจงรักภักดี สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น จากนั้นโครงการระยะยาวก็เกิดขึ้น เช่นในปีพุทธศักราช ๒๕๑๘, ๒๕๒๑, ๒๕๒๓ และ ๒๕๒๖ น้ำท่วมกรุงเทพมหานครและเขตพื้นที่ปริมณฑลหลายแห่ง ทำให้ทรัพย์สินและพืชผลของประชาชนเสียหาย สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงห่วงใยปัญหาน้ำท่วม อันก่อให้เกิดความเดือดร้อนทุกข์ยากลำบากแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก จึงทรงศึกษาและค้นคว้าหาแนวทางแก้ไข พร้อมกับพระราชทานแนวพระราชดำริแก่เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ให้ร่วมกันแก้ไขปัญหาน้ำท่วมพื้นที่กรุงเทพมหานคร และพื้นที่ปริมณฑล

ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ นี้ ผลปรากฏว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลางของประเทศมีฝนตกมาก ทำให้ตลิ่งพัง หนทางขาด บ้านเรือนประชาชนต้องพังทลายเสียหายหลายแห่ง นาไร่พืชผักผลไม้ ทรัพย์สินเสียหาย ประชาชนล้มตายจำนวนมาก ทำให้เกิดสลดพระทัยแด่สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงพระมหากรุณาโปรดมอบหมายให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ พระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ พระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน ไปเยี่ยมราษฎรผู้ได้รับความเดือดร้อนในภูมิภาคที่น้ำท่วมนั้นๆ พร้อมทั้งทรงพระราชทานถุงยังชีพ และยารักษาโรคให้แก่ผู้ประสบภัยเหล่านั้น ประชาชนผู้ได้รับความเดือดร้อนทุกคน ทุกครอบครัว เมื่อได้รับพระมหากรุณาบรมราชานุเคราะห์แล้ว ต่างก็มีปีติโสมนัส สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานคร เพราะมีทางระบายน้ำดีเพียงพอตามที่ทรงประทานแก้ไขไว้ สามารถระบายน้ำให้ลงสู่คลอง ระบายไปสู่ทะเลได้ จึงรอดพ้นจากน้ำท่วมได้ ทั้งนี้ด้วยน้ำพระทัยซึ่งเปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณ และทศพิธราชธรรมที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมาตลอดเวลา ๖๐ ปี พสกนิกรราษฎรผู้อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารย่อมได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วหน้ากัน จะกล่าวอีกกระแสหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าตลอดระยะ ๖๐ ปี สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบากบั่นมุ่งมั่นทำสงครามกับธรรมชาติ และทรงสามารถมีชัยได้ชนะต่อธรรมชาติ เช่น ในภูมิภาคส่วนใดดินเปรี้ยว ดินเค็ม ปลูกข้าว และพืชไร่ไม่ได้ เช่น ในอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ก็ทรงมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับภาระหาทางแก้ไขให้เป็นดินจืด จนสามารถปลูกข้าวกล้าและพืชไร่ได้ ภูมิภาคใดเป็นพรุไม่สามารถจะทำประโยชน์และเลี้ยงสัตว์ได้ ทรงหาอุบายทำให้พื้นที่แห้งจนทำ

ประโยชน์และเลี้ยงสัตว์ได้ เช่นพื้นที่ในท้องที่จังหวัดนราธิวาส ภูมิภาคส่วนใดถูกตัดไม้ทำลายป่า ก็ทรงหาอุบายให้ประชาชนรักป่า ไม่ทำลายป่า และปลูกป่าเพื่อความสมบูรณ์ เช่น ที่ดอยแม่สลอง จังหวัดเชียงราย เป็นต้น จนท้องที่นั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยไม้นานาพันธุ์ ในท้องที่ใดขาดน้ำเพื่อการเกษตร ประชาชนไม่สามารถจะทำนาไร่ปลูกพืชไม้ผลได้ ก็ทรงหาอุบายแก้ไขให้มีคลองระบาย โดยทรงมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมชลประทานพิจารณาดำเนินการ จนท้องที่นั้นมีน้ำอุดมสมบูรณ์ สามารถปลูกข้าว พืชไร่ และผลไม้ได้ ประชาชนคนทั้งหลายมีอาชีพ มีรายได้มากขึ้น ความเป็นอยู่ก็มีความสุขสบายตามมา สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงปฏิบัติราชภารกิจทุกสิ่งทุกประการ เพื่อความอยู่ดีมีสุขของพสกนิกรโดยส่วนเดียว สมดังพระปฐมบรมราชโองการที่ว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" ตามที่รับพระราชทานถวายวิสัชนามา

บัดนี้ ถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบวาระ ๗๙ พระวัสสาบริบูรณ์ จะเพิ่มพูนขึ้น ๘๐ พระวัสสา ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ พสกนิกรทั้งหลาย ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ คณะองคมนตรี นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชนผู้จงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ ทุกฝ่ายทุกส่วน ได้ประมวลพร้อมน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัยมงคลด้วยความจงรักภักดีเคารพเทิดทูนบูชา ในองค์สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของชาติ และตั้งสัตยาธิษฐานเป็นอันเดียวกัน ขอให้ทรงพระเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนานในสิริราชัยมไหศวรรย์สมบัติตลอดกาล

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ **คุเณหิ ปฏิมณฺฑิโต**
จิรญฺชีวี มหาราชา **สุขปฺปตฺโต อนามโย**
ยสสา เตชสา จาปิ **วฑฺฒยนฺโต นรุตฺตโม**
สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ **จิรํรชฺเชปติฏฺฐตุ ฯ**

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมายุเจริญยิ่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญสมบูรณ์พระอนามัยทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตอยู่ยืนนานในพระราชัยมไหศวรรย์ ทรงปกครองรัชสีมามณฑลอาณาเขตประเทศไทยให้อุดมสมบูรณ์ สมพระราชประสงค์ทุกประการ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ **อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบาน ตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่า พระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความยินดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัย ดลบันดาลขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐนี้ในกาลไหนๆ จงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความไม่มีโรค ความเกษมสุขสำราญ ความมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้นๆ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถาน จงเกิดมีจงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศานุวงศ์ และคณะรัฐบาลมุขอำมาตย์ มนตรี สภา เสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลกนิกร ประชาราษฎรสมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วทุกจักรราศีซึ่งสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุข ด้วยนำเข้าไปให้ถึงซึ่งความสุขอิฏฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**
เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ **สมฺปสาทนเจตโส ฯ**

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนา สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา
ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันพฤหัสบดีที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ เวลา ๑๒.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

หิโต พหุนฺนํ ปฏิปชฺช โภเค

ตํ เทวตา รกฺขติ ธมฺมคุตฺตํ

พหุสฺสุตฺตํ สีลวตูปปนฺนํ

ธมฺเม ฐิตํ น วิชหาติ กิตฺติ ฯ

ธมฺมฏฺฐํ สีลสมฺปนฺนํ | **สจฺจวาทึ หิรีมนํ**
เนกฺขํ ชมฺโพนทสฺเสว | **โก ตํ นินฺทิตุมารหติ**
เทวาปิ นํ ปสํสนฺติ | **พฺรหฺมุนาปิ ปสํสิโตติ ฯ**

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาพระมงคลวิเสสกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในมหามงคลสมัยอภิลักขิตกาล โดยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมพรรษามาโดยความสวัสดี ครบ ๘๐ พระวัสสาบริบูรณ์ ซึ่งไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในอดีตกาล ที่ทรงพระชนมายุยืนนานถึงเพียงนี้ นับได้ว่าสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้มีบุญ อันประกอบด้วยการเจริญพระชนมายุยืนนาน คือ เมตตากรุณาในผู้อื่นสัตว์อื่น อันทรงปฏิบัติบำเพ็ญไว้ในชาติก่อน ภพก่อน ผลสะท้อนจึงส่งมาในชาตินี้ ภพนี้ บัดนี้มาบรรจบพระบรมราชสมภพ ทรงพระราชปรารภมหามงคลสมัย ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดให้ตั้งการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธาทิรัตนตรัย ด้วยราชาภิมานสักการภัณฑ์ ประทีป ธูปเทียน สุคันธชาติ ระเบียบกุสุมมาลา พระราชทานถวายบิณฑบาตขัชชโภชนาหาร และไทยธรรมสมณบริขารในพระภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลแก่เทพยดาและมนุษย์ เป็นส่วนเทวตาพลี ญาติพลี และสรรพสาธารณพลี ธรรมบรรณาการเพื่อให้อนุโมทนาสัมฤทธิ์ผล สุขสมบัติอันไพบูลย์ เพื่อจักได้เกื้อกูลไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิตประสิทธิชัยมงคลพระชนมสุขศุภวิบูลมนุญผล เพิ่มพระบรมโพธิสมภารสัปปุริสปฏิบัติด้วยพระกัลยาณเกียรติคุณอดุลยบริสุทธิ์ สมดังพุทธนิพนธ์ภาษิตที่ตรัสไว้ในปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า **สปฺปุริโส ภิกฺขเว ชายมาโน** เป็นอาทิ ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัปปุรุษเกิดในตระกูลเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นจำนวนมาก คือ แก่มารดาบิดา แก่บุตรภรรยา แก่คนรับใช้คนทำงานทั่วไป แก่มิตรอำมาตย์ แก่สมณพราหมณ์ เหมือนอย่างมหาเมฆฝนหลวง ตกลงมายังข้าวกล้าทั้งปวงให้ถึงพร้อมงอกงามเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก ฉะนั้น **หิโต พหุนฺนํ ปฏิปชฺชโภเค** บุคคลผู้ใดได้ปฏิบัติโภคสมบัติ ดำรงฆราวาสวิสัยเกื้อกูลเป็นประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก **ตํ เทวตา รกฺขติ ธมฺมคุตฺตํ** เทพยดาย่อมรักษาบุคคลนั้น ผู้อันธรรมรักษาคุ้มครองแล้ว **พหุสฺสุตํ สีลวตูปปนฺนํ ธมฺเม ฐิตํ น วิชหาติ กิตฺติ** ชื่อเสียงเกียรติคุณย่อมไม่ละไม่ทอดทิ้งบุคคลนั้นผู้เป็นพหุสูตมีการสดับตรับฟังมาก **ธมฺมฏฺฐํ สีลสมฺปนฺนํ** มีศีลาจารวัตรมารยาทอันงาม ดำรงมั่นในคุณธรรม **โก ตํ นินฺทิตุมารหติ** ใครเล่าควรจะติเตียนบุคคลนั้น

จักขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาเรื่องทาน การให้ การบำเพ็ญบุญ ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญอยู่ตลอดเวลา ทานการให้ โดยทั่วไปคือการให้เพื่ออนุเคราะห์ผู้ที่ขาดแคลนควรที่จะอนุเคราะห์ เพื่อสงเคราะห์ผู้ที่ควรสงเคราะห์ เป็นการผูกใจ ผูกไมตรีจิต หรือเพื่อบูชาผู้ที่ควรบูชา เป็นการบูชาคุณหรือตอบแทนคุณ หรือเป็นการบำเพ็ญบุญ

ในบุญเขต สมเด็จพระบรมโลกเชฏฐ์ ตรัสสอนให้ทำทานอย่างมีขอบเขตและเหตุผล ดังที่ตรัสไว้ว่า **วิเจยฺย ทานํ ทาตพฺพํ** ทรงสรรเสริญการเลือกให้ พิจารณาให้ใคร่ครวญให้ และทรงแสดงคุณสมบัติของทานไว้ ๓ ประการ คือ **เจตนาสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือมีเจตนาดี ก่อนจะให้ กำลังให้ก็มีจิตผ่องใส ครั้นให้แล้วก็อิ่มใจ **วัตถุสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของที่ควรให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ **ปฏิคาหกสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยผู้รับ คือผู้รับเป็นผู้สมควรที่จะรับทาน และตรัสสอนให้ทำทานเป็นบุญ คือให้เป็นความดี เป็นเครื่องชำระล้างความชั่ว เช่น โลภะ ความอยากได้ และมัจฉริยะความตระหนี่ อิสสา ความริษยา เป็นต้น ให้ทำทานเป็นกุศล คือเป็นกิจของคนฉลาด ตรัสสอนให้ทำทานเป็นสัปปุริสทาน ได้แก่ ทานของคนดีมีปัญญา เช่น ให้ถูกกาลถูกสมัย ตรงกับใจของผู้รับ ไม่ทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน นอกจากนี้ยังตรัสสอนให้ขยันหมั่นเพียรแสวงหาทรัพย์ให้ได้มาในทางที่ชอบ รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ให้คบเพื่อนดีงามที่จะชักนำไปทางดี ไม่ชักนำไปทางชั่ว เช่น ทางอบายมุขต่างๆ และรู้จักใช้ทรัพย์พอเหมาะพอดี คือรู้จักประหยัดและอดออม ทั้งได้ทรงสอนถึงวิธีใช้จ่ายไว้ด้วย ดังที่ตรัสสอนถึงประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง คือ ๑ เลี้ยงตนเองมารดาบิดา บุตรภรรยาผู้ที่ตนรับผิดชอบให้เป็นสุข ๒ เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข ๓ บำบัดอันตรายอันเกิดจากเหตุต่างๆ ๔ ทำพลีห้าอย่างคือ ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ อติถิพลี ต้อนรับแขก ปุพฺพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ราชพลี ถวายหลวง มีภาษีอากร เป็นต้น เทวตาพลี บำบุญถวายเทวดา ๕ บริจาคทานในสมณพราหมณ์

อนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงทานการให้ไว้ ๒ ประการ คือ **อามิสทาน** การให้พัสดุสิ่งของต่างๆ เครื่องบำรุงร่างกาย เครื่องใช้สอย เสื้อผ้าอาภรณ์ เป็นต้น ๑ **ธรรมทาน** การให้ธรรม คือการแนะนำ สั่งสอน บอกกล่าว อบรม ชี้โทษ แสดงคุณ ๑ ตรัสว่า การให้ทั้งสองอย่างนี้ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นเลิศ ประเสริฐที่สุด พิจารณาโดยเหตุผลก็พึงเห็นความสำคัญได้ว่า ความทุกข์ยากขาดแคลนของคนเรามี ๒ ทาง คือ ทางร่างกายและจิตใจ อามิสทานเป็นเครื่องบรรเทาความทุกข์ยากขาดแคลนทางกาย เช่น เมื่อต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม แล้วได้สิ่งเหล่านั้นมาบริโภคใช้สอย ก็บรรเทาความทุกข์ยากขาดแคลนทำให้เกิดความสุขทางกายได้ ส่วนธรรมทาน การให้ธรรมเป็นเครื่องบรรเทาความทุกข์ยากขาดแคลนทางจิตใจ เช่น ขณะที่จิตใจเกิดความทุกข์ร้อนเมื่อได้ธรรมที่เหมาะสมมาดับทุกข์ ก็ทำให้จิตใจเกิดความสุขได้ นอกจากนี้ ธรรมทานยังเป็นเครื่องบรรเทากิเลสทางจิตใจ แก้ความประพฤติชั่วร้ายเสียหาย ทำให้จิตใจที่หิวกระหายด้วยโลภะ ตัณหา ให้รู้จักอิ่ม ให้รู้จักเต็ม ให้รู้จักพอ ธรรมะอย่างเดียวเท่านั้นเป็นเครื่องแก้กันบรรเทากิเลสและทุจริตได้ ทำให้เกิดสุขทางกายได้ด้วย เพราะเมื่อบุคคลมีธรรมะแล้ว พากันละทุจริต ประกอบสุจริตพากันประกอบอาชีพและการงานต่างๆ ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางที่ชอบ ก็จักเกิดความสมบูรณ์พูนสุขโดยทั่วไป ดังเรื่องใน

กุรุธรรมชาดก ท่านสาธกไว้ว่า ชาวเมืองกลิงครัฐเกิดทุพภิกขภัย ฝนแล้ง ข้าวยากหมากแพง จึงไปขอช้างเผือกจากกุรุรัฐ ซึ่งฝนตกบริบูรณ์ดี ด้วยคิดว่าช้างเผือกเป็นเหตุให้ฝนตกดี พระเจ้าแผ่นดินกุรุรัฐก็พระราชทานช้างให้ตามประสงค์ เมื่อชาวกลิงครัฐได้ช้างไปแล้ว ฝนก็ยังไม่ตก ชาวกลิงครัฐจึงกราบทูลขอไปใหม่ ซึ่งสิ่งที่ได้ไปแล้วจะทำให้ฝนตกดีเหมือนกุรุรัฐพระเจ้าแผ่นดินกุรุรัฐจึงพระราชทานกุรุธรรม คือศีล ๕ ให้ชาวกลิงครัฐรักษาสมาทานกัน ชาวกลิงครัฐเมื่อได้รักษาสมาทานศีล ๕ แล้ว ฝนก็ตกลงบริบูรณ์ แก้ความขาดแคลน แคว้นกลิงครัฐก็เกิดความอุดมสมบูรณ์พูนสุขขึ้น ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระชินสีห์บรมศาสดา จึงทรงภาษิตว่า **สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ** การให้ธรรมคำสั่งสอนชนะการให้ทั้งปวง แม้สมเด็จพระบรมศาสดาเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์ยังมิได้ตรัสรู้ ก็ได้ทรงประทานสิ่งของทั้งปวงมาโดยลำดับ เมื่อได้ตรัสรู้แล้วก็ทรงประทานพระธรรมคำสั่งคำสอน คือพระพุทธศาสนาซึ่งชาวโลกพุทธบริษัททั้งปวงได้รับไว้ และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา พระพุทธศาสนาจึงดำรงมั่นอยู่ในโลกเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล และความสุขตราบเท่าทุกวันนี้

ทานอีกประเภทหนึ่ง คือ อภัยทาน การให้อภัย ไม่มีเวรไม่มีภัยต่อกัน โดยมีเมตตาไมตรี มีความรัก เอื้ออาทร กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ เป็นคุณธรรมนำคือเป็นเบื้องหน้า เป็นเบื้องต้น ในบุคคลและสัตว์อื่นที่ควรให้อภัย บุคคลผู้ให้อภัยทานเมื่อเหตุการณ์ก่อให้เกิดความโกรธอาฆาต พยาบาทเกิดขึ้น เช่น ถูกด่าว่า ทุบตี ใส่ร้ายป้ายสี ตำหนิติเตียน ประหัตประหาร ทำร้ายร่างกาย ทำลายจิตใจ โดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ปรากฏ ก็งดโทสะประทุษร้ายตอบ โกรธตอบด่าตอบได้ ไม่พยาบาทอาฆาตผู้ที่กระทำก่อนนั้น โดยยึดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องสงบระงับ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาทรงตำหนิผู้ที่ด่าตอบทุบตีตอบว่าร้ายตอบใส่ความตอบตำหนิติเตียน ตอบประหัตประหารตอบว่า เป็นผู้เลวทรามกว่าผู้ที่กระทำก่อนผู้ปฏิบัติเช่นนี้เป็นผู้ชื่อว่าผู้ให้อภัยตามหลักของพระพุทธศาสนา มีเรื่องสาธกท่านยกตัวอย่างไว้ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกความว่า พระเจ้าพรหมทัตกษัตริย์ผู้ครองพระนครพาราณสี มีพระประสงค์จะขยายราชอาณาจักรให้แผ่ไพศาล จึงเสด็จกรีฑาทัพยกพลบุกยึดแคว้นโกศล ซึ่งมีพระเจ้าทีฆีติโกศลเป็นพระราชาแคว้นโกศลมีพลเมืองน้อยไม่อาจสู้รบพระเจ้าพรหมทัตได้ จึงเสด็จหนีออกจากพระนคร ไปหลบซ่อนพระองค์อยู่ ณ บ้านช่างหม้อพร้อมทั้งพระมเหสี ต่อมาพระมเหสีทรงพระครรภ์ ประสูติพระโอรสเป็นพระราชกุมาร ทรงขนานพระนามว่า ทีฆาวุกุมาร อยู่ด้วยอาการปกปิดพระองค์ ไม่ประสงค์จะให้ผู้ใดทราบว่า เป็นเชื้อสายกษัตริย์ พระเจ้าทีฆีติโกศล จึงทรงนำทีฆาวุกุมารไปฝากไว้ในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ในเมืองตักศิลากาลต่อมา พระเจ้าพรหมทัตสืบทราบว่าพระเจ้าทีฆีติโกศล พร้อมทั้งพระมเหสีหลบซ่อนพระองค์อยู่ที่บ้านนายช่างหม้อจึงส่งทหารไปล้อมจับ เมื่อจับได้แล้วให้จัดการ

สำเร็จโทษ คือประหารตามหน้าที่ เมื่อข่าวทราบถึงทีฆาวุกุมารว่าพระบิดาพระมารดาถูกจับ จะถูกประหารจึงมีความทุกข์และกังวลใจ จึงแฝงพระองค์เข้าไปในที่ประชุมนั้น ประทับยืนอยู่ห่างๆ พระเจ้าทีฆีติโกศลและพระเทวีถูกมัดอยู่ที่ตะแลงแกงประหาร ทอดพระเนตรเหลือบเห็นทีฆาวุกุมาร ก็ทรงจำได้ ไม่ทรงประสงค์จะให้ทีฆาวุกุมารผูกเวรสร้างภัย พยาบาทปองร้ายพระเจ้าพรหมทัตต่อไปจึงประทานโอวาทว่า **"พ่อทีฆาวุ เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว เจ้าอย่าเห็นแก่สั้น เวรทั้งหลายย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับได้เพราะไม่จองเวร"** ในที่ประชุมนั้นก็เกิดความสงสัยขึ้นว่า ทีฆาวุเป็นใครอยู่ที่ไหน ชะรอยจะเป็นเชื้อสายของพระเจ้าทีฆีติโกศลทุกคนก็เห็นเช่นนี้

ภายหลัง เมื่อทีฆาวุกุมารเจริญวัยในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ตั้งใจศึกษาศิลปวิทยาการในยุทธวิธีและการดีดพิณ เมื่อมีความรู้ความสามารถพอสมควรแล้ว ก็ลาออกจากสำนักอาจารย์มุ่งมั่นเข้าไปสมัครงานเป็นคนเลี้ยงช้างของพระเจ้าพรหมทัต ด้วยหวังจะแก้แค้นแทนพระบิดาพระมารดา ปฏิบัติงานด้วยความขยันหมั่นเพียรและรอบคอบ จนพระเจ้าพรหมทัตวางพระทัย ตั้งไว้เป็นทหารคนสนิทใกล้ชิดพระองค์ให้ติดตามทุกหนทุกแห่งที่เสด็จไป

วันหนึ่ง พระเจ้าพรหมทัตมีพระประสงค์จะทรงกีฬาล่าสัตว์ในกลางไพร จึงให้ทีฆาวุกุมารตามเสด็จไปด้วย เพื่อช่วยป้องกันอันตราย เมื่อทรงตามเนื้อไปไกลจากไพร่พลทั้งหลาย มีแต่ทีฆาวุกุมารเพียงคนเดียวที่ติดตามไป ทรงเหนื่อยพระวรกายมากขึ้นประสงค์จะพักผ่อน จึงเสด็จเข้าไปประทับ ณ โคนไม้ใหญ่ ทรงอาศัยพระเพลาของทีฆาวุกุมารเป็นเสมือนพระเขนย จึงทรงม่อยผล็อยหลับไป เป็นโอกาสให้ทีฆาวุกุมารได้วาระที่จะปลงพระชนม์ แก้แค้นแทนพระเจ้าทีฆีติโกศลผู้พระบิดา ทีฆาวุกุมารชักพระแสงดาบออกมาด้วยหวังจะปลงพระชนม์พระเจ้าพรหมทัต แต่กลับระลึกขึ้นมาว่า ตนเจริญเติบโตขึ้นมาถึงเพียงนี้ เพราะพระเจ้าพรหมทัตชุบเลี้ยง จึงระงับดับอารมณ์ สอดพระแสงดาบเข้าฝักดังเก่าข่มพระทัยระงับไว้ ทรงชักพระแสงดาบออกถึงสองครั้ง แต่มิได้ตัดสินพระทัยฟันลงไป เพราะระลึกถึงพระกรุณาที่พระเจ้าพรหมทัตชุบเลี้ยง จึงวางพระแสงดาบไว้ใกล้ๆ แล้วทรงระลึกต่อไปว่า พระบิดาพระมารดาของเราถูกชิงราชสมบัติไร้ที่อยู่อาศัย ต้องไปหลบซ่อนอยู่ที่บ้านนายช่างหม้อ ต่อมายังให้ทหารจับมาปลงพระชนม์ จึงควรที่เราจะแก้แค้นแทนพระบิดาพระมารดา เมื่อตกลงใจเช่นนี้จึงหยิบพระแสงดาบขึ้นมากำไว้แน่น ด้วยหมายใจจะฟันพระศอพระเจ้าพรหมทัตให้ขาด จึงจับที่มวยพระเกศาพระเจ้าพรหมทัตไว้แน่น

ขณะนั้นพระเจ้าพรหมทัตกำลังทรงพระสุบินว่า ทีฆาวุกุมารเงื้อพระแสงดาบจะฟันพระองค์ พระองค์ตกพระทัยกลัว จึงประนมมือร้องขอชีวิตว่า พ่อทีฆาวุ ขอชีวิตเราอย่าฆ่าเราเลย เมื่อทีฆาวุกุมาร

ได้ยินดังนั้น ก็ระลึกถึงพระโอวาทของพระเจ้าทีฆีติผู้บิดาประทานไว้ครั้งสุดท้ายว่า "พ่อทีฆาวุ เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว เจ้าอย่าเห็นแก่สั้น เวรทั้งหลายย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับได้เพราะไม่จองเวร" ขึ้นมาได้ จึงปล่อยมวยพระเกศาพระเจ้าพรหมทัต วางพระแสงดาบทันที แล้วทูลขอชีวิตต่อพระเจ้าพรหมทัตว่า หม่อมฉันผิดไปแล้ว ขอพระราชทานอภัยให้ชีวิตแก่หม่อมฉันด้วย พระเจ้าพรหมทัตจึงตรัสว่า เรายกชีวิตให้เจ้า เพราะเจ้าไม่ฆ่าเรา ทั้งสองก็ให้อภัยแก่กันและกัน แคว้นทั้งสองคือกาสีและโกศลก็เป็นมณฑลอันเดียวกันแต่นั้นมา

อภัยทาน คือความมีเมตตากรุณา ไม่ก่อเวรสร้างภัย ไม่พยาบาทปองร้ายปรารถนาความสุขแก่ผู้อื่นสัตว์อื่นโดยส่วนเดียว จึงเป็นเหตุให้สังคมโลกอยู่เย็น สุขสบาย คลายร้อน ผ่อนความทุกข์ดังพรรณนามา ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ถึงพร้อมด้วยศีล คือการรักษากาย วาจา มีปรกติกล่าวคำสัตย์ คำจริง มีใจประกอบไปด้วยหิริ ละอายบาปทุจริต ผู้บริสุทธิ์ดุจแท่งทองชมพูนุท **เทวาปิ นํ ปสํสนฺติ พฺรหฺมุนาปิ ปสํสิโต** แม้เทพยดาก็ยกย่องนิยม ถึงพรหมก็สรรเสริญบุคคลผู้นั้น ด้วยประการดังนี้

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้ทรงอบรมพระองค์ให้ทรงสมบูรณ์ด้วยคุณธรรม เป็นมงคลวิเสสส่วนอัตตสมบัติ ทรงดำรงรัฐราไชศวรรย์ปกครองอภิบาลประเทศชาติประชาชนโดยธรรม เป็นมงคลวิเสสส่วนรัฏฐาภิปาลโนบายให้วัฒนาสถาพรในทุกทาง ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกอย่าง เพื่อให้ประเทศชาติไทยวัฒนาสถาพรด้วยสารสมบัติทั้งปวง เป็นส่วนปรปฏิบัติ ประชาชนทั้งชาติกับทั้งคณะสงฆ์ทั้งปวง ต่างระลึกและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพ้นประมาณ เมื่อถึงปีครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ พระพรรษา ในพุทธศักราช ๒๕๔๙ จึงพร้อมใจกันเฉลิมฉลองทั่วประเทศ ดังที่ปรากฏแก่ชาวโลกที่ผ่านมา

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติ เป็นพระมหากษัตริย์ของปวงชนชาติไทย ทรงประทานพระปฐมบรมราชโองการแก่ปวงชนชาวไทย ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พระราชกรณียกิจใหญ่น้อยทุกประการที่ทรงปฏิบัติได้เป็นไปตามพระปฐมบรมราชโองการครบถ้วนบริบูรณ์

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมเยียนประชาชน พระราชทานความช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาประชาชนในท้องที่ต่างๆ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๙๕ เป็นต้นมา เพราะทรงถือว่า การช่วยเหลือประชาชนเป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ต้องทรงทำเป็นประจำอยู่แล้ว อนึ่ง การช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากนั้นเป็นบุญเป็นกุศลแก่ผู้กระทำ เป็นไปตามหลักธรรมคำสอนของ

พระพุทธศาสนา คือการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ผู้ทำบุญย่อมได้รับความอิ่มอกอิ่มใจในการกระทำ คือได้บุญ การพัฒนาประเทศมีความจำเป็นต้องทำตามลำดับชั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมี พอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาเมื่อได้หลักฐานมั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นโดยลำดับสถาบันพระมหากษัตริย์ และพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาต่างๆ ที่เรียกว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั่นแล เป็นที่มาของความมั่นคงของชาติ และความสงบสุขของสังคมไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

อนึ่ง ในวาระที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นพิเศษ มีพิธีพระราชทานปริญญาบัตร เป็นต้น ทรงประทานพระบรมราโชวาทเครื่องเตือนใจให้สติแก่ผู้ร่วมพิธีงานนั้นๆ ย่อมเป็นธรรมทานการให้ธรรมะคำสั่งสอน ขอพระราชทานนำมาสาธก ยกเป็นตัวอย่างในที่นี้ ซึ่งมีข้อความตามพระบรมราโชวาทว่า **“ท่านทั้งหลายที่สำเร็จการศึกษา และจะได้ออกไปประกอบการงานเริ่มต้นชีวิตใหม่ของท่านนั้น ข้าพเจ้าขอฝากคติไว้เป็นเครื่องกำกับใจ มีคุณธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งท่านต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดอยู่เสมอ คือ ความสัตย์สุจริตประเทศบ้านเมืองจะวัฒนาถาวรอยู่ได้ ก็ย่อมอาศัยความสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐาน ท่านทั้งหลายจะออกไปรับราชการก็ดี หรือประกอบกิจการงานส่วนตัวก็ดี ขอให้ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมทั้ง ๓ ประการ คือสุจริตต่อบ้านเมือง สุจริตต่อประชาชน สุจริตต่อหน้าที่ ท่านจึงจะเป็นผู้ควรแก่การสรรเสริญของบุคคลทั่วไป”**

พระบรมราโชวาท ที่ทรงประทานแก่นักเรียนวชิราวุธวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ ความว่า **“การที่เราศึกษาวิชาความรู้นั้น ความจริงไม่ใช่เพื่อใครเลย แต่เพื่อตัวเราเอง ในการที่จะดำเนินชีวิตต่อไปในวันหน้า ถ้าเรียนดีก็จะได้ใช้ความรู้ในการประกอบกิจการให้เป็นประโยชน์ เป็นที่พึ่งแก่ตนและเป็นที่ชื่นชมแก่วงศ์ตระกูลต่อไปด้วย”**

พระบรมราโชวาทในพิธีประทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๐๓ ความว่า **“การที่จะใช้ความรู้ประกอบอาชีพต่อไปข้างหน้า ควรนึกถึงเกียรติและความซื่อตรงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้มาก บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรือง ก็ได้อาศัยคนดีที่มีความรู้ช่วยกันประกอบกิจการงาน”**

พระบรมราโชวาทในโอกาสที่สถาบันและองค์กรทางศาสนาเข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๑ ความว่า **“ศีลนี้ ก็หมายความว่า เป็นกฎเกณฑ์หรือกฎปฏิบัติในสังคม ศีล ไม่ใช่**

สิ่งที่สูงส่งแท้ๆ คือถ้าพูดถึงทางศาสนา ก็เป็นขั้นต้นมีศีล ก็หมายถึงว่าสามารถที่จะมีชีวิตอยู่โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นแล้วก็ไม่เบียดเบียนตนเอง"

พระบรมราโชวาทในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติค่ายลูกเสือวชิราวุธ วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๒ ความว่า **"ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้คนทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีปกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากอยู่ที่การส่งเสริมคนดีให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้"**

อันพระราชกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ เป็นที่ตั้งแห่งศิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญมาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งปัจจุบัน เกี่ยวกับ **ทาน** การพระราชทาน การให้ การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ **ศีล** การรักษาพระวรกาย พระวาจา ให้สะอาดปราศจากโทษมลทิน **ภาวนา** การน้อมนึกระลึกถึง คุณพระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า เป็นสรณะเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ เป็นอาการบ่อเกิดความพิพัฒน์สวัสดีเป็นที่เจริญพระชนมสุขทุกประการ คือ พระชนมายุยืนนาน พระฉวีวรรณผ่องใส สุขพระวรกาย สุขพระหัยบริบูรณ์ เพิ่มพูนพระกำลังพระวรกาย กำลังพระหัย กำลังพระสติปัญญา พระกำลังความสามารถ เป็นพระอัตตสมบัติ สมบัติส่วนพระองค์ เป็นพระปรหิตปฏิบัติ ทรงปฏิบัติประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น คือพสกนิกรไทยทั้งชาติ และเป็นรัฏฐาภิปาลโนบาย คืออุบายวิธีในการป้องกันประเทศรักษาประเทศไทยให้เจริญงอกงามมั่นคง ดำรงอยู่ตลอดกาล

ในปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ นี้เป็นปีที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๐ พระวัสสา ประชาชนทั้งชาติ คณะสงฆ์ทุกฝ่ายต่างพร้อมใจกันจัดงานเฉลิมฉลองพระเกียรติทั่วประเทศยิ่งใหญ่ไพศาลพิเศษ แสดงความจงรักภักดีด้วยวิธีต่างๆ โดยคณะรัฐบาลอำนวยการมีอาทิ ขอพระราชทานพระมหากรุณาหล่อพระปฏิมา สุดแต่จะมีพระราชดำริทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารเสด็จทรงเททองหล่อพระพุทธปฏิมาประจำพระชนมวาร ในพระราชพิธีหล่อ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม จัดชำระพระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย คณะรัฐบาลโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม จัดให้ข้าราชการ และประชาชนทั่วประเทศอุปสมบทถวายพระราชกุศล โดยทางราชการไม่คิดเป็นวันลา ๑๕ วัน โดยตั้งจำนวนผู้มีศรัทธาไว้ ๘,๐๐๐ คน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการชักชวนนักเรียนชั้นประถมและชั้นมัธยมทั่วประเทศให้บรรพชาเป็นสามเณรเฉลิมพระเกียรติถวายพระราชกุศล ในระหว่างปิดภาคเรียนทั่วประเทศประมาณ

๘๔,๐๐๐ คน โดยมิต้องใช้งบประมาณปรากฏว่า วัด อาราม บิดามารดา ครูอาจารย์ ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนทุกฝ่ายให้การสนับสนุนโดยมิต้องใช้งบประมาณองค์กรศาสนา พุทธสมาคม รัฐวิสาหกิจ หน่วยราชการสังกัดทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจภูธรภาค ตลอดจนกระทั่งองค์กรสมาคม เพื่อจัดการกุศลเฉลิมพระเกียรติโดยกุศลวิธีต่างๆ วัดในพระพุทธศาสนาจัดสร้างปูชนียวัตถุ พระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์ เสนาสนะ ถาวรวัตถุ มีศาลาการเปรียญ โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประชาบาล ประถมศึกษา เฉลิมพระเกียรติน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระราชกุศล จำนวนหลายแห่งหลายที่

อนึ่ง รัฐบาลได้จัดหาน้ำที่ทำพิธีพลีกรรมจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่มีชื่อเป็นมงคลทั่วพระราชอาณาจักร ที่ประชาชนเคารพนับถือมาแต่โบราณกาล ทำพิธีพลีกรรมพร้อมกันในวันธงชัย และได้อัญเชิญมาประกอบพิธีเสกน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์ ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร ในวันจันทร์ที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐ นี้เพื่อน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายชัยมงคล

คณะสงฆ์โดยคณะกรรมการมหาเถรสมาคม มีเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานจัดการให้เจ้าคณะใหญ่หนต่างๆ ทั้งสี่หน จัดพิธีนวคหายุสมธรรมเฉลิมพระเกียรติ เสริมพระบารมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า วันเสาร์ที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๐ โดยเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติจัดพิธีที่วัดเทพศิรินทราวาส เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออกจัดพิธีที่วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ จัดพิธีที่วัดปากน้ำภาษีเจริญ ในวันจันทร์ที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๐ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง จัดพิธีที่วัดชนะสงคราม และเจ้าคณะใหญ่หนใต้ จัดที่วัดเบญจมบพิตร

ในมงคลสมัยพุทธศักราช ๒๕๕๐ นี้สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมพรรษาบรรจบครบ ๘๐ พระวัสสา ทรงดำรงสิริราไชศวรรย์สมบัติ ปกครองประเทศชาติโดยธรรม ให้วัฒนาสถาพรในทุกทาง ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกอย่าง เพื่อให้ประเทศไทยนี้เจริญด้วยธนสารสมบัตินานาประการ แม้ในทางศาสนจักรก็ได้ทรงปฏิบัติในฐานะทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกโดยสมควรทุกประการ คณะรัฐบาล ประชาชนทั้งชาติ คณะสงฆ์ทุกส่วนต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพ้นประมาณ จึงกำหนดการเฉลิมฉลองพระชนมพรรษาครบ ๘๐ บริบูรณ์ ทั่วประเทศตลอดปี แสดงความจงรักภักดีด้วยวิธีการต่างๆ บำเพ็ญกุศลสาธาณะประโยชน์ต่างๆ น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ด้วยจิตใจเคารพสักการะเทิดทูนบูชา ศรัทธาในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์ประมุขแห่งประเทศชาติ องค์เอกอัครศาสนูปถัมภกตั้งสัตยาธิษฐานเป็นอันเดียวกันถวายพระพรชัยมงคล

จิรญฺชีวี มหาราชา **สุขปฺปตฺโต อนามโย**

ขอถวายพระพรสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมพรรษายืนนาน ทรงสำราญสมบูรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยิ่งยืนนานในสิริราชสมบัติปกครองรัฐสีมาให้สมบูรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์เถรานุเถรทั้งหลายในมหาสมาคมมงคลกาลนี้ มีสมานฉันท์พร้อมใจกันตั้งสัตยาธิษฐาน อันเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลายประสิทธิถวายพระพรชัยแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า โดยรตนัตยคาถา

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่า พระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความยินดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาลขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐนี้ในกาลไหนๆจงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความไม่มีโรค ความเกษมสุขสำราญ ความมีพระชนมายุยิ่งยืนนานและความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้นๆ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถานจงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศานุวงศ์ และคณะรัฐบาล มุขอำมาตย์ มนตรี สภา เสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลกนิกร ประชาราษฎรสมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วทุกจักรราศีซึ่งสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงเป็นองค์พระประมุขด้วยนำเข้าไปให้ถึงซึ่งความสุขอิฏฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญอย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนาสมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอถวายพระพร

พระมงคลวิเสสกถา
ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
วันเสาร์ที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๑๒.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามไวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ **อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ**

อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ **ขนฺติญฺจ อวิโรธนฺติ ฯ**

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา พระมงคลวิเสสกถาฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เป็นปสาทนียกถามังคลานุโมทนา ในมหามงคลสมัยอภิลักขิตกาลโดยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมพรรษามาโดยความสวัสดี ครบ ๘๑ พระวัสสาบริบูรณ์ ซึ่งไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในอดีตกาล ที่ทรงพระชนมายุยืนนานถึงเพียงนี้ นับได้ว่าสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงปุพเพกตปุญญตา ความ

เป็นผู้มีบุญอันประกอบด้วยการเจริญพระชนมายุยืนนาน คือ พระเมตตา ความรัก ความไมตรี พระกรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ในผู้อื่น สัตว์อื่น อันทรงปฏิบัติบำเพ็ญไว้ในปางก่อน เป็นผลสะท้อนจึงมาในพระชาตินี้ ภพนี้ บัดนี้ มาบรรจบพระบรมราชสมภพ ทรงพระราชปรารภมหามงคลสมัย ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดให้ตั้งการพระราชพิธี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธาทิรัตนตรัยด้วยราชาภิมาน สักการภัณฑ์ ประทีป ธูปเทียน สุคันธชาติ ระเบียบกุสุมมาลาพระราชทานถวายบิณฑบาต ขัชชโภชนาหาร และไทยธรรมสมณบริขารในพระภิกษุสงฆ์แล้ว ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลแก่เทพยดาและมนุษย์ เป็นส่วนเทวตาพลีญาติพลี และสรรพสาธารณพลีธรรมบรรณาการเพื่อให้อนุโมทนาสัมฤทธิ์ผล สุขสมบัติอันไพบูลย์ เพื่อจักได้เกื้อกูลไมตรีหิโตปเทศกัลยาณจิต ประสิทธิชัยมงคลพระชนมสุขศุภวิบูลมนุญผล เพิ่มพระบรมโพธิสมภารทานบารมีสัปปุริสปฏิบัติ ด้วยพระกัลยาณเกียรติคุณอดุลยบริสุทธิ์ทุกประการ

ณ บัดนี้ จักขอรับพระราชทานถวายวิสัชนาเรื่อง ทาน การให้ที่มีปรากฏในทศพิธราชธรรมว่า ทานํ สีลํ เป็นต้น ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญอยู่ตลอดเวลา **ทาน** การให้ โดยทั่วไป คือการให้เพื่ออนุเคราะห์ผู้ที่ขาดแคลนควรที่จะอนุเคราะห์ เพื่อสงเคราะห์ผู้ที่ควรสงเคราะห์ เป็นการผูกใจ ผูกไมตรีจิต หรือเพื่อบูชาผู้ที่ควรบูชา เป็นการบูชาคุณหรือตอบแทนคุณ หรือเป็นการบำเพ็ญบุญในบุญเขต สมเด็จพระบรมโลกเชษฐ์ตรัสสอนให้ทำทานอย่างมีขอบเขตและเหตุผล ดังที่ตรัสไว้ว่า **วิเจยฺย ทานํ ทาตพฺพํ** ทรงสรรเสริญการเลือกให้พิจารณาให้ใคร่ครวญให้ และทรงแสดงคุณสมบัติของทานไว้ ๓ ประการ คือ **เจตนาสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยเจตนาคือมีเจตนาดีก่อนจะให้ กำลังให้ก็มีจิตผ่องใส ครั้นให้แล้วก็อิ่มใจ **วัตถุสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยสิ่งของได้แก่ สิ่งของที่ควรให้ได้มาโดยบริสุทธิ์ ด้วยหน้าที่การงาน และเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ **ปฏิคาหกสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยผู้รับ คือผู้รับเป็นผู้สมควรที่จะรับทาน และตรัสสอนให้ทำทานเป็นบุญ คือให้เป็นความดีเป็นเครื่องชำระล้างความชั่ว เช่น โลภะ ความอยากได้ และมัจฉริยะ ความตระหนี่ อิสสา ความริษยา เป็นต้น เป็นเครื่องเจริญความดี มีเมตตากรุณา เป็นต้น ให้ทำทานเป็นกุศลคือเป็นกิจของคนฉลาดจัดทำ ตรัสสอนให้ทำทานเป็นสัปปุริสทาน ได้แก่ ทานของคนดีมีปัญญา เช่น ให้ถูกกาลถูกสมัยตรงกับใจของผู้รับไม่ทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน

อนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงทานการให้ไว้ ๒ ประการ คือ **อามิสทาน** การให้พัสดุสิ่งของต่างๆ เครื่องบำรุงร่างกาย เครื่องใช้สอย เสื้อผ้าอาภรณ์ เป็นต้น ๑ **ธรรมทาน** การให้ธรรมคือการแนะนำ สั่งสอน บอกกล่าว อบรม ชี้โทษ แสดงคุณ ๑ ตรัสว่า การให้ทั้งสองอย่างนี้ธรรมทาน

การให้ธรรมเป็นเลิศประเสริฐที่สุด พิจารณาโดยเหตุผลก็พึงเห็นความสำคัญได้ว่า ความทุกข์ยากขาดแคลนของคนเรามี ๒ ทางคือทางร่างกายและจิตใจ อามิสทาน เป็นเครื่องบรรเทาความทุกข์ยากขาดแคลนทางกาย เช่น เมื่อต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม แล้วได้สิ่งเหล่านั้นมาบริโภคใช้สอย ก็บรรเทาความทุกข์ยากขาดแคลนทำให้เกิดความสุขทางกายได้ ส่วนธรรมทาน การให้ธรรม เป็นเครื่องบรรเทาความทุกข์ยากขาดแคลนทางจิตใจ เช่น ขณะที่จิตใจเกิดความทุกข์ร้อน เมื่อได้ธรรมที่เหมาะสมมาดับทุกข์ก็ทำให้จิตใจเกิดความสุขได้ นอกจากนี้ธรรมทานยังเป็นเครื่องบรรเทากิเลสทางจิตใจ แก้ความประพฤติชั่วร้ายเสียหาย ทำให้จิตใจที่หิวกระหายด้วยโลภะ ตัณหา ให้รู้จักอิ่ม ให้รู้จักเต็ม ให้รู้จักพอ ธรรมะอย่างเดียวเท่านั้น เป็นเครื่องแก้กัน บรรเทากิเลสและทุจริตได้ ทำให้เกิดสุขทางกายได้ด้วยเพราะเมื่อบุคคลมีธรรมะแล้ว ก็จักละทุจริต ประกอบสุจริต พากันประกอบกิจประกอบอาชีพและการงานต่างๆ ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางที่ชอบ ก็จักเกิดความสมบูรณ์พูนสุขโดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระจอมไตรบรมศาสดา จึงทรงประทานเทศนาว่า สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ การให้ธรรมคำสั่งสอนชนะการให้ทั้งปวง แม้เมื่อพระองค์ยังเป็นพระโพธิสัตว์ยังมิได้ตรัสรู้ ก็ได้ทรงประทานสิ่งของทั้งหลายมาโดยลำดับ เมื่อตรัสรู้แล้วก็ทรงประทานพระธรรมคำสั่งคำสอน คือพระพุทธศาสนา ซึ่งพุทธบริษัททั้งปวงได้รับไว้และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา พระพุทธศาสนาจึงดำรงมั่นอยู่ในโลก เป็นเหตุให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล และความสุขตราบเท่าถึงทุกวันนี้

ทานอีกประเภทหนึ่ง คือ **อภัยทาน** การให้อภัย ไม่มีเวร ไม่มีภัยต่อกัน โดยมีเมตตาไมตรีมีความรัก เอื้ออาทร กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ เป็นคุณธรรมนำ คือเป็นเบื้องหน้าเป็นเบื้องต้น ในบุคคลและสัตว์อื่นที่ควรให้อภัย บุคคลผู้ให้อภัยทาน เมื่อเหตุการณ์ก่อให้เกิดความโกรธอาฆาต พยาบาทเกิดขึ้น เช่น ถูกด่าว่า ทุบตี ใส่ร้ายป้ายสี ตำหนิติเตียน ประหัตประหาร ทำร้ายร่างกาย ทำลายจิตใจ โดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ปรากฏ ก็งดโทสะประทุษร้ายตอบ โกรธตอบด่าตอบได้ ไม่พยาบาทอาฆาตผู้ที่กระทำก่อนนั้น โดยยึดมั่นคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องสงบระงับด้วยการกำหนดพิจารณาว่า สมเด็จพระบรมศาสดาทรงตำหนิผู้ที่ด่าตอบ ทุบตีตอบ ว่าร้ายตอบใส่ความตอบ ตำหนิติเตียนตอบ ประหัตประหารตอบว่า เป็นผู้เลวทรามกว่าผู้ที่กระทำก่อน แล้วไม่ทำตอบกล่าวตอบผู้นั้น ผู้ปฏิบัติเช่นนี้เป็นผู้ชื่อว่าผู้ให้อภัยตามหลักของพระพุทธศาสนา มีเรื่องสาธกท่านยกตัวอย่างไว้ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกความว่า พระเจ้าพรหมทัตกาสิกราช กษัตริย์ผู้ครองแคว้นกาสีในเขตพระนครพาราณสี มีพระประสงค์จะขยายราชอาณาจักรให้แผ่ไพศาล จึงทรงการกรีฑาทัพยกพลบุกยึดแคว้นโกศล ซึ่งมีพระเจ้าทีฆีติโกศลเป็นพระราชา แคว้นโกศลมีพลเมืองน้อย ไม่อาจสู้รบพระเจ้าพรหมทัตได้ จึงเสด็จหนีออกจากพระนคร ไปหลบซ่อนพระองค์อยู่ ณ บ้านช่างหม้อ พร้อมทั้งพระมเหสี

ในกาลต่อมา พระมเหสีทรงพระครรภ์ ประสูติพระโอรสเป็นพระราชกุมาร ทรงขนานพระนามว่า ทีฆาวุกุมาร ทรงอยู่ด้วยอาการปกปิดพระองค์ ไม่ประสงค์จะให้ผู้ใดทราบว่าเป็นเชื้อสายกษัตริย์ พระเจ้าทีฆีติโกศลจึงทรงนำทีฆาวุกุมารไปฝากไว้ในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ในเมืองตักศิลา กาลต่อมา พระเจ้าพรหมทัตกาสิกราชสืบทราบ โดยนายช่างกัลบกเก่าของพระเจ้าทีฆีติโกศลว่า พระเจ้าทีฆีติโกศล พร้อมทั้งพระมเหสีหลบซ่อนพระองค์อยู่ที่บ้านนายช่างหม้อ จึงส่งทหารไปล้อมจับ พร้อมรับสั่งว่าเมื่อจับได้แล้วให้จัดการตามหน้าที่ ฝ่ายทีฆาวุกุมารคิดว่า นานแล้วเรามิได้ไปเฝ้าพระชนกพระชนนีจึงมาสู่ที่แห่งนั้น ทอดพระเนตรเห็นท่านทั้งสองถูกจับมัดอยู่ด้วยเครื่องพันธนาการ จึงแฝงพระองค์เข้าไปในที่ประชุมนั้น ประทับยืนอยู่ห่างๆ พระเจ้าทีฆีติโกศลและพระเทวีถูกมัดอยู่ที่ที่จะประหาร ทอดพระเนตรเหลือบเห็นทีฆาวุกุมาร ก็ทรงจำได้ ไม่ทรงประสงค์จะให้ทีฆาวุกุมารผูกเวรสร้างภัย พยาบาทปองร้ายพระเจ้าพรหมทัตกาสิกราชต่อไป จึงประทานโอวาทว่า **"พ่อทีฆาวุ เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว เจ้าอย่าเห็นแก่สั้น เวรทั้งหลายย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับได้เพราะไม่จองเวร"** ตรัสย้ำเช่นนี้ถึง ๓ ครั้ง ในที่นั้น ผู้ได้ฟังได้ทราบก็เกิดความสงสัยขึ้นว่า พระเจ้าทีฆีติโกศลทรงวิกลจริต ทีฆาวุเป็นใครอยู่ที่ไหน ชะรอยจะเป็นเชื้อสายของพระเจ้าทีฆีติโกศล ทุกคนก็เห็นเช่นเดียวกัน

ภายหลัง เมื่อทีฆาวุกุมารเจริญวัยในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ตั้งใจศึกษาศิลปวิทยาการในยุทธวิธีและการดีดพิณ เมื่อมีความรู้ความสามารถพอสมควรแล้ว ก็ลาออกจากสำนักอาจารย์ มุ่งมั่นเข้าไปสมัครงานเป็นคนเลี้ยงช้างของพระเจ้าพรหมทัต ด้วยหวังจะแก้แค้นแทนพระบิดาพระมารดา ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความขยันหมั่นเพียรและรอบคอบ จนพระเจ้าพรหมทัตทรงวางพระทัย ตั้งไว้เป็นทหารคนสนิทใกล้ชิดพระองค์ ให้ติดตามทุกหนทุกแห่งที่เสด็จไป

วันหนึ่ง พระเจ้าพรหมทัตมีพระประสงค์จะทรงกีฬาล่าสัตว์ในกลางไพร จึงให้ทีฆาวุกุมารตามเสด็จไปด้วย เพื่อช่วยป้องกันอันตราย เมื่อทรงตามเนื้อไปไกลจากไพร่พลทั้งหลาย มีแต่ทีฆาวุกุมารเพียงคนเดียวที่ติดตามไป ทรงเหนื่อยอ่อนพระวรกายมากขึ้น ประสงค์จะพักผ่อน จึงเสด็จเข้าไปประทับ ณ โคนไม้ใหญ่ ทรงอาศัยพระเพลาของทีฆาวุกุมารเป็นเสมือนพระเขนย จึงทรงม่อยผล็อยหลับไป เป็นโอกาสให้ทีฆาวุกุมารได้วาระที่จะปลงพระชนม์แก้แค้นแทนพระเจ้าทีฆีติโกศลผู้พระบิดา ทีฆาวุกุมารชักพระแสงดาบออกมาด้วยหวังจะปลงพระชนม์พระเจ้าพรหมทัต แต่กลับระลึกขึ้นมาว่า ตนเจริญเติบโตขึ้นมาถึงเพียงนี้ เพราะพระเจ้าพรหมทัตชุบเลี้ยง จึงระงับดับอารมณ์ สอดพระแสงดาบเข้าฝักดังเก่า ข่มพระทัยระงับไว้ไม่ทรงฟาดฟัน ทรงชักพระแสงดาบออกครั้งที่สอง แต่มิได้ตัดสินพระทัยฟันลงไป เพราะระลึกถึงพระกรุณาที่พระเจ้าพรหมทัตทรงชุบเลี้ยง จึงวางพระแสงดาบไว้ใกล้ๆ แล้วทรงระลึกต่อไปว่า พระบิดาพระมารดาของเราถูกชิงราชสมบัติ ไร้ที่อยู่อาศัย ต้องไปหลบซ่อนอยู่ที่บ้าน

นายช่างหม้อ ต่อมาท่านผู้นี้ยังให้ทหารจับมาปลงพระชนม์ จึงควรที่เราต้องแก้แค้นแทนพระบิดาพระมารดา เมื่อตกลงพระทัยเช่นนี้จึงหยิบพระแสงดาบขึ้นมา กำไว้แน่นด้วยพระหัตถ์ขวา ด้วยหมายพระทัยจะฟันพระศอพระเจ้าพรหมทัตให้ขาด จึงจับรวบมวยพระเกศาพระเจ้าพรหมทัตไว้แน่นถนัด

ขณะนั้น พระเจ้าพรหมทัตกาสิกราชกำลังทรงพระสุบินว่า ทีฆาวุกุมารเงื้อพระแสงดาบจะฟันพระองค์ พระองค์ตกพระทัยกลัว จึงประนมมือร้องขอพระชนมชีพว่า "พ่อทีฆาวุ ขอชีวิตเราอย่าฆ่าเราเลย" เมื่อทีฆาวุกุมารได้ยินดังนั้น ก็ระลึกถึงพระโอวาทของพระเจ้าทีฆีติ ผู้พระบิดาประทานไว้ครั้งสุดท้ายว่า "พ่อทีฆาวุ เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว เจ้าอย่าเห็นแก่สั้น เวรทั้งหลายย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับได้เพราะไม่จองเวร" ขึ้นมาได้ จึงปล่อยมวยพระเกศา พระเจ้าพรหมทัตวางพระแสงดาบทันที แล้วทูลขอชีวิตต่อพระเจ้าพรหมทัตว่า "หม่อมฉันผิดไปแล้ว ขอพระราชทานอภัยให้ชีวิตแก่หม่อมฉันด้วย" พระเจ้าพรหมทัตจึงตรัสว่า "เรายกชีวิตให้เจ้า เพราะเจ้าไม่ฆ่าเรา" ทั้งสองก็ให้อภัยแก่กันและกัน จากนั้นพระเจ้าพรหมทัต จึงตรัสถามทีฆาวุกุมารถึงพระโอวาทที่พระจ้าทีฆีติโกศลผู้พระราชบิดาทรงประทานว่า "เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว เจ้าอย่าเห็นแก่สั้น เวรทั้งหลายไม่ระงับได้ด้วยจองเวรเลย แต่ย่อมระงับได้เพราะไม่จองเวร" ข้อความส่วนนี้มีความหมายอย่างไร ทีฆาวุกุมารจึงกราบทูลว่า ขอเดชะ คำว่า อย่าเห็นแก่ยาว หมายถึง อย่าจองเวร อย่าผูกอาฆาตพยาบาท ทำตอบพูดตอบ ด่าตอบ เพราะเวรก่อให้เกิดหายนะยาวนาน คำว่า อย่าเห็นแก่สั้น หมายถึง อย่าแตกมิตรอธิบายว่า การแตกมิตรนำมาแต่ความเสื่อม หาความเจริญงอกงามไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงอย่าเห็นแก่สั้น หันมาสามัคคีไว้ ส่วนข้อว่า เวรทั้งหลายไม่ระงับได้ด้วยจองเวรเลย แต่ย่อมระงับได้เพราะไม่จองเวร มีความหมาย ว่าพระชนกชนนีของข้าพระพุทธเจ้าถูกพระองค์ปลงพระชนมชีพ ถ้าข้าพระพุทธเจ้าจะพึงปลงพระชนมชีพของพระองค์เสียบ้าง คนเหล่าใดใคร่ความเจริญแก่พระองค์ คนเหล่านั้นจะพึงปลงชีวิตข้าพระพุทธเจ้า คนเหล่าใดใคร่ความเจริญแก่ข้าพระพุทธเจ้า คนเหล่านั้นจะพึงปลงชีวิตคนเหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ เวรนั้นไม่พึงระงับเพราะเวร แต่มาบัดนี้ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชีวิตแก่ข้าพระพุทธเจ้า และข้าพระพุทธเจ้าก็ทูลถวายพระชนมชีพแด่พระองค์ เป็นอันว่าเวรนั้นระงับแล้ว เพราะไม่จองเวร เมื่อทีฆาวุกุมารกราบทูลถวายให้พระเจ้าพรหมทัตกาสิกราชทรงทราบดังนี้ พระเจ้าพรหมทัตพอพระทัยอย่างยิ่ง แล้วทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานคืนรี้พล ราชพาหนะชนบท คลังศาสตราวุธยุทธภัณฑ์ และคลังธัญญาหาร อันเป็นพระราชสมบัติของพระเจ้าทีฆีติโกศลและได้พระราชทานพระราชธิดาแก่ทีฆาวุกุมาร โดยการอภิเษกสมรส แคว้นทั้งสองคือกาสีและโกศลจึงเป็นมณฑลอันเดียวกันแต่นั้นมา

อภัยทาน คือ ความมีเมตตากรุณา ไม่ก่อเวรสร้างภัย ไม่พยาบาทปองร้าย ปรารถนาความสุขแก่ผู้อื่น สัตว์อื่นโดยส่วนเดียว จึงเป็นเหตุให้สังคมโลกอยู่เย็นสุขสบาย คลายร้อน ผ่อนความทุกข์ดังพรรณามา ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้มีความอดทนอดกลั้นต่อเหตุการณ์ที่เป็นอนิฏฐารมณ์ ไม่ชื่นชม ไม่โทมนัสน้อยใจไปตามกระแส วางจิตแน่วแน่อยู่ในอุเบกขาธรรม คือความวางเฉย เป็นกลาง ให้เป็นไปตามอำนาจกรรม คือการกระทำที่จะนำไปสู่ความหายนะและความเจริญ มีการกระทำไม่ผิดพลาดในหน้าที่ ไม่มีอคติ ๔ คือ ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะโกรธ ลำเอียงเพราะกลัว และลำเอียงเพราะความเขลา รู้ไม่เท่าทัน ไม่ทำให้ผิดจากธรรมความถูกต้อง มีธรรมะเป็นธงชัย ถึงพร้อมด้วยศีล คือการรักษากาย วาจา มีปรกติกล่าวคำสัตย์ คำจริง มีใจประกอบไปด้วยหิริ ละอายบาปทุจริต ผู้บริสุทธิ์ดุจแท่งทองชมพูนุท **เทวาปิ นํ ปสํสนฺติ** แม้เทพยดาก็ย่อมยกย่องนิยม **พฺรหฺมุนาปิ ปสํสิโต** ถึงพรหมก็สรรเสริญบุคคลผู้นั้น ด้วยประการดังนี้

อันพระราชกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ เป็นที่ตั้งแห่งศิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญมาตั้งแต่ต้นจนกระทั่งปัจจุบัน เกี่ยวกับทาน การพระราชทาน การให้ การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ ศีล การทรงรักษาพระวรกาย พระวาจา ให้สะอาดปราศจากโทษมลทิน ภาวนา การทรงน้อมนึกระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้าเป็นสรณะ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐ เป็นอากรบ่อเกิดความพิพัฒน์สวัสดีเป็นที่เจริญพระชนมสุขทุกประการ คือ พระชนมายุยืนนาน พระฉวีวรรณผ่องใส สุขพระวรกาย สุขพระทัยบริบูรณ์ เพิ่มพูนพระกำลัง พระวรกาย กำลังพระทัย กำลังพระสติปัญญา พระกำลังความสามารถ เป็นพระอัตตสมบัติสมบัติส่วนพระองค์เป็นพระปรหิตปฏิบัติ ทรงปฏิบัติประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น คือ พสกนิกรไทยทั้งชาติ และเป็นรัฏฐาภิปาลโนบาย คือ อุบายวิธีในการป้องกันประเทศ รักษาประเทศไทยให้เจริญงอกงาม มั่นคงดำรงอยู่ตลอดกาล

ในมงคลสมัยพุทธศักราช ๒๕๕๑ นี้ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระชนมพรรษาบรรจบครบ ๘๑ พระวัสสา ทรงดำรงสิริราไชศวรรย์สมบัติปกครองประเทศชาติโดยธรรม ให้วัฒนาสถาพรในทุกทาง ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกอย่างเพื่อให้ประเทศไทยนี้เจริญด้วยธนสารสมบัตินานาประการ แม้ในทางศาสนจักรก็ได้ทรงปฏิบัติในฐานะทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกโดยสมควรทุกประการ คณะรัฐบาล ประชาชนทั้งชาติ คณะสงฆ์ทุกส่วนต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพ้นประมาณ จึงแสดงความจงรักภักดีด้วยวิธีการต่างๆ บำเพ็ญกุศลสาธาณะประโยชน์ต่างๆ น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายด้วยจิตใจเคารพสักการะ เทิดทูนบูชา ศรัทธา

เชื่อมั่นในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์ประมุขแห่งประเทศชาติ องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก โดยตั้งสัตยาธิษฐานเป็นอันเดียวกัน ถวายพระพรชัยมงคล

จิรญฺชีวี มหาราชา **สุขปฺปตฺโต อนามโย**

ขอถวายพระพรสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงประดับด้วยพระคุณสมุทัยอันพิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมพรรษายืนนาน ทรงสำราญสมบูรณ์พระอนามัย ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่กิจการอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยิ่งยืนนานในสิริราชสมบัติ ปกครองรัฐสีมาให้สมบูรณ์สมพระราชประสงค์

ลำดับนี้ พระสงฆ์เถรานุเถรทั้งหลายในมหาสมาคมมงคลกาลนี้ มีสมานฉันท์พร้อมใจกันตั้งสัตยาธิษฐาน อันเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย ที่ปรากฏเป็นมงคลสูงสุดของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ประสิทธิถวายพระพรชัยแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า โดยรตนัตยคาถา

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระธรรมอันสูงสุด ยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้เบิกบานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย คือวัตถุอันประเสริฐให้เกิดความยินดี ๓ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งใหญ่ไพศาลแก่ผู้เลื่อมใส ด้วยเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัยดลบันดาล ขออุปัทวันตรายและอุปสรรคศัตรูทั้งหลาย จงอย่าบังเกิดถูกต้องพ้องพานซึ่งไทยสยามรัฐนี้ในกาลไหนๆ จงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความไม่มีโรค ความเกษมสุขสำราญ ความมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน และความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งวิบุลผลนั้นๆ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถาน จงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงอภิบาลไทยสยามรัฐมหาชนนี้ กับทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศานุวงศ์ และคณะรัฐบาล มุขอำมาตย์ มนตรี สภา เสวกามาตย์ ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พสกนิกรประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ ขอเทพเจ้าทั่วทุกจักรราศี ซึ่งสถิตอยู่ในไทยสยามรัฐมณฑลนี้ จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสกลไทยสยามรัฐสีมาอาณาเขต ซึ่งมีสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงเป็นองค์พระประมุขด้วยนำเข้าไปให้ถึงซึ่งความสุขอิฏฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ คอยป้องกันสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยทรงเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในพระมงคลวิเสสกถา เป็นปสาทนียมังคลานุโมทนา สมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา
ในการบำเพ็ญพระราชกุศล
ในวาระพิเศษ

พระธรรมเทศนา พุทธศาสนกถา
ในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์ ณ วัดชนะสงคราม

วันพุธที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๐ เวลา ๑๗.๐๐ น.

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม

รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในมาฆปูชากถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้ารับพระราชทานถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา

สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาพุทธศาสนกถา พรรณนาข้อความคำสอนของพระพุทธศาสนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมีในวโรกาสที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงกอปรด้วยพระราชศรัทธาปรารถนาที่จะทรงสดับหลักพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชทานตามกาลและ

โอกาสอันสมควร แก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อให้ถือปฏิบัติเป็นแนวทางดำเนินชีวิต เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง จักได้ถวายวิสัชนาเป็นลำดับไป

มูลเหตุที่พระธรรมเทศนาส่วนนี้มีปรากฏขึ้น โดยที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับยับยั้งสำราญพระอิริยาบถอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร ที่ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีมีศรัทธาสร้างถวาย พระอานนทเถระเจ้าพุทธอุปัฏฐาก มีวิตกสงสัยในกาลเวลา พระมารดา พระบิดา พระชนมายุ ต้นไม้ที่ประทับตรัสรู้ พระอัครสาวกทั้งคู่ พระอุปัฏฐากผู้ปฏิบัติบำรุง และการประชุมของพระสาวกของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสจำแนกแจกไว้ แต่อุโบสถมิได้กำหนดแสดงไว้ว่าเป็นอย่างนี้หรือเป็นอย่างอื่น พระเถระเจ้าจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลถามสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ตรัสพยากรณ์ความแตกต่างแห่งเหตุทั้งหลายเหล่านั้น ด้วยว่าพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ทรงกระทำอุโบสถทุกๆ ๗ ปี พระโอวาทที่ทรงประทานวันหนึ่งเท่านั้นเพียงพอไปได้ ๗ ปี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า สิขีและเวสสภู ทรงกระทำอุโบสถในทุก ๖ ปี พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน สัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกระทำอุโบสถทุกๆ ปี พระกัสสปทศพลสัมมา-สัมพุทธเจ้า ทรงกระทำอุโบสถทุกๆ ๖ เดือน พระบรมศาสดาตรัสความแตกต่างแห่งกาลของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นแล้วตรัสว่า แต่พระโอวาทที่ทรงประกาศสั่งสอนเป็นอันเดียวกัน เหมือนกัน อย่างนี้นี่แล เมื่อจะทรงประกาศพระโอวาทคำสอนให้แจ่มแจ้งปรากฏ จึงทรงกำหนดตรัสพระคาถาทั้งหลายเหล่านี้ดังที่อัญเชิญมาเป็นอุเทศว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณํ   กุสลสฺสูปสมฺปทา

เป็นต้น ความว่าการไม่กระทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม ความทำจิตของตนให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะ เป็นความดีอย่างยิ่ง ท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานการดับกิเลสว่าเป็นยอดเยี่ยม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่านักบวช ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ การไม่ตำหนิติเตียน การไม่เบียดเบียนทำร้าย ความสำรวมในพระวินัย มตฺตญฺญุตา ความเป็นผู้รู้ประมาณในภัตที่นั่งที่นอนอันเงียบสงัด การประกอบความเพียรในสมาธิจิต นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ดังนี้

จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาโดยสังขิตนัย อันบาป คือ ความชั่ว ความเลว อกุศล สิ่งไม่ดีเลวร้าย ทุจริต ความประพฤติชั่วประพฤติผิดด้วยกาย วาจาจิต การประพฤติชั่วด้วยกาย คือฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทำร้ายประหัตประหารผู้อื่นสัตว์อื่น ตลอดถึงการชกต่อยทุบตีเบียดเบียนให้ผู้อื่น สัตว์อื่นได้รับความเสียหาย การลักขโมย ปล้น จี้ ฉกชิง วิ่งราว ฉ้อโกง เบียดบัง ตลอดจนกระทั่งฉ้อราษฎร์

บังหลวง จัดเรียกว่าเป็นความชั่ว เป็นบาปทางกาย การกล่าวถ้อยคำที่เป็นเท็จ คือไม่เป็นจริง กลับจริงให้เท็จ กลับเท็จว่าจริง คำหยาบคือคำที่ไม่น่าฟัง ไม่นิ่มนวลชวนสดับ ไม่ไพเราะเสนาะหู คำส่อเสียดคือนำเอาเรื่องทางโน้นมาบอกทางนี้ นำเรื่องทางนี้ไปบอกทางโน้น เพื่อให้ตนได้รับความดีความชอบยกย่องสรรเสริญ คำเพ้อเจ้อ คือถ้อยคำที่ไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง ผู้พูดก็มิได้ตั้งใจจะให้ผู้ฟังเสียหายเป็นคำเหลวไหลไร้สาระ ตามที่กล่าวมานี้ เป็นความชั่วความเลว เป็นบาปทางวาจา ความละโมบโลภมากอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ขวนขวายในทางทุจริต พยาบาท อาฆาต ปองร้าย ก่อเวรสร้างภัยในผู้อื่น สัตว์อื่น การเห็นผิดทำนองคลองธรรม คือเห็นว่าบุญไม่มี บาปไม่มี นรกไม่มี สวรรค์ไม่มีคนและสัตว์ดีเองเสียเอง หาเหตุและปัจจัยสิ่งแวดล้อมสนับสนุนมิได้ ทำความดีไม่ได้ความสุข ทำความชั่วความเลว ก็ไม่มีทุกข์ ผู้ที่เห็นเช่นนี้เรียกว่า เห็นผิดทำนองคลองธรรม ตามที่วิสัชชนามาเป็นบาป เป็นความชั่ว เป็นความเลวทางกาย วาจา จิต สมควรที่มนุษย์ผู้ปรารถนาความสุขจะพึง ลด ละ เลิก ไม่กระทำ เพื่อความสุขของตนและประชาชนทั่วไป ตลอดจนสัตว์ร่วมโลกเป็นที่สุด

อันบุญ คือ ความสุข สิ่งที่ชำระล้างสันดานให้สะอาดปราศจากโทษทุกข์ ให้ความสุขกายสบายใจ ทั้งปัจจุบันและอนาคต ทั้งชาตินี้และชาติหน้า ภพนี้ภพหน้า สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสแก่พุทธบริษัททั้งหลายว่า **มา ภิกฺขเว ปุญฺญานํ ภายิตฺถ** ภิกษุทั้งหลาย รวมทั้งภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาพวกเธออย่ากลัวบุญเลย คำว่า บุญบุญนี้เป็นชื่อของความสุข ผู้ใดมีบุญผู้นั้นย่อมมีความสุข และตรัสให้อาจหาญอุตสาหะในการทำบุญว่า หากว่าบุคคลพึงทำบุญไซร้ พึงทำบุญนั้นบ่อยๆ เสมอๆ พึงทำความพอใจในการทำบุญ การสั่งสมบุญนำความสุขมาให้ ในที่บางแห่งท่านเรียกว่า กุศลเพราะเป็นเครื่องชำระล้างสันดานบุคคล เป็นเครื่องชำระบาปธรรม เป็นความฉลาด เป็นความดี บุญกุศลจึงเป็นอันเดียวกันโดยความหมาย การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม คือการประพฤติกาย วาจา และจิตให้สุจริตเป็นพื้นฐานเบื้องต้น พ้นจากความชั่วร้าย มีใจประกอบด้วยเมตตา กรุณา ช่วยเหลือ เกื้อกูล สงเคราะห์อนุเคราะห์ ผู้อื่นสัตว์อื่นผู้ได้รับความทุกข์ ไม่เลือกชั้น วรรณะ เพศ วัย ไม่คำนึงว่าผู้นั้นจะเป็นใครเห็นว่าควรเฉลี่ยความสุขให้โดยส่วนเดียว รวมถึงการปฏิบัติกาย และการเปล่งวาจาให้เป็นบุญกุศลด้วยได้ชื่อว่าการบำเพ็ญบุญ การสร้างกุศล การทำความดีให้เกิด ให้มี ให้ถึงพร้อม ควรน้อมเข้ามาให้เกิดให้มีในตน การชำระจิตของตนให้สะอาดให้ผ่องใสไร้ความมัวหมอง เป็นกิจที่ควรกระทำ ความมัวหมองของจิต ได้แก่ นิวรณ์ ๕ ประการ คือ

๑. กามฉันท์ ความพอใจในกาม คือความใคร่ ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสที่คฤหัสถ์ชาวโลกใฝ่หา

๒. พยาบาท การจองล้างจองผลาญ ก่อเวร สร้างภัยในผู้อื่นสัตว์อื่น

๓. ถีนมิทธะ ความง่วงเหงาหาวนอน หย่อนกำลังใจ ท้อแท้ ท้อถอย เคลิบเคลิ้ม หดหู่ในการประกอบความดี

๔. อุทธัจจะกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่าน รำคาญ ซัดส่ายความคิดไม่ให้จิตอยู่คงที่

๕. วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในคุณพระรัตนตรัย ไม่เชื่อว่าปฏิบัติตามแล้วจะพ้นจากความทุกข์ได้

ทั้งสามประการที่กล่าวมานี้ คือ การไม่กระทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส เป็นพระศาสนา คือเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ทรงสอน ทรงพร่ำสอน ทรงตามสอนอย่างนี้ ความอดทน ความอดกลั้นต่อความเหนื่อยยาก ลำบาก ตรากตรำ เมื่อยล้า เจ็บปวดหิว ระหาย เย็นร้อน อ่อนแข็ง อันเป็นทุกข์ทางกาย และอดทนอดกลั้นต่อคำติฉินนินทาด่าว่า เปรียบเปรยให้เจ็บใจ ใส่ร้ายป้ายสีให้เสียหาย อันเป็นทุกข์ทางใจ ความอดทนเป็นตบะ เป็นเครื่องเผาผลาญ บาปธรรมเป็นความดีอย่างยิ่ง เป็นเยี่ยมเป็นยอดพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมตรัสพระนิพพานการดับกิเลสว่า เป็นธรรมอันยอดเยี่ยม ผู้ทำร้ายผู้อื่นสัตว์อื่นไม่ใช่บรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นมิใช่สมณะ ความไม่กล่าวร้าย ๑ ความไม่ทำร้ายเบียดเบียน ๑ ความสำรวมในพระวินัย ๑ ความเป็นผู้รู้ประมาณในภัตร ๑ ที่นั่งที่นอนอันสงัด ๑ การประกอบความเพียรในสมาธิจิต ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงสอน ทรงพร่ำสอน ทรงตามสอนอย่างนี้

คำว่า **พอเพียง** ในคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นคำนิยามปรัชญา ซึ่งสมเด็จบรมบพิตรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระราชทานไว้ในที่ต่างๆ เพื่อให้พสกนิกรชาวไทยทั้งหลายถือเป็นหลักปฏิบัติ ปรากฏชัดในหนังสือเศรษฐกิจพอเพียงว่า **"เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป"** เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

คำว่า พอเพียง หรือ เพียงพอ มีความหมายในทางพระศาสนาว่า **มตฺตญฺญุตา** ความเป็นผู้รู้ประมาณ เป็นพระโอวาทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ประทานแก่สาวกทั่วไป ปรากฏในพระโอวาท-ปาฏิโมกข์ที่นำมาพรรณนาว่า มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ ความเป็นผู้รู้ประมาณในภัตร คือ ความพอเหมาะพอดีในการบริโภคการฉัน มิให้อิ่มอืดอัดจนเกินไป มิให้หิวระหายจนโรคภัยรบกวน ให้อยู่ที่พอเหมาะพอดี และมีปรากฏในทิฏฐธรรมิกัตถประโยชน์ประโยชน์ที่พึงได้ในชาตินี้ ข้อสุดท้ายคือ สมชีวิตาความเป็นผู้มีชีวิตสม่ำเสมอ ไม่ฝืดเคืองจนเกินไป ไม่ฟูมฟายเกินฐานะ ขอนำข้อธรรมที่เป็นอุปการะต่อข้อธรรมขึ้นมาพรรณนาคือ

อุฏฺฐานตา ความขยันหมั่นเพียรตามหน้าที่ เป็นเด็กยังเยาว์วัยต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เจริญเติบโตขึ้นก็ตั้งใจศึกษาค้นคว้าให้เกิดสติปัญญาความสามารถยิ่งขึ้น ทั้งใกล้และไกล ทั้งภายในและภายนอก เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็ตั้งใจประกอบธุระหน้าที่การงานที่ตนกระทำ ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อ ไม่ท้อแท้ถอยหลัง ดังที่ท่านสอนไว้ว่า **ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ** ผู้มีธุระมีหน้าที่กระทำการพอเหมาะพอดี มีความขยัน ย่อมประสบทรัพย์ คือได้ทรัพย์ เป็นเครื่องตอบแทนความขยัน

อารกฺขตา ความเป็นผู้รักษา รักษาหน้าที่การงานของตนให้เจริญงอกงาม มีผลสำเร็จเป็นจุดสุดท้าย รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้มิให้เป็นอันตราย สะสมให้เป็นหลักฐานมั่นคงยิ่งขึ้น รักษาความดีความชอบที่ประกอบให้มีขึ้นเกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมคลาย ให้คงความดีตลอดไป เหมือนเกลือรักษาความเค็ม ฉะนั้น

กลฺยาณมิตฺตตา ความเป็นผู้มีเพื่อนเป็นคนดี เพราะคนดีจะแนะนำในสิ่งดี จะชักชวนชี้นำในการทำความดี จะป้องกันจะห้ามปรามในการทำชั่วทำเลวทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงควรแต่การคบคนดี

สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตโดยสม่ำเสมอ มิให้ฝืดเคืองจนเกินไป มิให้ฟูมฟายจนเกินฐานะ โดยเมื่อประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต โดยรับราชการงานแผ่นดินก็ดี โดยพาณิชกรรมการค้าการขายก็ดี โดยเกษตรกรรมทำนาทำสวนทำไร่ก็ดี โดยที่สุดแม้เป็นกรรมกรรับจ้างทำงานก็ดี ย่อมมีผลงานคือรายได้ เป็นเครื่องตอบแทนตามหน้าที่การงานนั้นๆ มีหลักสำคัญที่จะต้องทำไว้ในใจว่า จะต้องทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต คบมิตรดี รักสามัคคี มีความอดทนเป็นกำลังใจในการทำงาน เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วก็ต้องรู้เก็บ รู้รักษา รู้ประหยัด รู้ประมาณการใช้จ่าย รู้การควรและไม่ควร ท่านวางแนวการใช้จ่ายไว้ว่า

๑. เลี้ยงตนเองให้ได้รับความสุขตามสมควร

๒. ใช้หนี้เก่า คือเลี้ยงมารดาบิดาให้มีความสุขตามหน้าที่ของบุตรธิดา เพราะท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงตอบแทนพระคุณท่าน สมดังคำประพันธ์ของท่านสุนทรภู่ กวีเอกของไทยประพันธ์ไว้ในสุภาษิตสอนหญิงว่า

มีสลึงพึงบรรจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดด้วยของต้องประสงค์
มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ ให้เป็นมื้อเป็นคราวทั้งคาวหวาน
เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล จงปฏิบัติท่านอย่าให้อดรันทดใจ
ด้วยชนกชนนีนี้มีพระเดช ได้ปกเกศเกศามาจนใหญ่
ได้อุ้มอุทรป้อนข้าวมาเท่าไร ด้วยหมายใจจะพึ่งพาธิดาดวงฯ

๓. ให้หนี้ใหม่ คือเลี้ยงภรรยาบุตรธิดา ให้มีความสุข โดยที่บุตรธิดายังไม่สามารถจะเลี้ยงตนได้ และจะต้องเจริญเติบโตในวันต่อไป

๔. บริจาคเฉลี่ยให้ปันแก่บุคคลผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นการทำบุญให้ความสุขแก่เขาเหล่านั้น

๕. สงเคราะห์ อนุเคราะห์ญาติของตนทั้งฝ่ายภรรยาและสามี ตามฐานะหน้าที่ของญาติ เก็บรักษาไว้เมื่อถึงคราวจำเป็นจักได้ใช้จ่ายโดยสะดวกส่วนหนึ่ง เช่น ในคราวเจ็บป่วย หรือจำเป็นอื่นๆ จะได้ใช้ได้จ่ายโดยสะดวก การได้มาแล้วสะสมไว้ไม่ใช้จ่ายโดยมุ่งหมายว่าจะให้เป็นกอบเป็นกำ เป็นกองใหญ่โตขึ้น แม้จะรับประทานลดอาการหิวโหยก็ไม่ใช้ไม่จ่าย เจ็บไข้ได้ป่วยก็ไม่ยอมรักษา เหตุกลัวความสิ้นเปลือง อาการเช่นนี้เป็นลักษณะของผู้ทำตนให้ฝืดเคือง มิได้รับความสุขจากการมีทรัพย์ ไม่รู้ความพอดีในการจ่าย นับได้ว่าไม่รู้ประมาณความพอเหมาะพอดี บางคนได้น้อยแต่ใช้จ่ายมาก ใช้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยเกินฐานะเกินพอดี

อีกนัยหนึ่ง สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตโดยสม่ำเสมอ ไม่ละโมบโลภมากในการแสวงหา ได้เท่าไรก็พอใจเท่านั้น สมควรอย่างไรก็พอใจอย่างนั้น มีกำลังความสามารถเท่าไรก็พอใจเท่านั้น ละเว้นมิจฉาชีพ คือลักขโมย ฉกชิง วิ่งราว ปล้น ตลอดจนฉ้อราษฎร์บังหลวงในกิจการทั้งปวง ประกอบสัมมาชีพในการแสวงหาโดย ประกอบด้วยหยาดเหงื่อแรงงาน งานที่ทำนั้นจะเป็นงานเล็กหรือใหญ่ก็ตาม จะต้องเป็นงานบริสุทธิ์โดยส่วนเดียว ไม่เกาะเกี่ยวกับทุจริตคดโกง อันจะโยงใยไปสู่ความทุกข์ในภายหลัง ชีวิตก็จักเป็นไปโดยราบเรียบร่มรื่น ไม่สูงไม่ต่ำ ไม่ลุ่มไม่ดอน โดยหน้าที่ของสมชีวิตา

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือเรียกนัยหนึ่งว่า หัวใจของพระพุทธศาสนาและคำว่า พอเพียง ตามแนวทางพระพุทธศาสนา มีนัยดังถวายวิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจพระราชกุศลทุกส่วน ที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในครั้งนี้ จงสำเร็จเป็นไปเพื่อประโยชน์หิตสุขสมบัติแด่พระบุรพมหากษัตริย์ทุกพระองค์ บุรพการีทุกท่านทุกองค์ พร้อมทั้งเป็นไปเพื่อเป็นเทวดาพลีธรรมบรรณาการ แด่พระสยามเทวาธิราช และสยามรัฐิกเทพทั้งหลาย สมตามพระราชเจตนา ที่ทรงปรารถนาพระราชอุทิศทุกประการ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา

มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรลุธรรมอันสูงสุดแล้ว ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ตามพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้ คือพระรัตนตรัย

เอตสฺส อานุภาเวน กตปุญฺญสฺส เตชสา

ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนี้ และด้วยเดชแห่งพระราชกุศลบารมีอันไพบูลย์ พร้อมทั้งอานุภาพพระเดชพระคุณแห่งสมเด็จพระมหาราช สมเด็จพระบุรพบรมกษัตราธิราชเจ้า พระสยามเทวาธิราช พระชนก พระชนนี แลพระสยามรัฐิกเทวดาทุกองค์ ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระปีติปราโมทย์ทุกกาล ทรงพระเกษมสำราญในสิริราชสมบัติสวัสดีในร่มบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมพระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศ์ทั้งองค์การรัฐบาล ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน พ่อค้า ประชาชน สมณชีพราหมณ์

อุปัทวันตรายความขัดข้องทั้งหลายจงพินาศไป อย่าได้มีในรัฐสีมาอาณาเขตประเทศไทย สุขอันเกิดแต่ความไม่มีโรคไม่มีภัย ความมีพระชนมายุ ความสมบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย ความบริบูรณ์แห่งธาตุทั้ง ๔ ความสุขสวัสดีในเหตุทั้งหลายทั้งปวง อันเกิดจากชนจำนวนใหญ่หลวงเคารพในกฎหมายเคารพเชื่อฟังพระบรมราโชวาท จงมีจงเป็นไปพร้อมทุกประการ

ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชหฤทัยปราโมทย์ผ่องใส มีพระราชศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัยยิ่งๆ สืบไป อันจักเป็นเหตุยิ่งใหญ่เสริมส่งให้ทรงพระเจริญสุขสวัสดี ด้วยพระชนมพรรษาพระศิริวรรณ พระสุขะ พระกำลัง พระสติ พระปัญญา ยิ่งขึ้นเป็นนิตยกาล ทรงสามารถอาจหาญทำลายเครื่องกั้นเครื่องผูกแห่งมารได้โดยสิ้นเชิง

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**

เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ **สมฺปสาทนเจตโส ฯ**

ขอผลที่ได้รับพระราชทานกล่าวแล้วนี้ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ทรงถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นพระสรณะแท้จริงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมียุติลง เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา มาฆบูชากถา
ในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์ ณ วัดชนะสงคราม
วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ อาตมภาพจะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนามาฆบูชากถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ปุญฺญเมวโส สุสิกฺเขยฺย **อายตคฺคํ สุขุทฺริยํ**

ทานญฺจ สมจริยญฺจ **เมตฺตจิตฺตญฺจ ภาวเยติ ฯ**

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาในมาฆบูชากถา พรรณนาข้อความคำสอนในพระพุทธศาสนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ในวโรกาสที่สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรง

กอปรด้วยพระราชศรัทธา ปรารถนาที่จะทรงสดับพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา และจะทรงกระทำประทักษิณ เสด็จพระราชดำเนินทรงเวียนเทียนทักขิณาวัฏรอบพระพุทธปฏิมาณ พระอุโบสถวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหารนี้ อันเป็นพระราชจริยาสัมมาปฏิบัติจัดเข้าในการบูชาพระรัตนตรัยซึ่งเป็นบุญเขตอันประเสริฐ อันบังเกิดจากพระมนัสที่ทรงศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยอันบริสุทธิ์ยังพระทัยให้ยินดี อันได้แก่ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ ทั้ง ๓ ประการนี้

ด้วยวันนี้เป็นวันมาฆปุรณมีดิถีเพ็ญ ดวงจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ในนภากาศ เป็นอภิลักขิตสมัยให้ระลึกถึงวันสำคัญวันหนึ่งของพระพุทธศาสนา คือ วันที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงกระทำวิสุทธิอุโบสถทรงแสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ อันเป็นพระบรมพุทโธวาท ประกาศหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ ทั้งที่มีมาในอดีต ทั้งที่เป็นไปในปัจจุบัน และแม้ที่จะมีมาในอนาคต ในครั้งกาลพระสงฆ์องค์พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ ผู้ทรงความบริสุทธิ์หมดจดปราศจากอาสวกิเลส นับแต่วันที่พระชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในวันวิสาขปุรณมีดิถีเพ็ญเดือน ๖ จากนั้นพระองค์ก็ได้ทรงสั่งสอนพุทธเวไนยกร ผู้ที่ควรรู้ธรรมเป็นลำดับมา วาระแรก ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ฤาษีทั้ง ๕ ให้ได้ความเชื่อ ความเลื่อมใส เข้าใจอริยสัจธรรม แล้วขอบรรพชาและได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ต่อจากนั้น ทรงแสดงธรรมโปรดยสกุลบุตรและสหายหนุ่ม ๕๕ คน ให้ได้บวชและบรรลุธรรมเช่นเดียวกัน จากนั้นจึงทรงส่งไปประกาศพระศาสนา ในเวลาต่อมาพระองค์ก็เสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม ทรงโปรดปุราณชฎิล ๓ พี่น้องและบริวาร รวม ๑,๐๐๐ คน ให้ได้บวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น แล้วเสด็จเข้าพระนครราชคฤห์พร้อมด้วยท่านเหล่านั้น ทรงแสดงธรรมแก่จอมราชันทรงพระนามว่า **พิมพิสาร** ผู้ครองแคว้นมคธพร้อมด้วยราชบริพาร ให้เบิกบานเลื่อมใส และทรงรับพระเวหุวันสวนไม้ไผ่ที่พระเจ้าแผ่นดินมคธทูลถวาย พระเวหุวันนี้ เป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนาเรียกว่า **เวหุวันมหาวิหาร** หรือเวหุวนาราม ณ ที่นั้นทรงโปรดอุปติสสะ และโกลิตปริพาชกกับบริวารรวม ๒๕๐ คน ให้เลื่อมใสได้บวชเป็นพระภิกษุ และได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ อุปติสสะนั้น ภายหลังได้นามว่า สารีบุตร ส่วนโกลิตะได้นามว่า โมคคัลลานะ เป็นคู่สาวกอันเลิศของพระองค์ พระอรหันต์อดีตชฎิล ๑,๐๐๐ องค์ และอดีตปริพาชก ๒๕๐ องค์เหล่านั้นยังอยู่ในสำนักของพระองค์ในพระเวหุวันมหาวิหาร ต่างปรารภกันว่า วันนี้เป็นของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีชื่อเรียกว่า **วันศิวาราตรี** คือวันลอยบาปพระบรมศาสดาจะทรงปฏิบัติอย่างไรบ้าง จึงพร้อมกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์โดยที่มิได้รับสั่งหรือนัดหมายกัน พระองค์จึงทรงถือเอาความพร้อมนั้น ทรงกระทำปริสุทธิอุโบสถแสดงโอวาทปาติโมกข์ในท่ามกลางพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์นั้น นับเป็นเหตุการณ์สำคัญเป็นอัศจรรย์

เพียงครั้งเดียวในพระพุทธศาสนา เรียกว่า **วันจาตุรงคสันนิบาต** คือวันประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ ได้แก่

๑. พระอริยสงฆ์ทั้ง ๑,๒๕๐ องค์นั้น ล้วนเฉพาะจากพระองค์ด้วยเอหิภิกขุ

๒. ทั้ง ๑,๒๕๐ องค์นั้น ล้วนเป็นพระอรหันตขีณาสพผู้ทรงคุณวิเศษ

๓. ทั้ง ๑,๒๕๐ องค์นั้น ล้วนมาเฝ้าพระองค์โดยที่มิได้รับสั่ง

๔. วันนั้นเป็นวันมาฆปุรณมี คือ เพ็ญกลางเดือน ๓

พระโอวาทปาฏิโมกข์ คือ หลักแห่งการปฏิบัติ หรือหลักแห่งการประกาศพระศาสนา อาจเรียกได้ว่า เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ เป็นคำสอนที่สำคัญยิ่ง ซึ่งมีสาระดังนี้

ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะธรรมเครื่องเผากิเลส เป็นความดีอย่างเยี่ยมยอด พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวพระนิพพานอันเป็นที่ดับกิเลสและสิ้นทุกข์ว่าเป็นธรรมอันสูงสุด ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบรรพชิต และนักบวชคือผู้สงบนั้น ต้องไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียนคนอื่นสัตว์อื่น การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว การไม่กล่าวร้าย การไม่ทำร้าย การสำรวมในพระวินัย ความรู้ประมาณในการบริโภค ที่นั่งที่นอนอันสงัด การทำความเพียรในสมาธิจิต คือการอบรมใจให้เป็นสมาธิ เหล่านั้นเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

สรุปใจความแห่งพระโอวาทธรรมแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวได้ว่ามี ๒ ส่วน คือ

๑. ทรงสอนให้ละ

๒. ทรงสอนให้เจริญ คือทำให้เกิดขึ้น ให้มีขึ้นในตน

สิ่งที่ควรละคือบาปกรรม ความชั่วทางกาย วาจา และจิตเป็นทุจริต ซึ่งเป็นเหตุให้มัวหมอง เดือดร้อนวุ่นวาย ไม่เป็นประโยชน์ ก่อให้เกิดโทษทุกข์แก่ตนและผู้อื่น ส่วนสิ่งที่ควรเจริญคือบุญ ได้แก่ ความดีทางกาย วาจา และจิตเป็นสุจริต ซึ่งเป็นเหตุให้แช่มชื่น เบิกบานผ่องใส ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ทำชีวิตให้เจริญขึ้น เป็นการกระทำที่นักปราชญ์สรรเสริญ สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า **ปุญฺญญฺเจ ปุริโสกยิรา กยิราเถนํ ปุนปฺปุนํ** ความว่า หากบุคคลพึงทำบุญไซร้ ควรทำบุญคือความดีนั้นบ่อยๆ อธิบายว่า มิใช่ทำคราวเดียวแล้วเลิกรา ด้วยคิดว่า เราทำบุญแค่นี้ก็พอละ และให้ทำไว้ในใจว่า การทำบุญต้องคอยสะสม คอยทำบ่อยๆ ทุกคราวที่มีโอกาส ไม่ประมาท ไม่พลาดจากการบุญ ปลูกความพอใจว่า บุญเป็นความดีที่ควรทำอย่างยิ่ง และตรัสเสริมว่า **ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย** ความว่า ควรทำความพอใจในบุญนั้น การสั่งสมบุญนำความสุขมาให้ อธิบายว่า

คนเราถ้าสั่งสมบุญบ่อยๆ ด้วยความพอใจ ทำไม่หยุด ไม่ขาดตอน บุญก็จะเต็มได้ ใจก็จะเปี่ยม เปี่ยมด้วยบุญ คือความดี และเต็มด้วยความสุข คือความสุขกาย สุขใจ เปรียบเหมือนภาชนะที่มีปากเปิดวางไว้กลางแจ้ง ฝนตกลงมาทีละหยด ทีละหยาด ก็อาจเต็มเปี่ยมด้วยน้ำได้ฉันใด บุญกุศลก็เช่นเดียวกันฉันนั้น

อันธรรมชาติของจิตใจนั้น ข่มได้ยาก บังคับยาก เปลี่ยนแปลงเร็ว มักตกไป ซ่านไปในอารมณ์ที่ชอบใจ การฝึกจิตใจให้คุ้นกับความดี ให้ห่างจากความชั่ว เป็นการดี เป็นสิ่งดีมีประโยชน์ เพราะจิตที่ฝึกฝนดีแล้วนำสุขมาให้ บัณฑิตคือผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาจึงพยายามระวังรักษาจิต อบรมจิตด้วยคุณความดี ความสุจริตคือประพฤติชอบประพฤติดีด้วยกาย วาจา ใจ กีดกันจิตให้ห่างไกลจากความชั่วบาปกรรม ทุจริต โดยคิดอยู่เสมอว่า ถ้าไม่ได้ทำความดี ไม่หลีกหนีจากความชั่ว ใจก็จะตกไปในกระแสอกุศล ทุจริตความเลวร้าย ซึ่งเป็นการง่าย เป็นลักษณะของใจ ชอบเกาะเกี่ยวอารมณ์ต่างๆ ที่เป็นบาปอกุศล สมด้วยพุทธภาษิตในธรรมบทว่า **อภิตฺถเรถ กลฺยาเณ** คนเราควรรีบทำความดี **ปาปา จิตฺตํ นิวารเย** ควรห้ามจิตจากความชั่ว **ทนฺธํหิ กรโต ปุญฺญํปาปสฺมึ รมตี มโน** เพราะเมื่อทำความดีช้า ใจก็จะยินดีในความชั่ว

ผู้ฉลาดเป็นบัณฑิตมีความคิดตามเป็นจริงว่า ชีวิตคนนั้นมิได้ยืนยาวตลอดกาล ในที่สุดก็ต้องจากโลกนี้ไป ดังนั้น จึงควรเร่งขวนขวายก่อสร้างคุณงามความดี เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและคนทั้งหลาย มีความพอใจยินดีในการทำเช่นนั้น เพราะเห็นสุขอันเกิดจากใจเป็นสมบัติอันประเสริฐยินดีในการบำเพ็ญบุญกิริยาคือทาน ศีล ภาวนาเป็นอันมาก ไม่ขาดสาย อุปมาคล้ายช่างทำดอกไม้ สามารถจัดทำพวงดอกไม้เป็นอันมากจากกองดอกไม้ที่มีอยู่ สมเด็จพระสัพพัญญูจึงได้ทรงแสดงไว้ในคัมภีร์ธรรมบทว่า **ยถาปิ ปุปฺผราสิมฺหา** เป็นต้น ความว่า ช่างดอกไม้พึงทำพวงดอกไม้ได้มากมายจากกองดอกไม้แม้ฉันใด ผู้ที่เกิดมาจำจะต้องจากโลกนี้ไป ก็ควรทำบุญกุศลไว้ให้มากฉันนั้น

เพราะฉะนั้น ผู้ปรารถนาความสุขแก่ตน จึงไม่ควรประมาทการสร้างบุญกุศลความดี เพราะบุญกุศลความดีเท่านั้นเป็นที่พึ่งของบุคคลได้ ทั้งนี้ เพราะบุญย่อมให้สิ่งที่เทวดาและมนุษย์ปรารถนาทุกสิ่ง สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน **นิธิกัณฑสูตร** ว่า **อสาธารณมญฺเญสํ อโจรหรโณ นิธิ** เป็นต้น ความว่า นิธิไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น โจรก็ลักไม่ได้ นิธิ ได้แก่ ขุมทรัพย์ คือบุญ บุญให้สิ่งที่ปรารถนาทุกสิ่งแก่หวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ปรารถนาสมบัติใดๆ สมบัตินั้นๆ ทั้งมวลล้วนได้ด้วยบุญนิธินั้น ความเป็นผู้มีผิวพรรณดี ความมีเสียงไพเราะ ความมีทรวดทรงร่างกายงดงาม ความมีรูปร่างได้สัดส่วน ความมีอิสระเป็นใหญ่ ความมีบริวารแวดล้อม ทั้งหมดล้วนได้ด้วยบุญนิธินั้น ความ

เป็นพระราชาในประเทศ สุขในความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอันน่ารักน่าปรารถนา ความเป็นพระราชาในหมู่เทพเจ้า ทั้งหมดนี้ล้วนได้ด้วยบุญนิธินั้น สมบัติของมนุษย์ สมบัติของเทวดา และสมบัติคือพระนิพพาน ทั้งหมดนั้นล้วนได้ด้วยบุญนิธินั้น สมเด็จพระบรมศาสดามีพระประสงค์ในอันที่ทรงจะประกอบพุทธศาสนิกชนไว้ในการบุญ จึงทรงประทานพระธรรมเทศนา และอุบายบำเพ็ญบุญไว้เป็นอเนกประการ ดังพระพุทธบรรหารในคัมภีร์ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ที่ได้อันเชิญมาไว้เป็นเบื้องต้นว่า **ปุญฺญเมวโส สุสิกฺเขยฺย** เป็นอาทิ แปลความว่า บัณฑิตควรศึกษาบุญนั้นแลมีผลแผ่ไพศาล มีสุขเป็นกำไร พึงบำเพ็ญทาน ประพฤติตนสม่ำเสมอ และเจริญเมตตาจิต เมื่อยังธรรมที่เป็นเหตุแห่งสุขทั้งสามเหล่านี้ให้เจริญแล้ว จะเข้าถึงโลกอันมีแต่ความสุขหาความเบียดเบียนมิได้ดังนี้ ในพระคาถานี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคประสงค์บุญว่า ได้แก่ กุศลที่เป็นเหตุ จึงตรัสเทศนาว่า ได้แก่ **ทาน** การให้ ๑ **สมจริยา** การประพฤติสม่ำเสมอ ๑ และ**เมตตาภาวนา** การเจริญเมตตา ๑

การให้ปันทรัพย์สินของตนแก่ผู้อื่น ด้วยตั้งใจอนุเคราะห์ สำเร็จมาแต่เมตตากรุณาก็ดี ด้วยตั้งใจบูชา สำเร็จมาแต่ความเลื่อมใสก็ดี เหล่านี้เรียกว่า **ทาน** ทานในที่นี้ท่านประสงค์การให้ที่เป็นบุญ คือ ที่ไม่ทำให้ใจขุ่นมัวด้วยอำนาจกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น การให้ในที่นี้จึงมีจำกัดเจตนา ต้องให้ด้วยตั้งใจบูชา หรือจิตคิดจะอนุเคราะห์ ไม่เช่นนั้นก็จะให้ด้วยอย่างอื่น เช่น ให้ด้วยความจำใจ หรือด้วยหวังผลตอบแทนเป็นต้น ไม่จัดเป็นทานในที่นี้ เพราะยังมีมัจฉริยะ ความตระหนี่ และโลภะ ความอยากได้เจือปนอยู่ ไม่ทำให้เกิดบุญ ทานที่เป็นบุญท่านว่ามีผลที่พึงใจ แสดงไว้ใน **สัปปุริสทานสูตร** ปัญจกนิบาต อังคุตรนิกายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ครั้นทายกผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว จะเกิดในภพใดๆ วิบากของทานนั้น จะบันดาลให้เขาเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์ มีโภคสมบัติมากในภพนั้นๆ”

สมจริยา ความประพฤติสม่ำเสมอประการที่ ๒ นั้น คือ ความประพฤติไม่สูงไม่ต่ำ ไม่ลุ่มไม่ดอน ได้แก่ การประพฤติธรรม คือความประพฤติชอบ โดยความก็ได้แก่การตั้งตนไว้ชอบ ซึ่งเรียกว่า **อัตตสัมมาปณิธิ** เป็นรากฐานให้เกิดอุดมมงคล เป็นเหตุนำชีวิตให้บรรลุผลคือความสะดวกไม่ฝืดเคือง อันผู้ที่เกิดมาในโลกได้ชื่อว่าย่อมท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสาร จำต้องประพฤติให้เหมาะแก่ภูมิฐาน ต้องคอยระวังตัว เหมือนนั่งอยู่ในเรือเล็กเรือน้อย ต้องคอยพาย คอยวาด คอยคัด เพื่อพยุงเรือไม่ให้ล่ม และให้แล่นไปด้วยความสวัสดี ไม่เช่นนั้นชีวิตก็จะหาความสุขมิได้ เหตุนี้การตั้งตนไว้ชอบจึงเป็นกิจสำคัญประการหนึ่ง อันทางที่จะตั้งตนไว้ชอบพึงพิจารณาในกิจ ๔ ประการ คือ คอยระวังไม่ทำความเสียหายซึ่งยังไม่เคยทำ ละความชั่วที่เคยทำไว้เสีย ความดีอย่างใดที่ยังไม่เคยทำก็สนใจทำ ที่ทำไว้แล้วก็รักษาไว้ให้มั่นคงและทวียิ่งขึ้น ทุจริต คือความประพฤติชั่วประพฤติผิด เป็นความเสียหายแก่ผู้ประพฤติ

พึงระวังไม่ทำ เคยทำแล้วพึงงดเสีย สุจริต ความประพฤติชอบ เป็นความดีความงามแก่ผู้ประพฤติ ควรสนใจทำ ที่เคยทำแล้วควรรักษาไว้ให้มั่นคง ประพฤติเช่นนี้ชื่อว่าตั้งตนไว้ชอบ คนประพฤติธรรมจะอยู่ในโลกนี้หรือในโลกไหนก็ย่อมเป็นสุขทุกสถาน แม้พระพุทธภาษิตบรรหารก็ตรัสรับรองไว้ว่า

ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสฺมึโลเกปรมฺหิ จ

คนผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่สบาย ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังนี้

การเจริญเมตตาจิต ประการที่ ๓ นั้น มีพรรณนาว่า เจตนาที่คิดสนิทสนม ซึ่งได้แก่ ความรักใคร่ ไม่เจือด้วยราคะ โดยความได้แก่ เจตนาที่หวังความดีความงามให้แก่กันและกัน หรือกล่าวสั้นก็ได้แก่ความปรารถนาให้ได้สุขนั่นเอง เรียกว่า เมตตา การเจริญเมตตานี้ กล่าวโดยอาการที่แผ่ไป จัดเป็น ๒ คือ **โอทิสสผรณา** แผ่โดยเจาะจงอย่างหนึ่ง **อโนทิสสผรณา** แผ่โดยไม่เจาะจงอย่างหนึ่ง การแผ่โดยนิยมลงไปตรงๆ โดยฐานะที่รู้จัก เช่น มารดาบิดามีความรักความสงสารแก่บุตรธิดา เป็นต้น เป็นการแผ่โดยเจาะจง กิริยาที่แผ่ไม่นิยมตัว ปรารภทั่วไปไม่เลือกบุคคล ดังพระเมตตาของพระเจ้าแผ่นดินที่พระองค์ให้เป็นไปในประชาชน เป็นต้น เป็นการแผ่โดยไม่ได้เจาะจง เมตตาส่วนนี้ไม่ได้เจาะจง ท่านสรรเสริญว่าเป็นคุณธรรม เป็นอัศจรรย์ เกิดขึ้นในน้ำใจอันงาม ทำให้ใจไกลจากริษยาและตระหนี่ เป็นต้น แต่ทั้งสองอย่างนั้นล้วนเป็นมูลเหตุให้ประพฤติประโยชน์ใหญ่น้อยให้แก่กันและกัน จัดสรรมนุษย์ให้เป็นผู้ประเสริฐกว่ากันโดยคุณงามความดี อันคุณคือเมตตานี้ ว่าโดยผล ย่อมให้สำเร็จสุขประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นทั้งสองฝ่าย ผู้ประกอบด้วยเมตตาย่อมอยู่สบาย ไม่เดือดร้อน ไม่ต้องกระทบกระทั่งด้วยอาฆาตพยาบาทวิหิงสา มีแต่ปลอดโปร่งไกลจากอันตรายแต่ปฏิปักษ์ ทั้งจะเป็นที่รักนับถือของชนทั้งหลาย ฝ่ายผู้ที่ได้รับอนุเคราะห์ด้วยกำลังเมตตานั้นก็จะได้ประสบสุขวัตถุบ้าง อุบายอันจะให้เกิดสุขวัตถุบ้าง สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงกอปรด้วยทานทุกประเภท คือ การให้สิ่งของ การให้ทรัพย์สินเงินทอง การให้ที่อยู่อาศัย การให้สัมมาอาชีพ การให้กำลังใจ ให้กำลังความคิด ให้อิสระความเป็นใหญ่ ให้ชีวิตแก่นกและเนื้อทั้งหลาย ให้อภัย ไม่ทรงอาฆาตพยาบาทแก่ผู้ไม่หวังดี ให้คำสั่งคำสอนแนะนำชี้แจงแก่พสกนิกรและผู้สนองงานตามกาลเวลา ทรงวางพระองค์เสมอต้นเสมอปลายในหมู่พระญาติบรมวงศานุวงศ์ ตลอดถึงพสกนิกร สมณพราหมณ์ พ่อค้าประชาชนทั้งหลาย ทรงเมตตาพสกนิกร ไม่เลือกชั้น เพศ และวัย ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมีก็ยุติลงด้วยเวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจพระราชกุศลทุกส่วนที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในครั้งนี้ จงสำเร็จเป็นไปเพื่อประโยชน์หิตสุขสมบัติแก่สมเด็จบุรพมหากษัตราธิราชเจ้าทุกๆ พระองค์ พระบุพการีทุกท่านทุกพระองค์ พร้อมทั้งเป็นไปเพื่อเป็นเทวตาพลี ธรรมบรรณาการแด่สมเด็จสยามเทวาธิราช และสยามรัฐิกเทพทั้งหลาย สมพระราชเจตนาที่ทรงปรารถนาพระราชอุทิศทุกประการ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**

มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ **อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบรรลุธรรมอันสูงสุดแล้วทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ตามพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้ คือพระรัตนตรัย

เอตสฺส อานุภาเวน **กตปุญฺญสฺส เตชสา**

ด้วยเดชานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนี้ และด้วยเดชแห่งพระราชกุศลบารมีอันไพบูลย์ พร้อมทั้งอานุภาพพระเดชพระคุณแห่งสมเด็จพระมหาราช มีสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นต้น สมเด็จพระบุรพบรมกษัตราธิราชเจ้า พระสยามเทวาธิราช พระชนกพระชนนี และพระสยามรัฐิกเทวดาทุกองค์ ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระปีติปราโมทย์ทุกกาล ทรงพระเกษมสำราญในสิริราชสมบัติสวัสดี ในร่มพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมพระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศ์ ทั้งองค์การรัฐบาล ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน พ่อค้า ประชาชน สมณชีพราหมณ์ ขออุปัทวันตราย ความขัดข้องทั้งหลาย จงพินาศไป อย่าได้มีในรัฐสีมาอาณาเขตประเทศไทย สุขอันเกิดแต่ความไม่มีโรคไม่มีภัย ความมีพระชนมายุยืน ความสมบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย ความบริบูรณ์แห่งธาตุทั้ง ๔ ความสุขสวัสดีในเหตุทั้งหลายทั้งปวงอันเกิดจากชนจำนวนมากใหญ่หลวง เคารพในกฎหมาย เคารพเชื่อฟังพระบรมราโชวาท จงมี จงเป็นไปพร้อมทุกประการ ขอสมเด็จบรมบพิตรจงทรงพระเจริญสุขสวัสดิ์ด้วยพระชนมพรรษา พระสิริวรรณะ พระสุขะ พระพละกำลัง พระสติ พระปัญญา ยิ่งขึ้นเป็นนิตยกาล ทรงสามารถอาจหาญทำลายเครื่องกั้นเครื่องผูกแห่งมารได้โดยสิ้นเชิง

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**

เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ **สมฺปสาทนเจตโส ฯ**

ขอผลที่ได้รับพระราชทานกล่าวแล้วนี้จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ แด่พระบรมบพิตรฯ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ทรงถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า เป็นสรณะที่พึ่งอย่างยิ่งโดยแท้จริงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติลงด้วยเวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา วิสาขปุรณมีกถา
ในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์ ณ วัดชนะสงคราม
วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในวิสาขปุรณมีกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ถ้ารับพระราชทานถวายวิสัชนาไป มิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะ พระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

วิสาขปุณฺณมายํ โย ชาโต อนฺติมชาติยา
ปตฺโต จ อภิสมฺโพธึ อโถปิ ปรินิพฺพุโตติ ฯ

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาวิสาขปุรณมีกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี โดยที่พระราชบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงอจลศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหวในคุณพระรัตนตรัย เมื่อวโรกาสกาลพิเศษวิสาขปุรณมีบูชามาถึงเช่นนี้ ทรงมีพระราชศรัทธาที่จะทรงศีล ทรงธรรม และเจริญภาวนา พร้อมทั้งเสด็จราชดำเนินทรงเพียรเวียนทักษิณาวัฏพระพุทธนรสีห์พระประธานใน

พระอุโบสถวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหารนี้ ตามขัตติยประเพณีโบราณสืบต่อมา ในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี พระบาทสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงบำเพ็ญ ณ วัดศรีชุมมหาวิหาร ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในรัชกาลที่ ๒ ทรงบำเพ็ญที่วัดราชบูรณะราชวิหารเป็นครั้งแรก ต่อมา พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงบำเพ็ญ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตราบเท่าจนถึงปัจจุบันนี้ นับว่าสมเด็จบรมบพิตรราชสมภารเจ้าทรงปฏิบัติกิจตามราชประเพณี และเป็นเหตุให้บรรดาข้าราชบริพารทั้งหลาย และพสกนิกรผู้จงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ และบรมวงศานุวงศ์ได้เข้าเฝ้ารับเสด็จและชื่นชมพระบารมีด้วยปีติโสมนัส

วันวิสาขปุรณมี ดิถีเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงเสวยวิสาขนักขัตฤกษ์ เป็นอภิลักขิตกาลวันมงคลสมัย ซึ่งชาวไทยพุทธมามกะและชาวโลกที่นับถือพระพุทธศาสนากำหนดว่า เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยที่วันนี้เป็นวันที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จประสูติจากพระมาตุคัพโภทร ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในวันวิสาขปุรณมีเช่นวันนี้ พระประสูติกาลวันประสูติคือวันวิสาขปุรณมีเพ็ญเดือน ๖ ในปีจอ วันศุกร์ ก่อนพระพุทธศักราช ๘๐ ปี ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณคือวันวิสาขปุรณมีเพ็ญเดือน ๖ ในปีระกา วันพุธ ก่อนพระพุทธศักราช ๔๕ ปี เสด็จดับขันธปรินิพพานคือวันวิสาขปุรณมี ในปีมะเส็ง เพ็ญเดือน ๖ วันอังคาร ชาวพุทธนับปีนั้นเป็นปีเริ่มต้นมา ถือว่าเป็นเหตุอัศจรรย์ยิ่งนัก ไม่เคยมีมาในกาลก่อน ไม่มีศาสดาใดๆ ในโลกเสมอเหมือนความอัศจรรย์ในกาลทั้ง ๓ ที่เกิดขึ้นนั้น เพราะสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อความเป็นพุทธะมา ๔ อสงไขยแสนกัป ทรงเพียบพร้อมด้วยพระคุณนานัปการสุดที่จะพรรณนา กำหนดย่อเป็นหลักใหญ่ได้ ๓ ประการ คือ **พระมหากรุณาคุณ** ทรงพระกรุณาในสัตว์ทุกชั้นโดยไม่ได้กำหนดเพศ ชาติ ชั้น และวัย **พระบริสุทธิคุณ** ทรงความบริสุทธิ์โดยพระชาติกำเนิดอุบัติเกิดในราชตระกูลขัตติยมหาศาล แม้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณก็ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยไม่ได้มีครูอาจารย์ และ **พระปัญญาคุณ** ทรงพระปัญญาสามารถทั้งคดีโลกและคดีธรรม คดีโลกทรงศึกษาศาสตร์ ๑๘ ประการสิ้นเสร็จ ตั้งแต่พระชันษาได้ ๑๖ พระวรรษา ในส่วนคดีธรรม ทรงครองเพศฆราวาสอยู่ ๒๙ พระวรรษา และเสด็จออกบรรพชามหาภิเนษกรม ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่ ๖ พระวรรษา ได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้อริยสัจธรรมทั้ง ๔ ประการ คือ ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ด้วยพระปัญญาของพระองค์ โดยมิได้มีผู้แนะนำสั่งสอน เมื่อพระองค์ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ก็เสด็จออกไปโปรดพุทธเวไนยให้ประพฤติปฏิบัติธรรมตามและบรรลุมรรคผลได้

พระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงนั้น งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด พร้อมด้วย

อรรถะ พยัญชนะ พรหมจรรย์ที่ทรงประกาศนั้นก็บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยสิ้นเชิงตลอด ๔๕ พระวรรษา พระธรรมวินัยที่สมเด็จพระจอมไตรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานแก่พุทธเวไนยนิกรนั้นมีประมาณมากมายเป็นอเนกประการ พระคันถรจนาจารย์กำหนดได้ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ยากที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ ในโอกาสนี้จักนำพระธรรมคำสอนอันเป็นแกนกลาง หรือหลักของพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้สดับได้ทราบจนจำได้ แต่ส่วนมากไม่รู้ไม่เข้าใจตามที่เป็นจริง คือไตรสิกขา ขึ้นถวายวิสัชนาตามกำลังสติปัญญาและเวลา คำว่า **"ไตรสิกขา"** แปลว่า ธรรมชาติ สิ่งที่เกิดโดยธรรม ควรนำมาศึกษา ๓ ประการ หรือสิ่งที่ควรศึกษา ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ผู้ที่ศึกษาไตรสิกขาดีแล้ว ประพฤติตามปฏิบัติตามไตรสิกขา ย่อมได้รับความสุขทั้งในปัจจุบันและภายหน้า ตามสมควรแก่ภูมิธรรมที่ตนรู้และปฏิบัติโดยแน่นอน

คำว่า **"ศีล"** คือธรรมชาติ หรือสิ่งที่รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย หรือสิ่งที่ควบคุมกาย วาจา ให้อยู่ในสภาพปกติ ไม่ให้ประพฤติชั่ว ประพฤติผิด ประพฤติเลว ไม่ให้ประพฤติล่วง ประพฤติละเมิดข้อห้าม ให้สำรวมกาย วาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย ไม่ให้ประพฤติทำร้าย ลัก ล่วง เท็จ หยาบโลน และมัวเมา เป็นต้น แบ่งประเภทเป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีลอุโบสถมีกำหนดสมาทาน ศีล ๑๐ ของสามเณร และศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุ ในศีล ๕ ศีล ๘ และศีลอุโบสถมีคำสมาทานคือการถือหรือการรับระบุไว้ชัดเจนว่า **เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทิยามิ** ข้าพเจ้าขอสมาทาน คือถือและรับบทที่พึงศึกษา คือเจตนาเครื่องงดเว้น ข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา จากการยังชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง คือฆ่าสัตว์ ข้อที่ ๒ อทินนาทานา จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือลักขโมย ข้อที่ ๓ กาเมสุ มิจฉาจารา จากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือในบุคคล อคมนียัฏฐาน ๒๑ ประเภท มีผู้ที่มารดาบิดาคุ้มครอง วงศ์ตระกูลคุ้มครอง เป็นต้น ข้อที่ ๔ มุสาวาทา จากการกล่าวคำเท็จ คือคำที่ไม่จริง ข้อที่ ๕ สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา จากฐานที่ตั้งแห่งความประมาทคือน้ำเมา คือสุราและเมรัย พระอรรถกถาจารย์อธิบายคำว่า "ศีล" ไว้ดังนี้ **อวีติกฺกโม สีลํ** การไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศีล **สํวโรสีลํ** การสำรวมกาย วาจา ชื่อว่าศีล **วินโยสีลํ** สภาพที่นำกาย วาจาให้วิเศษชื่อว่าศีล **เจตนา สีลํ** ความจงใจตั้งใจงดเว้นจากบาปจากความชั่วชื่อว่าศีล **ปกติ สีลํ** ปกติกาย ปกติวาจา ไม่วิการผิดแผกแปลกจากธรรมดา ชื่อว่าศีล ศีลเป็นเครื่องประดับให้งดงามทุกคน มิได้แบ่งปันเลือกชั้นวรรณะ เพศ และวัย ซึ่งต่างจากเครื่องประดับของชาวโลก มีเพชรนิลจินดา เสื้อผ้าและอาภรณ์ เป็นต้น ซึ่งมีภาษิตรับรองว่า **สีลํ อาภรณํ เสฏฺฐํ** ศีลเป็นเครื่องประดับอันประเสริฐที่สุด **สีลํ โลเก อนุตฺตรํ** ศีลเป็นยอดเยี่ยมในโลก **สีลํ ยาว ชรา สาธุ** ศีลสำเร็จประโยชน์จนถึงชรา เพราะฉะนั้น ผู้มีศีลปฏิบัติศีล ถึงพร้อมด้วยศีลจึงงามทั้งวันนี้ งามทั้งวันหน้า งามตลอดเวลา สวยทั้งชาตินี้ สวยทั้งชาติหน้า สวยทุกภพทุกชาติ ในชาติปัจจุบันประตูโรงพัก ประตูศาล ประตู

คุกไม่เปิดรับผู้มีศีล คงมีแต่ประตูสุขสบายเท่านั้นที่เปิดรับอยู่ ในชาติภพต่อไปจะมีแต่ประตูสวรรค์และพระนิพพานเท่านั้นที่เปิดรอรับอยู่ เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงโปรดประทานสรุปอานิสงส์ศีลในสุดท้ายว่า **สีเลน สุคตึ ยนฺติ** คนทั้งหลายจะไปสู่สุคติสวรรค์ได้ก็เพราะศีล **สีเลน โภคสมฺปทา** ความถึงพร้อมแห่งโภคะ หมายถึงค่าแห่งทรัพย์ย่อมมีได้ก็เพราะศีล ในอรรถกถาปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคอธิบายไว้ว่า ผู้มีศีลบรรลุถึงกองโภคทรัพย์มีความไม่ประมาทเป็นเหตุ **สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ** คนทั้งหลายจะไปสู่พระนิพพาน ไปสู่ความเย็นสนิทได้ก็เพราะศีล **ตสฺมา สีลํ วิโสธเย** เพราะฉะนั้นพึงชำระศีลให้บริสุทธิ์เถิด หรือจะกำหนดว่าศีลเป็นพื้นฐานเบื้องต้น สมาธิเป็นพื้นฐานที่สอง สูงขึ้นตามลำดับก็ได้

สมาธิ คือ ใจตั้งมั่น ดำรงมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ซัดส่ายไปในอารมณ์ต่างๆ เป็นผลเกิดจากการเจริญสมถกรรมฐาน ในพระกรรมฐาน ๔๐ ประการ มีพุทธานุสสติ เป็นต้น การทำให้จิตสงบได้ ไม่ฟุ้งซ่านชั่วครู่ชั่วขณะ ในปกรณ์บางปกรณ์ท่านเรียกว่า ขณิกสมาธิ แต่ในปกรณ์วิเสสชื่อวิสุทธิมรรค ไม่เรียกว่าขณิกสมาธิ แต่เรียกว่า อุปจารสมาธิ เพราะยังไม่แน่วแน่ ไม่ดิ่งลงไป แต่เมื่อผู้บำเพ็ญภาวนาเจริญพุทธานุสสติเป็นอารมณ์ ไม่ซัดส่าย ไม่ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่างๆ ยึดเกาะอยู่ในบทบริกรรมนั้น แม้จะมีเหตุอื่นมากระทบเข้าก็ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ท่านเรียกว่า อัปปนาสมาธิ สมาธิแน่วแน่ ทำให้เกิดสุขสงบแก่ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญ ดังที่ท่านสอนนักปฏิบัติภาวนาไว้ว่า การปฏิบัติภาวนา ผู้ปฏิบัติทำจิตให้เป็นสมาธิตั้งมั่น แม้จะไม่นาน **เพียงแค่ช้างกระดิกหู งูแลบลิ้น** ก็ไม่ไปอบายภูมิ คือไม่ไปเกิดในกำเนิดสัตว์นรกเปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน ผู้เจริญสมาธิภาวนาย่อมได้รับอานิสงส์ของการเจริญสมาธิ คือมีจิตหนักแน่น มั่นคง ไม่ลุ่มหลง เหลวไหล ทั้งเป็นอุปการะแก่การเจริญภาวนา สมดังบาลีว่า **สมาธิปริภาวิตา ปญฺญามหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** ปัญญาที่อบรมด้วยสมาธิกำกับ ประคับประคองแล้วด้วยสมาธิ ย่อมมีอานิสงส์มาก มีผลมาก

ปัญญา คือความรอบรู้ รู้เท่า รู้ทั่ว รู้ทัน ฉลาด เป็นผลเกิดจากปัญญาทั้งสิ้น ท่านจำแนกแจกไว้หลายประเภท คือ โลกิยปัญญา ปัญญาเป็นไปในทางโลก ปัญญาของชาวโลก โลกุตรปัญญา ปัญญายอดเยี่ยมกว่าโลก ปัญญาพ้นโลก เนปกปัญญา ปัญญารักษาตน ปัญญาเอาตัวรอด สชาติปัญญา ปัญญามีมาแต่การเกิดของตน ปัญญามีติดตัวมาแต่เกิด สุตมยปัญญา ปัญญาสำเร็จเกิดจากการฟัง จินตามยปัญญา ปัญญาสำเร็จเกิดจากการคิด ภาวนามยปัญญา ปัญญาสำเร็จเกิดจากการอบรม ภาวนามยปัญญานี้ เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นด้วยการเจริญภาวนา ปัญญาที่กล่าวเป็นปัญญาที่ท่านประสงค์ในไตรสิกขา คือปัญญาความรอบรู้สภาวธรรมความเป็นจริง เป็นความรู้ระงับดับทุกข์ได้ มีฐานะที่เกิดจากสมาธิภาวนา ผู้ปฏิบัติสมาธิมีจิตตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ซัดส่ายไปในอารมณ์ต่างๆ และพิจารณาสภาวธรรมความเป็นจริง โดยยก **ตจปัญจกกรรมฐาน** ขึ้นมาพิจารณา จะเห็นว่า ผม ขน

เล็บ ฟัน หนัง ซึ่งมีการเกิดเป็นเบื้องต้น เปลี่ยนแปลงเป็นท่ามกลาง ย่อยยับดับสลายตายเป็นที่สุด หรือจะยกขันธ์ ๕ คือ รูปขันธ์ กองรูป ได้แก่ ขน ผม เล็บ ฟัน หนัง นั่นแล เวทนาขันธ์ กองเวทนา ได้แก่ ความสุข ความทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ สัญญาขันธ์ กองสัญญา ความจำได้หมายรู้ จำเรื่อง จำเหตุการณ์ที่ล่วงแล้วแม้นานได้ สังขารขันธ์ กองสังขาร ปรุงแต่งอารมณ์ เกิดความรักแล้วก็เกลียด เกิดความต้องการแล้วก็เบื่อหน่าย เกิดรักใคร่พอใจแล้วก็เกิดโกรธเคืองเคียดแค้นได้ และวิญญาณขันธ์ กองวิญญาณ ความรู้แจ้งอารมณ์ ขณะนี้รู้ ต่อไปไม่รู้ วันนี้เห็น พรุ่งนี้ไม่เห็น เป็นต้น จิตที่บุคคลอบรมด้วยปัญญา ประคับประคองด้วยวิปัสสนาภาวนาย่อมพ้นจากกิเลสาสวะได้ สมดังบาลีว่า **ปญฺญาปริภาวิตํจิตฺตํสมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ** จิตที่อบรมแล้วด้วยปัญญา ที่กำกับประคับประคองแล้วด้วยวิปัสสนาภาวนา ย่อมพ้นจากอาสวะกิเลสเครื่องหมักดองทั้งหลายได้โดยชอบ คือ ได้โดยง่ายนั่นเอง

คุณธรรม ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา สามารถบำบัดทุกข์ สร้างสันติสุขให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญได้ ผู้มีความเร่าร้อนก็ขจัดความเร่าร้อนผ่อนคลาย ความเย็นกาย เย็นใจก็จะเกิดขึ้น ความสุขกาย สุขใจก็จะตามมา ผู้ที่ฟุ้งซ่านหวั่นไหวไม่มั่นคง ก็จะดำรงมั่นไม่พั่นเฟือน เป็นเสาเขื่อนศิลาน่าชื่นชม ผู้ที่หลงเลอะงมงาย ก็จะรู้ด้วยปัญญาพิจารณาตามเหตุผล สันติสุขกายสบายตนก็จะมีขึ้นเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและภายหน้า สมดังพระธรรมเทศนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสังยุตนิกาย สคาถวรรคว่า **สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปญฺโญ** นรชาติชายหญิงผู้มีปัญญา ดำรงปฏิบัติมั่นอยู่ในสีลสิกขา **จิตฺตํ ปญฺญญฺจ ภาวยํ** เจริญสมาธิและปัญญาอยู่ **อาตาปี นิปโกภิกขุ** เป็นผู้มีความเพียรเพื่อเผาผลาญกิเลส มีปัญญารักษาตน เป็นผู้เห็นภัยในสงสาร **โสอิมํวิชฏเย ชฏํ** เขาผู้นั้นพึงสะสาง ถากถางกำจัดรกชัฏคือตัณหาอุปาทาน ความทะยานอยากและยึดมั่นเสียได้

ขออำนาจพระราชกุศลทุกส่วนที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในครั้งนี้ จงสำเร็จเป็นไปเพื่อประโยชน์ที่ประสบสุขสมบัติ แด่บุรพมหากษัตริย์ทุกพระองค์ บุรพการีทุกท่านทุกพระองค์ พร้อมทั้งเป็นไปเพื่อเทวตาพลีธรรมบรรณาการแด่พระสยามเทวาธิราช และสยามรัฐิกเทพทั้งหลาย สมตามพระราชประสงค์ที่ทรงปรารถนาราชอุทิศทุกประการ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ **อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรลุธรรมอันสูงสุดแล้วทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ตามพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้ คือพระรัตนตรัย

เอตสฺส อานุภาเวน กตปุญฺญสฺส เตชสา

ด้วยเดชานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนี้ และด้วยเดชแห่งพระราชกุศลบารมีอันไพบูลย์ พร้อมทั้งอานุภาพพระเดชพระคุณแห่งสมเด็จพระมหาราช สมเด็จพระบุรพบรมกษัตราธิราชเจ้า พระสยามเทวาธิราช พระชนกพระชนนี และพระสยามรัฐิกเทวดาทุกพระองค์ ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระปีติปราโมทย์ทุกกาล ทรงพระเกษมสำราญในสิริราชสมบัติ ในร่มพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมพระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศ์ ทั้งองค์การรัฐบาล ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน พ่อค้า ประชาชน สมณชีพราหมณ์ อุปัทวันตราย ความขัดข้องทั้งหลาย จงพินาศไป อย่าได้มีในรัฐสีมาอาณาเขตประเทศไทย สุขอันเกิดแต่ความไม่มีโรคไม่มีภัย ความมีพระชนมายุยืน ความสมบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย ความบริบูรณ์แห่งธาตุทั้ง ๔ ความสุขสวัสดีในเหตุทั้งหลายทั้งปวง อันเกิดจากชนจำนวนใหญ่หลวงเคารพในกฎหมาย เคารพเชื่อฟังพระบรมราโชวาท จงมี จงเป็นไปพร้อมทุกประการ ขอสมเด็จบรมบพิตรจงทรงเจริญสุขสวัสดิ์ด้วยพระชนมพรรษา พระศิริวรรณ พระสุขะ พระพละกำลัง พระสติ พระปัญญา ยิ่งขึ้นเป็นนิตยกาล ทรงสามารถอาจหาญทำลายเครื่องกั้น เครื่องผูกแห่งมารได้โดยสิ้นเชิง

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ

เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส ฯ

ขอผลที่ได้รับพระราชทานกล่าวแล้วนี้จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ แด่พระบรมบพิตรผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ทรงถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า เป็นสรณะที่พึ่งอย่างยิ่งโดยแท้จริงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ก็ยุติลงด้วยเวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา วิสาขปุรณมีกถา
ในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์ ณ วัดชนะสงคราม
วันศุกร์ที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๓ เวลา ๑๘.๐๐ น.
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในวิสาขปูชากถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้ารับพระราชทานถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

วิสาขปุณฺณมายํ โย ชาโต อนุตฺตมชาติยา
ปตฺโต จ อภิสมฺโพธึ อโถปิ ปรินิพฺพุโตติ ฯ

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาวิสาขปูชากถา พรรณนาข้อความคำสอนในพระพุทธศาสนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมีในวโรกาสที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงกอปรด้วยพระราชศรัทธาปรารถนาที่จะทรงสดับหลักพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา และกระทำการบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นบุญเขตประเสริฐอันบังเกิดจากพระมนัสที่ศรัทธาเลื่อมใสในวัตถุอัน

บริสุทธิ์ทั้งสาม ได้แก่ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ ในวาระนี้เสด็จมาทรงธรรม ณ พระอุโบสถ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร เป็นครั้งที่ ๔ โดยเคยเสด็จมาครั้งแรกเมื่อวันพุธที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ครั้งที่ ๒ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ และครั้งที่ ๓ เมื่อวันจันทร์ที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

ด้วยโอกาสนี้เป็นวิสาขปุรณมีดิถีเพ็ญดวงจันทร์เสวยวิสาขฤกษ์ในนภากาศ เป็นอภิลักขิตสมัยคล้ายกับวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานแห่งพระตถาคตทสพลญาณ ผู้เป็นพระบรมศาสดาจารย์ของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายรวม ๓ สมัยด้วยกัน ณ วันนี้เป็นมหามงคลดิถีรวมใจท่านพุทธศาสนิกชนให้ระลึกถึงพระองค์ผู้เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของชาวโลก ด้วยความเคารพและเลื่อมใสยิ่ง วันวิสาขบูชาตามปกติจะเป็นวันเพ็ญกลางเดือน ๖ แต่ปีนี้มีอธิกมาสคือเดือน ๘ สองหน วันวิสาขบูชาจึงมาตรงกับวันเพ็ญกลางเดือน ๗

โดยสาระพระคาถาที่ยกขึ้นตั้งไว้ในเบื้องต้นว่า **วิสาขปุณฺณมายํ โย** ดังนี้เป็นต้นความว่า สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าประสูติในชาติสุดท้ายทรงบรรลุอภิสัมโพธิญาณ และเสด็จปรินิพพานในวันเพ็ญวิสาขะ ดังนี้ ซึ่งจะถวายวิสัชนาเป็นลำดับไป

วันวิสาขบูชานี้เป็นวันที่ชนทั้งหลายถือกันแต่โบราณกาลว่า เป็นวันที่ประเสริฐพิเศษ การจัดงานฉลองการบูชาในเดือนนี้มีมาก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสรู้ ดังปรากฏในอรรถกถาเวสสันดรชาดกว่า **วิสาขปุณฺณมีปูชากาเล** เป็นต้น โดยสมัยที่ยังไม่มีการตรัสรู้ ประชาชนจัดงานฉลองในวันวิสาขะนี้เป็นการบูชาเทวดา หรือเป็นงานฉลองการอภิเษกพระราชาคือพระเจ้าแผ่นดิน ต่อมาในสมัยที่สมเด็จพระผู้มีภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจึงจัดงานในวันนี้ให้เป็นพุทธบูชา

กล่าวถึงเฉพาะประเทศไทย การจัดงานวันวิสาขบูชามีมาแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี โดยอาจสืบมาจากลังกาประเทศที่มีงานวันวิสาขบูชามาก่อนแล้ว ในสมัยอยุธยาก็เข้าใจว่ามีการฉลองใหญ่ทั้งงานหลวงงานราษฎร์ตลอด ๓ วัน ๓ คืน ครั้นกรุงแตกแล้วประเพณีจึงเสื่อมไป จนมีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ในกาลแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยคณะสงฆ์มี **สมเด็จพระอริยวงศญาณพระสังฆราช (มี)** เป็นประธาน ได้ถวายพระพรถึงโบราณราชประเพณีงานวิสาขบูชาในสมัยพระเจ้าภาติกราชแห่งลังกาประเทศ เป็นเหตุให้มีพระราชโองการกำหนดวันวิสาขบูชาเป็นนักขัตฤกษ์ใหญ่ครั้งละ ๓ วันสืบมา

ส่วนในวงการศาสนาระหว่างประเทศ วันวิสาขบูชานี้เป็นวันสำคัญอย่างอัศจรรย์ โดยเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ องค์การสหประชาชาติประกาศรับรองวันนี้เป็น**วันสำคัญสากลของโลก** วันวิสาขบูชาซึ่งเป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน จึงเป็นวันสำคัญ

ของชาวโลกอย่างแท้จริง ดังนั้น จึงควรมาระลึกถึงประวัติของสมเด็จพระบรมศาสดาในวันสำคัญนี้เป็นพิเศษ เพื่อเจริญพุทธานุสสติให้ดวงจิตผ่องแผ้ว จะขอกล่าวถึง **พระนางสิริมหามายา** พระพุทธมารดา เมื่อทรงพระครรภ์แก่ใกล้ประสูติพระโอรส ทรงเสด็จออกพร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่ เพื่อกลับไปยังเทวทหนคร แต่พอถึงป่าสาละชื่อว่าลุมพินีวัน ขณะนั้นต้นสาละออกดอกบานสะพรั่งทั่วทั้งป่า พระนางทอดพระเนตรเห็น จึงเสด็จประพาสในป่าสาละนั้น ทรงประชวรพระครรภ์ มหาชนจึงล้อมม่านแล้วถอยออกไป พระนางจึงประทับยืนประสูติพระโอรสในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ตรงกับวันศุกร์ปีจอก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ขณะนั้นมีสายธารน้ำ ๒ สายพลุ่งจากอากาศกระทำความสดชื่นแก่พระวรกายพระโพธิสัตว์พระโพธิสัตว์จึงมีพระวรกายสะอาดหมดจดปาน ประหนึ่งว่าดวงแก้วมณีอันบริสุทธิ์ ทรงประทับยืนบ่ายพระพักตร์สู่ทิศอุดร เสด็จดำเนินด้วยพระบาทได้ ๗ ก้าว ทรงเปล่งอาสภิวาจาคือวาจาอันองอาจว่า **อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส เชฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส อยมนฺติมา ชาติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** แปลว่า เราเป็นผู้เลิศของโลก เราเป็นผู้เจริญที่สุดของโลก เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดของโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ ภพใหม่มิได้มีอีก ดังนี้ เป็นอัศจรรย์ พระราชโอรสนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะของมหาบุรุษผู้จักตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๓๒ ประการ

ฝ่าย **พระเจ้าสุทโธทนะ** ทรงทราบว่าพระมเหสีประสูติพระโอรส จึงรับสั่งให้เสด็จกลับพระนคร และทรงให้จัดหาพี่เลี้ยงนางนมเฝ้าอภิบาลบำรุงอย่างดี เมื่อประสูติได้ ๕ วัน ก็จัดพระราชพิธีขนานพระนามพระโอรส และได้ขนานพระนามพระโอรสว่า **สิทธัตถะ** หลังจากที่ประสูติได้ ๗ วัน พระราชมารดาก็เสด็จทิวงคต พระราชบิดาจึงทรงมอบให้ **พระนางมหาปชาบดีโคตมี** พระน้านางเป็นผู้อภิบาลเลี้ยงดูพระราชกุมาร เมื่อพระราชกุมารเจริญวัยก็ได้ศึกษาศาสตร์ทั้ง ๑๘ ในสำนักครูวิศวามิตร ครั้นเมื่อมีพระชนม์ ๑๖ พรรษา พระราชบิดาทรงโปรดให้สร้างปราสาท ๓ หลังสำหรับ ๓ ฤดูและทรงจัดพิธีอภิเษกสมรสกับ **พระนางยโสธรา** พระราชธิดากษัตริย์โกลิยวงศ์ เมื่อมีพระชนม์ได้ ๒๙ พรรษาพระองค์ทรงปรารภถึงความแก่ความเจ็บ และความตาย อันเป็นภัยใหญ่ของสังขารทรงตรึกตรองด้วยพระปัญญาญาณอันแยบคาย จึงทรงเกิดความสลดพระทัยเหนื่อยหน่ายในกามสุขที่เคยมัวเมาลุ่มหลงทรงพระดำริหาหนทางที่จะออกจากสิ่งที่มายั่วยุให้มัวเมาหลงใหลเหล่านั้นแล้ว ก็ทอดพระเนตรเห็นบรรพชิตจึงทรงดำริว่าบรรพชาเป็นเหตุให้ปฏิบัติธรรมประพฤติชอบประกอบบุญกุศลตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนและอนุเคราะห์หมู่สัตว์จัดเป็นความดี ดังนี้ จึงเสด็จออกจากพระราชวัง และอธิษฐานเพศบรรพชิตที่ฝั่งแม่น้ำอโนมา เมื่อพระองค์เสด็จออกผนวชแล้วก็ได้ศึกษาในสำนักของอาฬารดาบสและอุทกดาบส แต่ทรงทราบว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงทรงปลีกพระองค์บำเพ็ญทุกรกิริยาคือการทรมานร่างกายด้วยวิธีต่างๆ ในที่สุดทรงทราบว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงเลิกเสียหันมาบำเพ็ญเพียรทางจิต คือการเจริญ

สมาธิภาวนา และในปีที่ ๖ แห่งการบำเพ็ญเพียรในวันวิสาขปุรณมี วันพุธปีระกาก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี เวลาสายัณห์ยังไม่ทันที่พระอาทิตย์จะอัสดงคต พระองค์ก็ทรงกำจัดมารและเสนามารได้ ครั้นแล้วทรงยังองค์แห่งพระสัมมาสัมโพธิญาณให้เกิดขึ้น ตามลำดับระยะกาลทั้ง ๓ แห่งราตรี ก็ทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลารุ่งอรุโณทัย ต่อจากนั้นก็ทรงบำเพ็ญพุทธกิจคือทรงปฏิบัติพระภารกิจ ในฐานะแห่งความเป็นพระศาสดา พระองค์เสด็จจาริกแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ มีแคว้นมคธเป็นต้นอย่างมั่นคง พุทธบริษัททั้ง ๔ มีความรู้พระธรรมวินัยจัดเจนดี จนล่วงไปได้ ๔๕ พรรษาหลังตรัสรู้ และเป็นปีที่ ๘๐ แห่งพระชนมายุ ขณะเมื่อสมเด็จพระสัพพัญญูประทับอยู่ในสาลวโนทยาน ใกล้กรุงกุสินารา ทรงสำเร็จสีหไสยาใต้ไม้สาละคู่ ขณะนั้นต้นสาละก็ผลิดอกออกช่อบานสะพรั่งนอกฤดูกาล ร่วงหล่นโปรยปรายทั้งดอกมณฑารพดอกไม้สวรรค์ก็ตกลงมาจากนันทวันเทพอุทยาน อีกทั้งจุณณ์แห่งจันทน์อันเป็นทิพย์ก็ตกลงมา ดนตรีทิพย์ก็บรรเลงในอากาศ ทิพยสังคีตก็ประโคมขานขับเสียงเสนาะสนั่นอยู่บนอากาศ เพื่อบูชาพระตถาคตเจ้าทวย เทพยเจ้าในหมื่นจักรวาล ต่างก็ถือธงธวัชฉัตรจามรเป็นอเนกประการประชุมกัน ในขณะนั้น สมเด็จพระสัพพัญญูพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นเครื่องทิพยสักการะบูชาของเทพบริษัททั้งหลายปรากฏเรียงรายตั้งแต่พื้นปฐพีเต็มตลอดถึงอากาศ เมื่อจะทรงแสดงสภาวะที่อามิสบูชามีผลานิสงส์น้อยกว่าปฏิบัติบูชา จึงตรัสแก่พระอานนท์ว่า “ดูกรอานนท์ เราตถาคตจะได้ชื่อว่าอันบริษัทสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ด้วยเครื่องสักการะเพียงเท่านี้ก็หามิได้ แต่บุคคลใดแลจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมปฏิบัติชอบยิ่งประพฤติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่าสักการะเคารพนับถือ บูชา นอบน้อมเรา ด้วยการบูชาอย่างสูงสุดดูกรอานนท์ เพราะเหตุนั้นเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมปฏิบัติชอบยิ่งประพฤติตามธรรมอยู่”

หลังจากนั้นก็รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายมาประชุมกัน พอประชุมแล้วก็ประทานพระโอวาทว่า **วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด นี่เป็นพระปัจฉิมวาจาแห่งพระตถาคตเจ้าของเราทั้งหลาย หลังจากนั้นก็มิได้ตรัสอะไรอีกเลย ทรงเข้าอนุปุพพวิหารสมาบัติทั้ง ๙ โดยลำดับและโดยย้อนกลับ ครั้นออกจากสมาบัตินั้นแล้วก็เสด็จดับขันธ-ปรินิพพาน ณ ปัจฉิมยามแห่งราตรีวิสาขปุรณมีมหามงคลสมัย ตรงกับวันอังคารปีมะเส็งและพร้อมกับการปรินิพพานนั้น ก็เกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหว เกิดขนพองสยองเกล้าน่าสะพรึงกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่นเสียงสนั่นในอากาศ

พระพุทธโอวาทครั้งสุดท้ายมุ่งให้พุทธศาสนิกชนตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ ไม่ยั่งยืน ความแปรเปลี่ยน ความสิ้นไป ความเสื่อมไป แห่งสังขารคือขันธ์ ๕ หรืออาจกล่าวได้ว่า ชีวิตของสรรพสัตว์นั้นหลีกหนีความแก่เจ็บตายไปไม่ได้ ดังนั้น เมื่อยังมีชีวิตก็ควรอยู่ด้วยความไม่ประมาท ซึ่งความไม่ประมาทนี้ก็คือการไม่ปล่อยจิตไปในทุจจริตคือความชั่วทางกาย ความชั่วทางวาจา ความชั่วทางใจ หรือในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ ซึ่งทำให้ใจหลงใหลไร้สติควบคุม อีกอย่างหนึ่ง ความไม่ประมาท หมายถึง การกระทำโดยเคารพ กระทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ทอดทิ้งความพอใจ ไม่ทอดธุระ ตั้งใจมั่นคงในการทำกุศลคือ ความดี ความสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ และความไม่ประมาทนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสยกย่องว่าเป็นยอดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง เปรียบเสมือนรอยเท้าช้างเป็นยอดกว่ารอยเท้าของสรรพสัตว์ หรือเปรียบเสมือนแสงสว่างของดวงจันทร์ เป็นเลิศกว่าแสงสว่างของหมู่ดาว เพราะความไม่ประมาทนี้ตรัสว่าเป็นเหตุเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น และเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป กุศลธรรมทั้งมวลล้วนมีความไม่ประมาทเป็นมูลเหตุ รวมลงในความไม่ประมาท

นับตั้งแต่ราตรีนั้นจนถึงราตรีนี้รวมเวลาได้ ๒๕๕๓ ปี วันวิสาขบูชาที่ได้เวียนมาบรรจบครบอีกหน พุทธศาสนิกชนได้มาร่ำลึกนึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐเลิศล้ำ ทรงวางรากฐานพระพุทธศาสนา แสดงสัจธรรมอันเป็นความจริงที่ประเสริฐ เป็นข้อปฏิบัตินำให้ถึงความพ้นทุกข์ได้ และเป็นแนวทางเป็นดังประทีปส่องนำในการดำเนินชีวิตของมวลมนุษย์ อนึ่ง พระองค์แม้ทรงเป็นอัครบุรุษคือบุคคลผู้ประเสริฐสุดยังต้องเสด็จปรินิพพาน แต่ระหว่างที่ยังทรงพระชนม์อยู่ทรงบำเพ็ญแต่ประโยชน์เกื้อกูลแก่หมู่สัตว์ คือทรงบำเพ็ญพุทธจริยาทั้ง ๓ ประการคือ

๑. โลกัตถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้รับสมบัติทั้ง ๓ ประการคือ มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ

๒. ญาตัตถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระประยูรญาติ เช่นครั้งเสด็จไปแสดงธรรมโปรดพวกเจ้าศากยะให้บรรลุธรรมเป็นอันมาก

๓. พุทธัตถจริยา ทรงประพฤติโดยฐานะที่เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระบรมศาสดาทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนา ประทานพระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ ให้เป็นมรดกล้ำค่าแก่เทวดาและมนุษย์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเปี่ยมด้วยศรัทธาปสาทจิต พร้อมด้วยข้าราชบริพารและประชาชน ทรงกระทำสักการะแก่พระรัตนตรัยในวิสาขสมัย

อภิลักขิตกาล จึงนับได้ว่าทรงมาทำหน้าที่ของกตัญญูกตเวทีบุคคล เป็นอันได้สนองคุณสมเด็จพระบรมศาสดาส่วนหนึ่ง ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นในฐานะที่เป็นทรงเป็นพุทธศาสนิกชน ทรงดำเนินตามรอยพระยุคลบาทสมเด็จพระบรมศาสดาบำเพ็ญประโยชน์พระองค์ประโยชน์ท่านผู้อื่น ประโยชน์พระศาสนา ประโยชน์ประเทศชาติประโยชน์แก่ชาวโลก อย่างเต็มพระสติปัญญาสามารถ ด้วยความไม่ประมาทในพระชนม์ชีพเพื่อเป็นพุทธบูชา อันนำพาให้เกิดประโยชน์อันไพศาล แก่ทั้งพระองค์เองและประเทศชาติโดยส่วนรวม เมื่อทรงทำอย่างนี้ย่อมชื่อว่า ทรงมีส่วนร่วมฉลองวันวิสาขบูชา แสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม และกระทำพุทธบูชาด้วยการปฏิบัติ อันเป็นที่ประสงค์ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันจะนำมาซึ่งสิริมงคลแก่ชีวิต สมดังพระพุทธภาษิตว่า **ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นอุดมมงคล ดังได้วิสัชนามาด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจพระราชกุศลทุกส่วนที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในครั้งนี้ จงสำเร็จเป็นไปเพื่อประโยชน์หิตสุขสมบัติ แด่พระบุรพมหากษัตริย์ทุกพระองค์ บุรพการีทุกท่านทุกองค์ พร้อมทั้งเป็นไปเพื่อเป็นเทวตาพลีธรรมบรรณาการแด่พระสยามเทวาธิราชและสยามรัฐิกเทพทั้งหลาย สมตามพระราชเจตนาที่ทรงปรารถนาพระราชอุทิศทุกประการ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ **อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา**
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ **อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ ฯ**

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบรรลุธรรมอันสูงสุดแล้วทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้ตามพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้ คือ พระรัตนตรัย

เอตสฺส อานุภาเวน **กตปุญฺญสฺส เตชสา**

ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนี้ และด้วยเดชแห่งพระราชกุศลบารมีอันไพบูลย์ พร้อมทั้งอานุภาพพระเดชพระคุณแห่งสมเด็จพระมหาราชสมเด็จพระบุรพบรมกษัตราธิราชเจ้า พระสยามเทวาธิราช พระชนกพระชนนี และพระสยามรัฐิกเทวดาทุกองค์ ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระปีติปราโมทย์ทุกกาล ทรงพระเกษมสำราญในสิริราชสมบัติสวัสดีในร่มบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมพระราชโอรส พระราชธิดา พระราชวงศ์ทั้งองค์การรัฐบาล ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน พ่อค้า ประชาชน สมณชีพราหมณ์

อุปัทวันตรายความขัดข้องทั้งหลายจงพินาศไป อย่าได้มีในรัฐสีมาอาณาเขตประเทศไทย สุขอันเกิดแต่ความไม่มีโรคไม่มีภัย ความมีพระชนม์มายุ ความสมบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลาย ความบริบูรณ์แห่งธาตุทั้ง ๔ ความสุขสวัสดีในเหตุทั้งหลายทั้งปวง อันเกิดจากชนจำนวนใหญ่หลวง เคารพในกฎหมาย เคารพเชื่อฟังพระบรมราโชวาท จงมีจงเป็นไปพร้อมทุกประการ

ขอสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชหฤทัยปราโมทย์ผ่องใส มีพระราชศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหวยิ่งๆ สืบไปในพระรัตนตรัย อันเป็นเหตุยิ่งใหญ่ เสริมส่งให้ทรงพระเจริญสุขสวัสดี ด้วยพระชนมพรรษา พระสิริวรรณะ พระสุขะ พระกำลัง พระสติ พระปัญญา ยิ่งขึ้นเป็นนิตยกาล ทรงสามารถอาจหาญทำลายเครื่องกั้นเครื่องผูกแห่งมารได้โดยสิ้นเชิง

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ **สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ**

เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ **สมฺปสาทนเจตโส ฯ**

ขอผลที่ได้รับพระราชทานกล่าวแล้วนี้ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระราชมนัสเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ทรงถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะแท้จริงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ก็ยุติลงด้วยเวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา สังคหวัตถุธรรมกถา
ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
พระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
วันจันทร์ที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามไวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ทานญฺจ เปยฺยวชฺชญฺจ **อตฺถจริยา จ ยา อิธ**
สมานตฺตตา จ ธมฺเมสุ **ตตฺถ ตตฺถ ยถารหนฺติ ฯ**

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนา แสดงพระธรรมเทศนาสังคหวัตถุกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เพิ่มพูนส่วนพระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานกิจ อันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในวาระสัตมวารที่ ๒ นี้ โดยที่ทรงคำนึงถึงพระคุณูปการอันสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีต่อพระองค์สมเด็จบรมบพิตรเป็นอเนกประการ เพื่อ

ทรงอุทิศพระราชกุศลถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีพระองค์นั้น ด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ตามวิสัยของท่านสัตบุรุษพุทธมามกชน เป็นผลทางธรรมปฏิบัติ สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในติโรกุฑฑสูตรว่า **เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ** เมื่อบุคคลมาหวนอนุสรณ์ถึงอุปการคุณที่บุคคลอื่นกระทำแล้วแก่ตนในหนหลัง พึงให้ทักษิณาทานแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระคุณูปการแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชนัดดา และพระราชปนัดดาทุกพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ พสกนิกร ตลอดจนประเทศชาติ และพระศาสนา นับเป็นอเนกประการ โดยฐานที่พระองค์ทรงตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา ความรักใคร่ สนิทสนม กรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดีปรีดาเมื่อผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา ความวางเฉยในคราวที่จะต้องวางพระองค์เป็นกลาง พระองค์ทรงคุณพิเศษ เหตุทรงเป็นนารีรัตน์อัศจรรย์ในหมู่มนุษย์ แม้มิได้ทรงอุบัติในขัตติยราชสกุล ก็ทรงอุบัติในตระกูลช่างทอง ในถิ่นฐานที่เจริญด้วยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา อันได้นามว่า **ปฏิรูปเทสวาโส** การอยู่ในพื้นฐานที่เหมาะสม และทรงอาศัยความเป็นผู้มีบุญกุศลที่ได้สร้างสมอบรมไว้ในชาติก่อน อันมีชื่อว่า **ปุพฺเพ กตปุญฺญตา** สนับสนุนให้ทรงการศึกษา ทรงพระจริยาดี ทรงพระเกียรติยศอันสูงส่ง เป็นพระราชชนนีของพระมหากษัตริย์ถึงสองพระองค์และทรงประกอบด้วยคุณธรรมอันสำคัญ คือ **อตฺตสมฺมาปณิธิ** การดำรงพระองค์ในทางที่ชอบประกอบความดี ทรงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทรงบริจาคจัดแจก ทรงจำแนกแบ่งปันวัตถุสิ่งของเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เช่น ทรงจัดแพทย์หลวงเคลื่อนที่ไปให้การรักษาเยียวยาแก่ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดารให้ปลอดจากทุกข์ภัยไข้เจ็บ ทรงสงเคราะห์ชาวชนบทผู้ยากไร้ด้วยเสื้อผ้าและอาหาร ทรงจัดแจกอุปกรณ์การศึกษามีเสื้อผ้าและหนังสือเรียนแก่นักเรียนในท้องถิ่นที่ขาดแคลน ทรงช่วยเหลืออาชีพของชาวเขาด้วยการแจกพันธุ์ไม้ดอกไม้ผล เพื่อให้ทุกคนประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน และทรงตั้งมูลนิธิเพื่อพัฒนาชาวเขา จนกระทั่งชาวเขาถวายพระนามพระองค์ว่า **แม่ฟ้าหลวง** ประชาชาติไทยทั้งปวงน้อมถวายพระนามว่า **สมเด็จย่า** เป็นการบูชาพระคุณ

พระคุณูปการที่ทรงบำเพ็ญยากที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ แต่เมื่อประมวลกล่าวสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า **สังคหวัตถุ** คือเรื่อง การสงเคราะห์ หรือสิ่งของสงเคราะห์ หรือเครื่องหน่วงเหนี่ยวน้ำใจ การบำเพ็ญสังคหวัตถุย่อมยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ผู้อื่น ยังความชื่นชมให้เกิดแก่ผู้ได้รับ เป็นอุบายยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ได้รับการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้จงรักภักดีนิยมนับถือในผู้ปฏิบัติบำเพ็ญ ทั้งเป็นอุบายให้กิจการใหญ่น้อยลุล่วงไปด้วยดี ท่านเปรียบเสมือนลิ่มสลักเพลารถที่กำลังแล่นไป ถ้าขาดลิ่มสลักเสียแล้ว รถก็ไม่สามารถจะแล่นไปได้ เพราะเรือนรถและล้อรถก็จะ

กระจัดกระจายไปส่วนละทิศละทาง เหตุดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์มีพระประสงค์จะทรงนำพุทธเวไนยให้บรรลุถึงคุณสมบัติอัตตสัมมาปณิธิ คือความตั้งตนไว้ชอบ จึงทรงแสดงสังคหอุบายโดยนัยแห่งอุเทศ ซึ่งยกขึ้นไว้เบื้องต้นว่า **ทานญฺจ เปยฺยวชฺชญฺจ อตฺถจริยา จ ยา อิธ** เป็นต้น ความว่า อุบายสำหรับสงเคราะห์ คือยึดเหนี่ยวน้ำใจกันเหล่านี้ ๔ ประการ คือ ทานการให้การแจก ๑ เปยยวัชชะ ถ้อยคำอันดูดดื่มจับใจ ๑ อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์แก่กัน ๑ สมานัตตตา ความเป็นผู้เสมอในธรรมนั้นๆ ๑ ย่อมหน่วงเหนี่ยวคนทั้งหลายให้กลมเกลียวกันในโลก เหมือนลิ่มสลักเพลารถซึ่งกำลังแล่นไปอยู่ ฉะนั้นถ้าสังคหอุบายนี้ไม่พึงมีไซร้ มารดาก็ดี บิดาก็ดี จะไม่พึงได้ความนับถือบูชาเคารพสักการะ เพราะเหตุมีบุตร เพราะเหตุที่บัณฑิตทั้งหลายพิจารณาเห็นสังคหอุบายเหล่านี้ว่าเป็นกิจอันชอบ และประกอบตามกำลัง ฉะนั้นจึงบรรลุถึงความเป็นใหญ่ และเป็นผู้อันคนทั้งหลายสรรเสริญดังนี้

จักรับพระราชทานพรรณนาความตามลำดับไป

ทาน การให้ การแจก การสละ การแบ่งปัน จำแนกเป็น ๒ ประการ การให้วัตถุสิ่งของเครื่องบริโภคอุปโภค ได้แก่ ของกินของใช้ มีข้าวปลาอาหารคาวหวาน เสื้อผ้าอาภรณ์เครื่องประดับร่างกายมีแก้วแหวนเงินทอง เป็นต้น ตลอดจนตำแหน่งหน้าที่การงานเพื่อประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต เรียกว่า **อามิสทาน** การให้คำสั่งคำสอน บอกกล่าว ชี้แจง แนะนำ ในทางที่ชอบที่ถูกที่ควรเพื่อความประพฤติดีปฏิบัติชอบ ด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา เรียกว่า **ธรรมทาน** เป็นหน้าที่กิจการที่มารดาบิดาจะพึงให้แก่บุตร ธิดา ครูอาจารย์จะพึงให้แก่ศิษยานุศิษย์ พระอุปัชฌาย์อาจารย์จะพึงให้แก่สัทธิวิหาริกและอันเตวาสิกญาติมิตรสหายจะพึงให้แก่ญาติมิตรสหายของตน ผู้ใหญ่จะพึงให้แก่ผู้น้อยหรือเด็กๆ ผู้บังคับบัญชาจะพึงให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา นายจ้างจะพึงให้แก่ลูกจ้าง คนมั่งมีจะพึงให้แก่คนยากจนขัดสนอิสรชนจะพึงให้แก่ผู้อยู่ในปกครอง เพราะเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวน้ำใจ เป็นเครื่องผูกไมตรีจิตให้รักใคร่นับถือ เคารพบูชา กล่าวตามโวหารในปัจจุบันว่า **การปิดช่องว่างระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย** คนมีกับคนจน นายจ้างกับลูกจ้าง เป็นต้น สมด้วยนัยพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจ ผู้ให้ย่อมได้รับสรรเสริญ ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้ ผู้ให้ย่อมเป็นผู้ชนะสงคราม คือความตระหนี่จิตของผู้ให้ย่อมผ่องใส การให้จึงจัดเป็นอุบายเครื่องหน่วงเหนี่ยว เครื่องผูกน้ำใจไมตรีประการหนึ่ง

เปยยวัชชะ แปลว่า ถ้อยคำอันดูดดื่มจับใจ จำแนกออกไปเป็น ๒ ประการ คือ **ปิยวาจา** ได้แก่ วาจาไพเราะอ่อนหวาน ทำผู้พูดให้เป็นที่รักของผู้ฟัง ๑ **อัตถสัญหิตา** วาจา ได้แก่ วาจาประกอบไปด้วยประโยชน์ ๑ ผู้ที่เข้าใจพูดอาจยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ฟังได้ ทำให้เกิดความรักความเชื่อถือเชื่อมั่นผู้พูดคำอ่อนหวาน คำนั้นย่อมจับใจทำให้เกิดความรักความนับถือ ผู้ใหญ่ฉลาดในปฏิสันถารกล่าวคำ

ทักทายปราศรัยโปรยปรายแก่ผู้น้อยโดยทั่วหน้า ย่อมสามารถทำให้เกิดความเคารพนับถือ เข้าใจพูดชักนำย่อมทำให้ผู้น้อยมีแก่ใจทำงานด้วยความจงรักภักดี มีคาถาในชาดกปกรณ์แสดงความข้อนี้ไว้ว่า **มนาปเมว ภาเสยฺย นามนาปํ กุทาจนํ** บุคคลควรกล่าวคำพูดเป็นที่เจริญใจ ได้แก่ ทำใจให้เอิบอาบ ไม่ควรกล่าวคำพูดที่ไม่ชอบใจในกาลไหนๆ คำพูดไพเราะอ่อนหวานประกอบไปด้วยประโยชน์ จึงเป็นอุบายเครื่องหน่วงเหนี่ยว เครื่องผูกน้ำใจไมตรีประการหนึ่ง

อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์จำแนกออกเป็น ๒ ประการคือ **เวยยาวัจจะ** การช่วยขวนขวายทำกิจการของผู้อื่นเพื่อให้เกิดความสำเร็จ ๑ **ธัมมสมาทปนา** การชักนำในธรรมปฏิบัติ ๑ มารดาบิดาเอาใจใส่ขวนขวายในการเลี้ยงดูบุตรธิดา เช่น ประคับประคองทะนุถนอมบุตรตั้งแต่แรกเกิดมาเป็นธุระในการรักษาพยาบาลเมื่อบุตรป่วยไข้ ขวนขวายให้มีการศึกษาเล่าเรียนเมื่อถึงเวลา ช่วยจัดหาฝากฝังให้มีหน้าที่การงานเมื่อบุตรมีความสามารถ จัดการปลูกฝังให้มีหลักฐานมั่นคงด้วยการจัดหาคู่ครองให จัดให้มีที่อยู่อาศัยคือเคหสถานบ้านเรือน บุตรธิดาก็ย่อมขวนขวายในหน้าที่การงานกิจการของมารดาบิดา ทั้งสองฝ่ายก็จะรักใคร่ผูกพันกัน แม้สามีภรรยา ญาติต่อญาติ มิตรต่อมิตร สหายต่อสหาย ครูกับศิษย์ พระอุปัชฌาย์อาจารย์กับสัทธิวิหาริกอันเตวาสิก แต่ละฝ่ายต่างขวนขวายในธุรกิจของกันและกัน ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยกำลังกายบ้าง กำลังใจบ้าง กำลังความคิดบ้าง และหรือกำลังทรัพย์บ้าง ทั้งสองฝ่ายต่างขวนขวายต่อกันและกัน ก็ย่อมจะรักใคร่มีไมตรีจิตสนิทสนมกัน ธัมมสมาทปนาการชักนำในธรรมปฏิบัติ ท่านมุ่งหมายให้ชักนำการทำความดีประพฤติดีเพราะมีความสุขเป็นผลเป็นกำไร เช่น บางคนเป็นอันธพาลประพฤติเหลวไหล เกะกะเกเร บังเอิญไปพบหรือคบหาสมาคมกับท่านผู้ฉลาดในประโยชน์ ทางศาสนาเรียกว่า อัตถโกศลบุคคล ผู้เช่นนี้จักแนะนำชักชวนสนับสนุนให้ละเลิกความร้ายความเลวนั้นเสีย เมื่อเขาละได้เลิกได้ กลับจิตกลับใจกลับกายวาจาเป็นคนดีได้แล้ว ย่อมจะนึกถึงคุณของผู้แนะนำชักชวน อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์จึงเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวน้ำใจ ให้บุคคลรักใคร่นับถือแก่กันและกัน อันมั่นคงประการหนึ่ง

สมานัตตตา ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอในธรรมหรือโดยธรรม ในที่นี้ท่านมุ่งหมายบุคคลผู้ประพฤติอปจายนธรรม คือการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน เช่น บุคคลที่อายุอ่อนกว่าน้อยกว่าโดยวัย แม้จะเป็นผู้วิเศษกว่าด้วยอิสริยยศ ด้วยศักดิ์ ด้วยอำนาจ ด้วยหน้าที่ ด้วยโภคสมบัติ ด้วยบริวารก็ไม่ทำอหังการทนงตน ทำความอ่อนน้อมถ่อมตน กราบไหว้ญาติผู้เจริญวัยกว่า แต่กาลก่อนเคยนับถือมาอย่างไรภายหลังก็นับถืออย่างนั้น ญาติทั้งหลายได้รับการนบนอบอย่างนั้นแล้วย่อมรักใคร่แสดงความนับถือตอบ ต่างทำความสามัคคีแก่กันและกัน ญาติผู้เสมอกันโดยชั้นโดยวัยแสดงความนับถือกันฉันญาติ ไม่ดูถูกดูแคลนกันเพราะเหตุไร้วาสนา ญาติผู้ใหญ่มีเมตตานับถือญาติผู้น้อย ย่อม

สนิทสนมกลมเกลียวกันยิ่งขึ้น มิตรต่อมิตรเคยสนิทสนมกันมาอย่างไร แม้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงก็ตามทีทั้งสองฝ่ายยังรักษาน้ำใจ รักษาความเป็นมิตรไว้ได้ เช่นนี้ชื่อว่ารักษามิตรธรรมไว้มั่นคง แม้ผู้ที่มิได้เป็นญาติก็อาจผูกสัมพันธ์กันได้ด้วยวิสาสะ คือความคุ้นเคยสามารถยังประโยชน์ของแต่ละฝ่ายให้สำเร็จได้ ญาติต่อญาติ มิตรต่อมิตร นับถือกันโดยฐานะย่อมเป็นสมานัตตตาในธรรม คือสัมมานะ ได้แก่ความนับถือกันและกัน อันบุคคลผู้อยู่เป็นหมู่เป็นคณะจะเจริญรุ่งเรืองได้ก็ด้วยอำนาจเป็นผู้มีธรรมเสมอกัน ไม่เช่นนั้นมิอาจรักษาความสามัคคีของหมู่คณะไว้ได้ เพราะเช่นนั้น ผู้เป็นหัวหน้าคณะจึงต้องคอยสอดส่องดูแลเพื่อให้คนทั้งหลายในคณะ ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน ตามธรรมเนียมของคณะคอยขจัดหรือปรามผู้ละเมิด พยุงหรือส่งเสริมผู้ที่มีระเบียบแบบแผนและธรรมเนียม รักษาสามัคคีของคณะให้มั่นคง สมานัตตตา ความเป็นผู้วางตนเสมอในธรรมนี้ หากปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ฐานะของบุคคลหรือของคณะแล้ว ย่อมยึดเหนี่ยวน้ำใจของบุคคลหรือคณะไว้ในความสามัคคีได้ นับว่าเป็นอุบายหน่วงเหนี่ยวน้ำใจประการหนึ่ง

สังคหวัตถุเครื่องหน่วงเหนี่ยวน้ำใจทั้ง ๔ ประการนี้ ผู้ฉลาดในอุบายพิจารณาว่า อย่างไหนควรปฏิบัติแก่ใคร ในเวลาใด เมื่อใด แล้วปฏิบัติให้เหมาะสม ย่อมเจริญด้วยบริวารสมบัติ มีเรื่องที่ท่านสาธกไว้ว่า ครั้งหนึ่ง ในสมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ที่เมืองอาหวี **หัตถกะอุบาสก** ไปสู่ที่เฝ้า มีพวกอุบาสกตามไปด้วยเป็นอันมาก พระองค์ตรัสถามว่า หัตถกะบริวารของท่านเป็นหมู่ใหญ่ท่านสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวน้ำใจของเขาไว้ได้อย่างไร หัตถกะอุบาสกกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ย่อมสงเคราะห์บริษัทหมู่นี้ ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการซึ่งพระองค์ตรัสประทานเป็นอนุสาสนีไว้ ข้าพระองค์เห็นว่า ผู้ใดควรรับสงเคราะห์ด้วยอาการเช่นใด ก็สงเคราะห์ผู้นั้นด้วยอาการเช่นนั้น ข้าพระองค์สงเคราะห์ด้วยการให้พัสดุสิ่งของ เกื้อกูลบ้างด้วยถ้อยคำ พูดเอาใจบ้าง ด้วยประพฤติประโยชน์บ้าง ด้วยประพฤติสม่ำเสมอในทางสามัคคีบ้าง พระเจ้าข้าฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสาธุการว่า ทำอย่างนั้นชอบแล้ว ถูกแล้ว ตรัสสรรเสริญว่า หัตถกะ ท่านเกิดมาเพื่อสงเคราะห์บริษัทหมู่ใหญ่แท้ๆ ในอดีตกาล บุคคลใดควบคุมบริษัทไว้ได้มาก บุคคลนั้นทำสำเร็จได้ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล แม้ในอนาคตก็จะเป็นเช่นเดียวกัน ถึงในปัจจุบันนี้เล่าก็เป็นอยู่อย่างนี้ เมื่อหัตถกะอุบาสกกลับแล้ว พระองค์ตรัสสรรเสริญแก่ภิกษุทั้งหลายว่า หัตถกะอุบาสก เป็นคนน่าประหลาดอัศจรรย์ พวกเธอทั้งหลายจำไว้เถิด ดังนี้

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงดำรงพระองค์อยู่ในพรหมวิหารธรรม คือทรงพระเมตตา ความรักใคร่สนิทสนม ทรงพระกรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ทรงมุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีและทรงอุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อต้องทรงวางเฉย ทรงประกอบสังคหอุบาย

คือ ทาน ทรงให้ ทรงเสียสละ ทรงบริจาค เปยยวัชชะ ตรัสคำเป็นที่รักถูกใจชอบใจ อัตถจริยา ทรงประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสมานัตตตา ความเป็นผู้วางพระองค์สม่ำเสมอ ไม่ถือพระองค์ต่อประชาชนทั่วไปทุกหมู่เหล่า ไม่เลือกชั้น วรรณะ เพศ และวัย จึงเป็นที่นิยมนับถือกราบไหว้สักการะบูชาของพสกนิกรทั่วทุกภาคของประเทศ ดังปรากฏตามข่าวประจำวัน ตั้งแต่วันเสด็จสู่สวรรคาลัยเป็นต้นมา ประชาชนทุกภาค ทุกชั้น ทุกเผ่า ทุกภาษา ต่างพากันบำเพ็ญกุศลอุทิศทูลถวายพระราชกุศลในที่ของตนๆ และเดินทางมาถวายความจงรักภักดี ถวายความคารวะสักการะบูชา ตลอดมาจนกระทั่งวันนี้

พระราชกุศลบุรพการีเปตพลีทักษิณานุปทาน อันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในวโรกาสนี้ นับว่าสำเร็จโดยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม คารวธรรม และอปจายนธรรมโดยแท้ ขอจงสำเร็จเป็นอานิสังสผล เพิ่มพูนพระราชกุศลบุญราศี ที่สามารถอำนวยทิพยสุขทิพยสมบัติแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในสุคติสัมปรายภพ สมดังพระราชปรารภทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี พอสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา กัมมกถา
ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
พระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
วันอังคารที่ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘
สมเด็จพระมหาธีราจารย์ วัดชนะสงคราม
รับพระราชทานถวาย

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ถ้าถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามไวหารอัตถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

กมฺมํ วิชฺชา จ ธมฺโม จ สีลํ ชีวิตมุตฺตมํ

เอเตน มจฺจา สุชฺฌนฺติ น โคตฺเตนธเนน วาติ ฯ

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนากัมมกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เพิ่มพูนพระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน อันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในวาระปัญญาสมวาร ๕๐ วันนี้ โดยที่ทรงพระอนุสรณ์ถึงพระคุณูปการอันสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีต่อพระองค์สุดที่จะประมาณ โดยฐานที่ทรงเป็นบุรพการี

ทรงอุปการะเลี้ยงดู ทรงทะนุถนอม ทรงประคับประคองให้ทรงพระเจริญวัยขึ้นโดยลำดับ จนกระทั่งถึงเสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ของชาติไทย ถึงแม้สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า จักทรงดำรงสิริราชัยมไหยสุริยสมบัติ เป็นพระมหากษัตริย์แล้วก็ตาม สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ก็ยังมีพระหฤทัยห่วงใยในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าตลอดเวลา ทรงหาอุบายประกอบพระกรณียกิจอันเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระศาสนา และประชาชนตลอดกาลเป็นนิจ ถึงแม้ว่าพระชนมพรรษาจะล่วงเลยเข้าสู่พระชราถึง ๙๐ พรรษากว่าแล้ว ก็ยังทรงขวนขวายประกอบพระกรณียกิจที่จะพึงบำเพ็ญได้ มิให้กาลเวลาล่วงไปโดยไร้ประโยชน์ ไม่มีสตรีใดๆ ในโลกนี้จะมีอุตสาหะ วิริยะ ปณิธาน คือความบากบั่น ขยัน เพียรพยายาม ตั้งใจแน่วแน่ เสมอเหมือนพระองค์ได้

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า จึงทรงตั้งพระทัยทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายมิได้ขาดเป็นลำดับมาจนกระทั่งบัดนี้ สมด้วยนัยพระบาลีที่สมเด็จพระชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้าประทานไว้ในติโรกุฑฑสูตรว่า อทาสิ เม อกาสิ เม เป็นต้น ความว่า เมื่อบุคคลมาหวนอนุสรณ์ถึงอุปการคุณที่บุคคลอื่นกระทำแล้วแก่คนในหนหลังว่า ท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้กระทำอุปการะอย่างนี้แก่เรา เป็นญาติของเรา เป็นมิตรของเรา เป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเรา พึงให้ทักษิณาทานแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วดังนี้

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระมารดา กล่าวโดยสามัญโวหารว่า หน้าที่ของแม่ ตามกระแสที่สมเด็จพระบรมโลกนาถตรัสไว้ในสิคาโลวาทสูตร ความว่า บุตรธิดาเป็นทิศเบื้องหลัง มารดาบิดาพึงปฏิบัติบำรุง ด้วยการห้ามมิให้กระทำความชั่ว ให้ตั้งตัวตั้งตนอยู่ในคุณความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยาการ (ตั้งต้นแต่การสั่งสอนด้วยตนเอง และการนำไปฝากในสำนักครูอาจารย์ เพื่อให้ศึกษาศิลปวิทยาการสูงยิ่งขึ้นไป) จัดหาคู่ครองให้เมื่อถึงกาลสมัยอันสมควร และมอบทรัพย์มรดกที่หามาได้ให้ตามคราวตามโอกาส โดยระยะกาลที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่ของแม่ตามกระแสพระบรมพุทโธวาทบริบูรณ์ทุกข้อครบมิได้ขาด สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสเรียกว่า บุพพการี คือ ผู้ที่กระทำอุปการะก่อน เป็นบุคคลหาได้ยากในโลก

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงระลึกถึงพระคุณูปการที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีต่อพระองค์ ตั้งแต่เบื้องต้นจนกระทั่งวาระสุดท้าย จึงทรงตั้งพระทัยปัจโจปการทดแทนพระคุณของพระองค์ ด้วยการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามทศพิธราชธรรม ทรงถนอมน้ำพระทัยตามที่ทรงปรารถนา ทรงตั้งอยู่ในพระโอวาทที่ทรงประทานมา ทรงขวนขวายในพระกรณียกิจส่วนพระองค์ให้สำเร็จลุล่วงตามพระประสงค์ ทรงปฏิบัติพระองค์และพระราชกรณียกิจ เป็นประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติ พระศาสนา และประชาชน ตามพระราชประเพณีแห่งพระบุรพมหากษัตริย์ในพระราชจักรีวงศ์ ทรงหาอุบายป้องกันขอบเขตพระอาณาจักรด้วยพระกุศโลบายนานาประการ ทรง

ปฏิบัติบำรุงพระราชชนนีให้ทรงพระสุขเกษมสำราญตลอดพระชนม์ชีพ ด้วยพระจริยาอันเป็นปฏิปทาของพระบรมโพธิสัตว์ในอดีตกาล มีเรื่องที่ท่านสาธกไว้ในเอกาทสนิบาตชาดกว่า ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าของเราเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงอุบัติในตระกูลช้าง พญาช้างโพธิสัตว์เป็นช้างเผือกผู้ หรือที่รู้กันว่าช้างพลาย มีร่างกายขาวผ่องทั่วทั้งตัว เป็นสัตว์รักแม่ห่วงแม่ของตน โดยที่แม่ของพญาช้างโพธิสัตว์แก่ชรา หมดเรี่ยวแรง หาอาหารกินด้วยตนเองไม่ได้ เป็นหน้าที่ของพญาช้างโพธิสัตว์ต้องนำอาหารมาให้เพื่อให้แม่ช้างสุขสบายดำรงชีวิตอยู่ต่อไป ต่อมานายพรานไพรได้ไปพบพญาช้างโพธิสัตว์ผู้สมบูรณ์ด้วยคชลักษณ์ครบกระบวน สมควรจะเป็นช้างคู่พระบารมีของพระเจ้าพาราณสี จึงนำความขึ้นกราบทูลพระเจ้าพาราณสีให้ทรงทราบ เพื่อจะรับพระราชทานรางวัล ครั้นพระเจ้าพาราณสีทรงทราบแล้ว จึงส่งควาญช้างหลวงให้ออกไปไล่ล่าพญาช้าง เมื่อพวกควาญช้างจัดการคล้องจับพญาช้างมาได้แล้ว จึงนำเข้าไปถวายพระเจ้าพาราณสี พระเจ้าพาราณสีทอดพระเนตรเห็นพญาช้างสง่างามเป็นที่พอพระทัย จึงโปรดให้ควาญช้างนำไปเลี้ยงไว้ในโรงช้างหลวง ให้จัดอาหารทั้งปวงสำหรับช้าง มีกล้วยอ้อย หญ้า น้ำ ไม้มูกมัน ไม้ช้างน้าว ไม้กากะทิง เป็นต้น ซึ่งเป็นอาหารที่ช้างชอบกินไว้บริบูรณ์ พญาช้างจะได้แตะต้องลิ้มรสอาหารก็หาไม่ ยืนน้ำตาไหลอยู่ตลอดเวลา เพราะระลึกถึงแม่ช้าง เป็นห่วงว่าแม่ช้างจะไม่ได้อาหาร เพราะหาอาหารด้วยตนเองไม่ได้ ไม่นานก็จะถึงแก่ความตาย พญาช้างโพธิสัตว์รำพึงอยู่อย่างนี้จึงไม่ยอมกินอาหาร จนกระทั่งเวลาล่วงเลยไป ๗ วัน พระเจ้าพาราณสีจึงตรัสถามควาญช้างทั้งหลายว่า เหตุใดพญาช้างนี้จึงไม่บริโภคอาหารเหมือนช้างอื่น พวกควาญช้างจึงกราบทูลให้ทรงทราบว่า ขอเดชะพระอาญาไม่พ้นเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายสันนิษฐานว่า ชะรอยพญาช้างจะระลึกถึงแม่ช้าง ห่วงแม่ช้าง ซึ่งเป็นช้างแก่หากินไม่ได้ ตนมาอยู่เสียในที่นี้แล้ว แม่จะได้อาหารจากที่ไหนด้วยความอาลัยในแม่ช้างจึงไม่บริโภคอาหาร เมื่อพระเจ้าพาราณสีทรงทราบดังนั้น จึงทรงรับสั่งให้ควาญช้างนำพญาช้างโพธิสัตว์ไปปล่อยในราวป่าถิ่นที่อาศัย เพื่อปฏิบัติบำรุงเลี้ยงแม่ช้างตลอดไป พญาช้างโพธิสัตว์เมื่อได้อิสระแล้ว ก็รีบไปปฏิบัติบำรุงแม่ช้างด้วยอาหาร หญ้า และน้ำตามที่หามาได้ดังเดิม

ชาดกนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ประพฤติหนักแน่นในกตัญญูกตเวทิตาธรรม แม้ถึงคราวตกทุกข์ได้ยากลำบากตรากตรำประการใด ก็อาจจะพ้นจากความทุกข์ยากลำบากนั้นได้ด้วยอำนาจกตัญญูกตเวทิตาธรรม ดังพญาช้างโพธิสัตว์เป็นตัวอย่าง

อันพระราชกุศลทักษิณานุปทานปัญญาสมวารนี้ เป็นพระราชประเพณีที่พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงบำเพ็ญมาเป็นปฐมทีแรก โดยที่สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ สมเด็จพระราชเทวี ถึงทิวงคตพร้อมด้วยพระราชโอรส ๒ พระองค์

เหตุเรือพระที่นั่งอับปางลงในกระแสน้ำที่หน้าวัดกู้ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นเหตุให้พระองค์ทรงโทมนัสเศร้าสลดพระทัย ทรงพระอาลัยอย่างใหญ่หลวง เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วใกล้จะบรรจบครบ ๕๐ วัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานปัญญาสมวาร ๕๐ วัน เพื่ออุทิศถวายสมเด็จพระนาง และพระโอรสทั้งสองพระองค์ โดยทรงมอบหมายให้อาราธนาพระสงฆ์เถรานุเถระ มีพระพิมลธรรม (อ้น) วัดพระเชตุพน เป็นประธานสงฆ์ สวดพระพุทธมนต์อาทิตตปริยายสูตร เป็นธรรมเนียมในพระราชวังสืบต่อมา จนกระทั่งปัจจุบันนี้

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า นับว่าทรงปฏิบัติพระบรมพุทโธวาทที่ตรัสไว้ในสิคาโลวาทสูตร ข้อว่า เมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว บุตรธิดาจักบำเพ็ญกุศลทักษิณาส่งไปให้ และได้ชื่อว่าทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเจริญตามพระยุคลบาทสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระอัยกาธิราช เป็นการทรงแสดงถึงน้ำพระทัยซึ่งเปี่ยมไปด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงประกอบด้วยคุณธรรม คือ เมตตากายกรรม จะทรงกระทำพระกรณียกิจใดๆ ก็ทรงประกอบด้วยพระเมตตา เมตตาวจีกรรม จะทรงรับสั่ง หรือตรัสพระดำรัสใดๆ ก็ทรงประกอบด้วยพระเมตตา เมตตามโนกรรม จะทรงดำริพระกรณียกิจใดๆ ก็ทรงประกอบด้วยพระเมตตา พระองค์ทรงมีพระอุปนิสัยเปี่ยมด้วยพระเมตตาในหน้าที่การงาน ประกอบกับทรงวิชาการ ทรงศีลธรรม และทรงดำรงพระชนม์ชีพในสัมมาปฏิบัติ จึงทรงมีพระจริยาวัตรสะอาดบริสุทธิ์ เป็นที่เคารพรัก สักการะนับถือบูชาของประชาชนพสกนิกรทั่วไป สมด้วยเทศนานัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสคาถวรรคสังยุตตนิกาย ซึ่งได้อัญเชิญมาเป็นบทอุเทศในเบื้องต้นว่า กมฺมํวิชฺชา จ ธมฺโม จ เป็นต้น ความว่า อันบุคคลชื่อว่า มัจจา เพราะเกิดมาแล้วจะต้องตาย ย่อมบริสุทธิ์ คือ เป็นคนดีได้ด้วยหน้าที่การงาน วิชาการ ศีลธรรม และเลี้ยงชีพชอบ หาใช่ด้วยวงศ์ตระกูล หรือทรัพย์สมบัติไม่

จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาเป็นลำดับไป

คำว่า **กรรม** คือการงานที่บุคคลกระทำตามหน้าที่ที่ตนมีอยู่ หรือตนต้องกระทำ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ การงานดีหรือการกระทำดี เรียกว่า กุศลกรรม การงานชั่วหรือการกระทำชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม ในการงานทั้งดีและทั้งชั่วนี้ จะต้องประกอบด้วยกาย วาจา ใจ ทางใดทางหนึ่ง หรือ ๒ ทาง หรือทั้ง ๓ ทาง ถ้ากาย วาจา ใจ ดี กิจการงานนั้นๆ ก็ออกมาดี เป็นฝ่ายกุศล ถ้ากาย วาจา ใจ ชั่ว ไม่ดี หรือเลวร้าย กิจการนั้นๆ ก็ออกมาชั่ว ไม่ดี หรือเลวร้าย เป็นฝ่ายอกุศลกรรม การกระทำ

ทั้งดีและไม่ดีนั้น เกิดจากใจ ใจเป็นสำคัญ ใจเป็นผู้ก่อ มีพระบาลีรับรองว่า ธรรมทั้งหลายคือสภาพที่ทรงตัวทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว มีใจเป็นสภาพถึงก่อน มีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐสุด สำเร็จด้วยใจได้แก่ แล้วแต่ใจ ความจงใจหรือตั้งใจ จึงเป็นตัวกรรมดังพระบาลียืนยันว่า **เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ** ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม เพราะฉะนั้นผู้หวังความสุขความเจริญทั้งทางโลกหรือทางธรรม ต้องสร้างเจตนาให้เป็นฝ่ายกุศล เพื่อผลคือความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า เจตนา คือตัวกรรม ย่อมแบ่งสรรจัดชั้นภูมิของคนหรือสัตว์ให้เลวหรือดีต่างกัน สมด้วยพจน์ประพันธ์ภาษิตว่า **กมฺมํ สตฺเต วิภชติ** กรรมย่อมจำแนกแจกสัตว์ คือให้เลวและดีได้ และทรงชี้แนวทางชีวิตของชาวโลกว่า **กมฺมุนา วตฺตตี โลโก** สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมที่ตนกระทำ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทรงพระประสงค์ให้พุทธเวไนยสร้างกรรมดี อันมีชื่อว่า กุศลกรรม

คำว่า วิชา คือ ความรู้ วิทยาการทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นทั้งในทางเสื่อมและทางเจริญ ผู้เรียนรู้วิชาทางเสื่อม มีการเรียนการศึกษาที่ไม่มีเหตุผล หรือเรียนลักขโมย ปล้น ฆ่า เป็นต้น ย่อมเสื่อมจากลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ได้รับทุกข์ ส่วนผู้เรียนรู้วิชาทางเจริญ คือศึกษาในเหตุผล รู้บาป รู้บุญ รู้คุณ รู้โทษ ย่อมเจริญด้วยลาภ มียศ ได้รับสรรเสริญ มีความสุข ในที่นี้ทรงประสงค์วิชาในทางเจริญ

ธรรมะ คือ กุศลธรรม ความดี ความชอบที่บุคคลจะพึงประกอบให้เกิดมีขึ้น ตรัสไว้มีนัยเป็นอเนกประการ ในที่นี้ประสงค์คุณธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นผู้หาได้ยาก ๒ ประการคือ บุพการี ผู้กระทำอุปการะก่อน หรือผู้สร้างพระคุณก่อน และกตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นกระทำแล้วแก่ตนและหาโอกาสทดแทนคุณ สนองคุณท่านผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตน

ศีล คือ ปกติกาย ปกติวาจา ของผู้ที่มีกายสะอาด มีมรรยาทเรียบร้อยปราศจากโทษที่เป็นข้อห้าม คือ การฆ่า ลักขโมย ล่วงประเวณี กล่าวเท็จ ดื่มสุราเมรัย ซึ่งมีชื่อว่า เบญจศีล หรือนิจศีล และศีลแปดประการ อันเป็นพื้นฐานของผู้ที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในโอกาสต่อไป

การเลี้ยงชีพชอบ คือ การเว้นทุจริต ประกอบสุจริต เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ เลี้ยงภรรยาหรือสามีและบุตรธิดา ด้วยกำลังแขนขา หยาดเหงื่อแรงงานอันบริสุทธิ์ไม่คดโกงหรือฉ้อราษฎร์บังหลวง ฯ

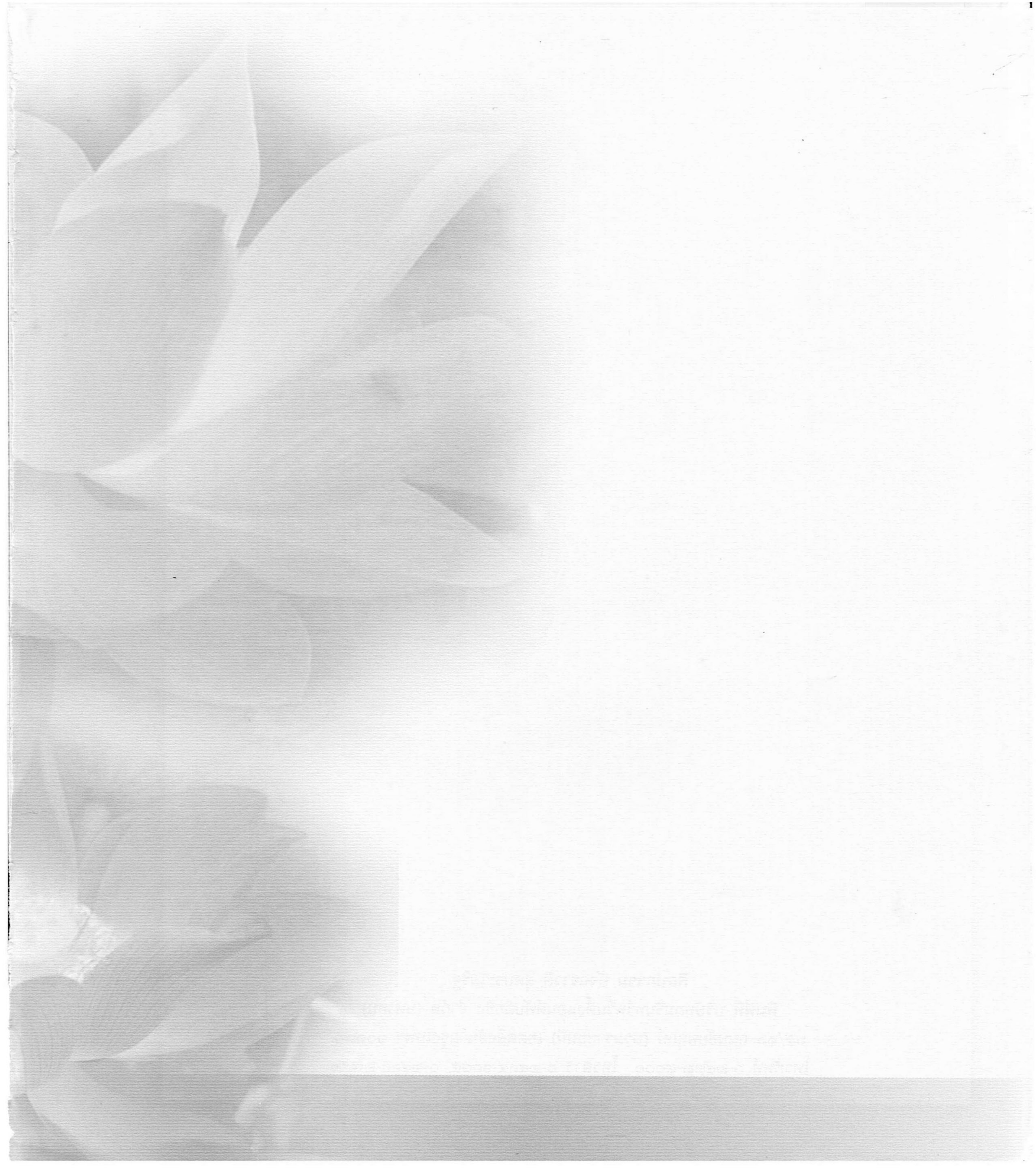
คำว่า มัจจา คือบุคคลผู้ที่เกิดขึ้นมาแล้ว จำต้องตายหรือแตกดับย่อยยับ เพราะมรณภัยคือความตาย อันเป็นของมีอยู่ประจำทุกผู้ทุกคนทุกรูปทุกนาม ไม่มีผู้ใดจะหลบหนีหรือหลีกเร้นไปได้ต้องตายทุกคน มัจจาบุคคลย่อมบริสุทธิ์ หมดจด สะอาด คือ เป็นคนดีได้ด้วยคุณธรรม ๕ ประการดังกล่าวมา หาใช่โดยเชื้อสายวงศ์สกุล หรือทรัพย์สมบัติไม่

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระทัยเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม คือ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม จะทรงประกอบพระกรณียกิจใดๆ พระกรณียกิจนั้นๆ ประกอบด้วยเมตตา เช่น งานสังคมสงเคราะห์ องค์อุปถัมภ์สมาคม มูลนิธิที่ดำเนินการด้านสังคมสงเคราะห์ การแพทย์ การสาธารณสุข การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิช่วยคนโรคเรื้อน ทรงเป็นองค์ประธานมูลนิธิอานันทมหิดล ทรงตั้งหน่วยแพทย์อาสา ทรงจัดให้มีแพทย์อาสาวิทยุ ทรงโปรดให้จัดตั้งมูลนิธิแพทย์อาสา มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง มูลนิธิส่งเสริมผลผลิตชาวเขาไทย เป็นต้น จะรับสั่งพระดำรัสใดๆ พระดำรัสนั้นๆ ก็ประกอบด้วยเมตตา แล้วจะทรงดำริเรื่องใดๆ พระดำรินั้นๆ ก็ประกอบด้วยเมตตา เหตุพระองค์ทรงวิชาการอันเป็นฝ่ายเจริญ ทรงดำเนินทางปฏิบัติในศีลธรรมอันดีงาม และทรงพยายามดำรงพระองค์อยู่ในธรรม ชีวิตอันอุดม ย่อมบริสุทธิ์ผุดผ่อง สะอาดปราศจากมลทิน เป็นที่เคารพรักสักการะนับถือ กราบไหว้บูชาของประชาชนทั่วไป จะเสด็จไปในที่ใดชาวประชาทั้งหลายก็มากราบไหว้บูชาในที่นั้น แม้เมื่อเสด็จสู่สวรรค์ครรไลแล้ว ประชาชาติไทยทั่วทุกทิศ แม้ชาติอื่นที่มาเยือนเมืองไทยก็เข้ามากราบไหว้บูชาสักการะพระบรมศพมากยิ่งขึ้นๆ จนบัดนี้ ทั้งนี้ก็เพราะอาศัยพระคุณธรรมความดี ที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงปฏิบัติบำเพ็ญมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน อันเป็นกำลังสำคัญสนับสนุนให้พระเกียรติยศ พระเกียรติศักดิ์ และพระเกียรติคุณระบือแพร่สะพัดฟุ้งขจรไปทั่วทิศานุทิศ โดยนัยที่ถวายวิสัชนามา

ขออานุภาพแห่งพระราชกุศลจริยาทักษิณานุปทานกิจ อันสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในวาระปัญญาสมวาร ๕๐ วันนี้ จงสำเร็จเป็นหิตานุหิตประโยชน์สุขสมบัติ ทิพยสมบัติ แด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในสัมปรายภพ สมดังพระราชปรารภที่ทรงตั้งไว้ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนากัมมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี สมควรด้วยเวลาเพียงเท่านี้ ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา พระสงฆ์วัดชนะสงครามจักได้สวดพระธรรมคาถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เจริญพระราชศรัทธาในพระกุศลบุญราศีทักษิณาส่วนภาวนามัยสืบต่อไป เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

ศิลปกรรม อัจฉราวดี สุดประเสริฐ
พิมพ์ที่ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ (บรมราชชนนี) เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐ โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕, ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒

